

**Ş. Abdullaýewa,
G. Welbegow,
Ş. Satmatow**

OKUW KITABY

3

**Özbekistan Respublikasynyň
Halk bilimi ministrligi
tarapyndan tassyklanan**

Altynjy neşir

DAŞKENT — «O'ZBEKISTON» — 2019

UO'K 811.512.164(075)
372.41(075)
KBK 84.2 Tur-922
A 76

**Respublikanyň ýörite kitap gaznasynyň
serişdeleriniň hasabyndan çap edildi.**

Ylmy redaktorlar: Dörtköl tümeniniň 6-njy orta
mekdebiniň türkmen dili we edebiýaty mugallymlary
Isa Arazow, Nurmuhamet Latipow.

Syn ýazanlar: Dörtköl tümeniniň 10-njy orta
mekdebiniň başlangyç synp mugallymlary **Gülçemen
Kerimowa, Bibihajar Baýjanowa.**

Şertli belgiler:

— soraglar we ýumuşlar

— pikirleniň

ISBN 978-9943-01-292-9

© Abdullaýewa Ş. we başg., 2019.

© «O'zbekiston» NÇDÖ, 2012–2019.

ÖZBEGISTAN MENIŇ WATANYM

ÖZBEGISTAN RESPUBLIKASYNYŇ DÖWLET GERBI

Özbekistan Respublikasynyň döwlet gerbi 1992-nji ýylyň 2-nji iýulunda tassyklandy. Özbekistan Respublikasynyň döwlet gerbi güle bürenen jülgäniň ýokarsynda şöhle saçyp duran gün nurundan hem-de sag gapdalynda bugdaý başlarynyň, çep gapdalynda açylan pagta bölekleriniň şekili düşürilen çemenden ybaratdyr. Gerbiň ýokary böleginde Respublikanyň jebisliginiň nyşany hökmünde sekiz burçly ýyldyz teswirlenen: sekiz burçuň içinde ýerleşen ýarym aý we ýyldyz bagtlylyk nyşanydyr. Gerbiň ortasynda hümmet, ýagşylyk we adyllyk timsaly bolan hyýaly Humaý guşy ganatlaryny ýaýyp dur. Bu şekil we timsallar halkymyzyň dynçlyk, ýagşylyk, bagt-sahawatlylyk, şowlulyk ýolundaky arzuw-umytlaryny aňladýar.

Gerbiň aşaky bölegindäki Respublikanyň Döwlet baýdagyny görkezýän üç reňkli boglan bendinde «ÖZBEGISTAN» sözi ýazylan.

«GERB» sözüniň taryhy barada gysgaça maglumat: «GERB» sözi nemesçe «ERBO» sözünden alnan bolup şalara we hökümdarlara döwlet, territoriýa, emläk we başga nesilden-nesle miras galýan mülki aňladýar.

Mundan 2500 ýyl öň Eýrandan Altaýa çenli uzak gidýän ullakan territoriýada höküm süren Oguzhanyň döwründe hem türkçe «**tagma**» sözi hem hut şol manyda ulanyldy. Meşhur taryhçy Reşideddin Hemedanyň «Saýlanan taryhlar» diýen kitabynda şaýatlyk edişine görä, Oguzhan öz mal-mülkünü il hökmünde kiçi döwletlere bölüp ynam edipdir. Şol döwletleriň hökümdarlary-da özüniň hanlyk tagmalaryna eýedi.

1. Özbekistan Respublikasynyň döwlet gerbi haçan tassyklandy?
2. Özbekistan Respublikasynyň döwlet gerbiniň görnüşini beýan edýän ýerlerini tekstden tapyp okaň?
3. «GERB» sözi nähili manyny aňladýar? Muny tekstden tapyp depderiňize ýazyň.

ÖZBEGISTAN RESPUBLIKASYNYŇ DÖWLET BAÝDAGY

Özbekistan Respublikasynyň döwlet baýdagy 1991-nji ýylyň 18-nji noýabrynda tassyklandy.

Döwlet baýdagy we onuň simwoly şu günki Özbekistan topragynda gadymda ýaşap geçen döwletler bilen taryhy taýdan baglanyşygy aňladýar hem-de Respublikanyň milli-medeni mirasyny özünde jemleýär.

1. Baýdakdaky mawy reňk Dirilik mazmunyny beýan edýän baky asman we durmuş simwolydyr. Timsallar dilinde bu ýagşylygy, bilimliligi, halallygy, şan-şohraty we bagtlylygy aňladýar. Hut şonuň ýaly-da, Emir Temur döwletiniň baýdagynyň reňki hem mawy reňkdi.

2. Baýdakdaky ak reňk – mukaddes parahatçylyk nyşany bolup, ol gün şöhleleri bilen hem-de asman ýagtylgyçlary bilen utgaşyp gidýär. Ak reňk päklik, ynançlyk, saplyk, arzuw we hyýallar arassalygy, içki gözellige ymtylyş timsalydyr.

3. Ýaşyl reňk tebigatyň täzeleniş alamatydyr. Ol köp halklarda merdanalygyň umyt we şadyýanlygyň nyşany hasaplanýar.

4. Gyzyly çyzyklar ömrümüzdeki joşup akýan durmuşy gudratyň aňladylyşydyr.

5. Gözel ýarym aý belgisi biziň taryhy hazynalarymyz bilen baglanyşykly. Aýratyn-da ele alan garaşsyzlygymyzyň nyşanydyr.

6. Özbekistan Respublikasynyň döwlet baýdagyndaky 12 sany ýyldyz hem taryhy hazynalarymyz gadymky gün ýylnamasy bilen gürrüňsiz baglanyşyklydyr. Biziň 12 ýyldyza bolan ynanyjymyz Özbekistan topragyndaky gadymky döwletleriň ylmy esaslarynda-da «Münejjimlik ylmy» bolanlygy bilen hem düşündirilýär. Döwlet baýdagyndaky 12 ýyldyzyň şekline özbek halkynyň medeni mirasynyň gadymylygy onuň barha kämilleşýänligi, öz topragyna wepalylyga ymtylyşyň alamaty hökmünde düşünmek gerek.

1. Özbekistan Respublikasynyň döwlet baýdagi haçan tassyklandy?
2. Özbekistan Respublikasynyň döwlet baýdagynyň gurluşyny suratdan peýdalanyp gürrüň edip beriň?

N. Baýramow

BU MENIŇ WATANYM – BU MENIŇ ÝURDUM

Säherler oýanyp,
Bilbil sesine,
Bakýan watanymyň
Belent-pesine.

Bir ýanym mes kanal,
Bir ýanym sähra.
Topragynda müňläp
Ir-iýmiş ösýär.

Ýüzümi ýelpeýär
Mylaýym ýeller.
Ýelleri ýelpeýär
Al elwan güller.

Durmuşymyz aýdyň
Güneşden, nurdan.
Bu meniň watanym
Bu meniň ýurdum.

Goşgyny ýatlaň.

Erkin Mälikow

DAŞKENT

I

Iň gadymy döwürlerde Daşkent başgaça atlandyrylypdyr. Şol wagtda-da häzirki ýaly Gündogar derwezesi wezipesini ýerine ýetiripdir. Her ýandan gelen söwda kerwenleri bu ýerde togtap, dynç alyp ýola düşer ekenler. Şäher giňeldilipdir, onuň daş-töweregindäki ýerler özleşdirilip, Çaş diýen welaýat peýda bolupdyr. Daşkent onuň merkezi eken. Oňa uzak wagtlaп kä Çaş, käte Şaş diýer ekenler.

Duşmanlardan adamlary goramak üçin şäheriň daşyna daşdan belent diwarlar edipdirler. Şähre girip çykar ýaly uly derwezeler gurup, oňa sakçylar goýupdyrlar. Samarkant derwezesi, Çagataý derwezesi hut şol döwürlerde peýda bolupdyr. Derwezeleri, daş diwarlary gören syýahatçylar «bu ýer daşgala, daşminar eken» diýip, taryh sahypalaryna ýazyp gidipdirler. Bu atlar bolsa soňra Daşkent diýen ady emele getiripdir.

II

Geçmişde Daşkent ýönekeý zähmetkeşleriň şäheri bolupdyr. Şäheriň köçeleri egri-bugry,

pesli-belentli, dar we garaňky eken. Köçelerde ýazda çaňdan, tozandan, gyşda laýdan ýaňa ýöräp bolmazdy. Öýlerde elektrik ýokdy. Ketek ýaly dar we zeyli öýlerde adamlar garaçyra, şem ýakyp oturypdyrlar.

Ýerler künde bilen sürlerdi. Ýaplar kätmen bilen arassalanardy. Suw ýetmezdi, ekinler solup oturardy, çyg bolmanyndan soň ýerler ýarylyp giderdi.

Senagat kärhanalary ýok diýen ýalydy. Egin-eşik taýýarlamak üçin çarhda ýüp egrid, yönekey esbapda el güýji bilen biz dokalardy.

Adamlar bir şäherden ikinji ýere barmak üçin azara galardylar. Köplenç at-arabalarda, pyýada ýö-rerdiler.

Patyşa hökümeti halkyň durmuşy we ýaşaýşy üçin zerur bolan abadançylyk işlerine üns bermezdi.

1. Daşkent diýen at nireden gelip çykypdyr?
2. Şäherde nähili derwezeler gurlupdyr? Näme üçin gurlupdyr?
3. Geçmişde Daşkent şäheri nähili eken?

MESGENIM

SALAM MEKDEP

Tomus geçdi. Geldik ýene,
Salam mekdep! Salam saňa!
Aýdym bilen dolduk ýene
Seniň mährem gujagyňa.

Ýaşyl baglaň saýasynda
Gül bilen deň açyldyk biz.
Ala dagyň gaýasyna
Şöhle bolup saçyldyk biz.

Şat watanyň meýdanynda
Geçdik ençe menzil ýollar.
Gül watanyň bar ýerinde
Bize gujak açdy iller.

Salam mekdep! Salam, ene!
Geldik bu gün ýene saňa,
Şatlyk bilen dolduk ýene
Seniň mährem gujagyňa.

Goşgyny labyzly okaň!

O. Gurbanow

ILKINJI JAŇ

Ir bilen ähli ýerden,
Bir ýakymly owaz geldi.
Güýz günlerini ele alyp,
Bahar, Güljan, Oraz... geldi.

Bägül ýaljak müňläp çaga,
Mekdebimizde peýda boldy.
Mekdebimiziň öňi edil,
Gülälekli meýdan boldy.

Görüp şeýle gözelligi,
Tolgunmajak bu gün niçik.
Balalaryny bagra basdy,
Ak mekdebimiz gujak açyp.

Goşgyny labyzly okaň.

K. Taňrygulyýew

ERTIR OKUWA GITJEK

– Eje, hany, legen? – diýip, Maýsa Aýjereni gujagyna alyp gelşine ejesinden sorady.

– Legeni näme etjek, gyzym?

– Ertir okuwa gidýän-ä. Şu gün Aýjereniň saçyny ýuwup bereýin. Eje, muny gör-ä, asyl, kirläp gidipdir.

– Berekella, Maýsam. Legenem bardyr. Ynha, suwam ýyladyp bereýin, gyzym. Aýjerene göz-gulak bolmasañ, onuň özi bilmez. Berekella, meniň akyly gyzym.

Maýsa gurjagynyň kellesini ýyly suw bilen legende sabynlap ýuwdy. Soňra polatensa bilen süpürip, ýyly pejiň ýanyna eltdi.

– Saçyň oňatja guraýança daşaryk çykmaly dälsiň. Bildiňmi, Aýjeren. Ýogsa ýene sowuklap, kossuk-kossuk eder otyrsyň.

Aýjeren geplemedi. Maýsa onuň saçyny darap, gökje lentasyny dakdy:

– Ynha, gör, nähili tämizje. Indi ertir bileje mekdebe gideris. Ýöne guma bulaşyp oýnaýmagyn. Ýör, indi telewizor göreli! «Dur bakaly, towşan» başlanandyr.

Teksti okaň we gürrüň beriň.

GÜÝZ

R. Seyidow

GÜÝZ

Ýel öwüsýär,
Ülpüldedýär,
Oýnap sünbül saçlary.
Telwas urýar,
Oýun gurýar
Altyn güýz agaçlary.
Salkyn güýz
Göýä ýaş gyz,
Geldi zerden don geýip.
Harman galýar,
Hasyly alýar
Daýhanlar zähmet söýüp...

Maşyn bary
Ammar sary
Güýz hasylyn çekýärler.
Ýene mertler
Bejerip ýer
Güýzlük ekin ekýärler.

Goşgyny labyzly okaň we ýatlaň.

Uýgun

GÜÝZ GELDI

Altyn kăsede bize,
Şerbet bile balyn alyp.
Şirin şeker miweleri sebet-sebet,
Däneden ammaryl püre-pür edip,
Güýz geldi, güýz geldi.
Jülgeler we meýdanlary

Ak altyna dolduryp,
Şöhrat geldi, şan geldi.

Gošgyny labyzly okaň.

M. Hydyrow

GÜYZ GELENDE

Howa örän salkyn bolar,
Tomus geçip güýz
gelende,

Boz topragyň ýüzi ýuwlar,
Ýagys ýagyp güýz
 gelende.

Güýz hem bolar gowy
pasyl,

Munda howa gyzmas
asyl,

Daýhanlarymyz ýygara
hasyl,

Bilek ңызgap güýz
gelende.

Bagda biter gyzyl güller,
Güýzde öwser salkyn ýeller,

Hasyt ýygnaŕ ähli iller,
Ýaryş edip güýz gelende.

Meýdanlara güýzlük eker,
Topar-topar işe çykar.

Yerin sürüp, çiller çeker,
Dayıhanlarymyz güýz
gelende.

1. Goşgyny labyzly okaň.
2. Goşguda näme hakynda gürrüň berilýär?

ALTYN GÜÝZ

Güýz... Ene diýarymyza güýz öz görkünü ýaýdy. Gijeleri salkyn. Irden bolsa şidriň düşüp başlady. Daglardaky gaýalarda gyrow. Pagta meýdanlarynyň görnüşi özgeçe. Ap-ak bolup açylan

pagtalar günün şöhlesinde şöhle saçýar. Tebigatyň bu görnüşi güýzüň gelendigidinden habar berýär.

Güýzüň birinji aýynda armyt, alma, şetdaly, üzüm, injir we nar oňat bişip ýetişýär. Gök önümler we gawun-garpyzlar köp bolýar. Hasyllary ýygnamak işleri başlanýar.

Toýnakly haýwanlaryň ýaşayşynda hem özgermeler bolýar. Olar gök otlar bilen bilelikde, däne önümler, ýabany tohumlar, miweler bilen iýmitlenip başlaýarlar. Bu olaryň gyş üçin güýç toplamalmagyna ýardam edýär.

Güýz gelip howa sowap başlanda durnalar, garaslar, garlawaçlar, uzynganatlar, gökganatlylar ýurdumyzdan yssy ýerlere uçup gidýärler.

«Ýylnama»dan

1. Tekstdе güýzüň görnüşini beýan edýän bölegi tapyň we okaň.
2. Güýzde siziň ýaşayan şäheriňiziň, obaňyzyň görnüşі nähili üýtgeýär?

SWETOFOR

Köçäniň burçunda çyra asylgy dur. Ol birden gyzyly ýşykly, birdenem ýaşyl ýşykly bolýar. Bu çyra swetofor diýýärler. Gyzyly ýşyk hereketi saklaýar, ýaşyl ýşyk oňa rugsat berýär. Köçelerde, ýollarda hemme awtomobil sürüjileri swetofora seredip hereket etmelidirler.

TAPMAÇA

Gök, gyzyl, sary,	Ýanyp öçerler.
Reňkiniň bary.	Gözüne bakyp,
Nobatma nobat	Ýoldan geçerler.

PYÝADALARYŇ GEÇÝÄN ÝOLJAGAZY

Şu gün biziň okuwymyzyň bir sagady köçede boldy. Biz köçelerden we meýdançalardan geçmegiň düzgünlerini öwrendik.

Köçeden diňe pyýada ýoljagazlardan geçmeli. Bize mugallymymyz Nagmat Baýrammatow köçeden nähili geçmelidigini görkezdi. Ol pyýada ýoljagaza baryp, ilki çep tarapyna seretdi. Maşyn ýokdy. Ol köçäniň ortasyna baryp sag tarapyna seretdi. Ýol boşdy. Şondan soň okuwçylara haçan we nä wagt köçeden geçmelidigini düşündirdi.

1. Şäherde pyýada nireden yöremeli?
2. Köçäniň niresinden geçmek bolýar?
3. Köçeden nähili geçmeli?

A. Nurgeldiyew

BIR DÖWÜM ÇÖREK

I

Bu waka uruş ýyllarynda bolupdy.

Jaň kakyldy. Didar ikimiz iň soňundan synpdan çykdyk. Ikindiniň öň ýanydy. Öýlänler başlan ýagyş

ýaňy diňipdi. Asmandaky lemmer-lemmer bulutlar şemalyň ugruna agyr ýükli kerwen ýaly ýuwaşja süýşýärdiler. Biz gum eteginden barýardyk. Şonuň üçin ýer typançak däldi. Ikimiziňem hol öňüräkde ýatan bir döwüm çörege gözümüz kaklyşdy. Ilki muňa ynanmajak bolduk. Sebäbi uruş döwründe nanyň ýerde ýatanyny görmek – gündiz ýyldyz gören bilen barabardy. Geňdi. Biz ylgadyk. Eka-byrrak bolamsoň, çöregi ilki men aldim.

–Dost jan, çöregi böleşeli. Jigilerim üç günden bäri bulamak ýalap oňýar-diýip Didar özelendi.

Onuň aýdýanlary dogrudy. Kakasy hem urşa gidipdi. Meniňem syrkaw ejem bardy. Bir döwüm çöregi böleşenimiz hem şoldy welin, onçakly uzakda bolmadyk ekinçilikden sakçy Nury aganyň gygyrýan sesi eşidildi. Barsak ýaşuly joşup gelen sil suwunyň öňüni kesjek bolup, dynman işleýärdi. Läbik suw bendi ýykyp toprakdan ýaňy dürtelişip çykan bugdaýlyga yňdarylyp akýardy. Nury aganyň taşlaýan gumuny sil gant ýaly eredip goýberýärdi.

Kümäniň ýanyndaky topbak selinden gujagymy dolduryp suwa girdim. Selni gädige basyp sakladym. Nury aga bilen Didar ýetişip bilmediklerinden toprak okladylar. Salym geçmänkä gädik beklendi.

II

Howp sowuldy. Ýöne Nury aga hababaýlap gagşaýardy, üsgürýärdi. Ony goltugyndan söýget

berip kümä eltdik. Ot ýakdyk. Garaja tüňçä çay demläp öňünde goýduk. Ol:

–Çay içip gidiň, mende bir döwüm çörek hem bolmalydyr. Şony hem iýeliň. Geçer bu günler – diýdi-de köneje geýminiň jübüsini sermeşdirdi. Soňra ýyrtygyny görkezip: – Wah, huşum gursun. Çöregi şu jübüme salypdym, gaçyp galypdyr. Ýaşuly ahmyrly başyny ýaýkady: – Ýürekse edinäýjekdim.

Biz biri-birimize müýnli halda seredişdirdik. Gojanyň açlykdan hem ýadawlykdan eňkiniň agyp gidenligi bildirip durdy. Onuň bir döwüm çöreginem paýlaşmaga taýyndygyny duýup, öz bolşumdan utandym. Hatda ýañaklarym laplap gyzdy. Tapyp paýlaşan çöregimi ortada goýdum. Didar maňa naýynjar bakdy-da ol hem jübüsinden çöregini çykardy. Nury aga orta goýlan çöregi üçe paýlady.

Çay başynda agşama çenli oturdyk. Goja-da özüni dürsedi. Ol bize çöregiň mukaddesligi barada gyzykly gürrüňler aýdyp berdi. Soňra öýe gaýtdyk. Ýöne ikimizem paýymyzy iýmändik. Sebäbi Nurynyň çülpe jigileri, meniňem syrkaw ejem bardy...

1. Waka haçan bolupdy?
2. Oglanlar synpdan çykyp nirä barýardylar?
3. Olar ýoldan näme tapdylar?
4. Oglanlar çöregi näme üçin bölüşdiler?
5. Ekinçilikden olary kim kömege çagyrdy?
6. Olar Nury aga nähili kömek berdiler?

7. Oglanlar ýoldan tapan çöregini näme etdiler?
8. Nury aga olara näme gürrüň berdi?
9. Oglanlar çöregi iydilermi?

Ş. Satmatow

PAGTADAN NÄMELER ÖNDÜRILÝÄR

Pagta güýzde agarýar. Daýhanlar pagtany ýygýarlar. Olar ýygan pagtalaryny pagta bazasyna berýärler. Baza bolsa olary pagta arassalaýan zawoda iberýär. Ol ýerde pagta çigidinden arassalanýar. Arassa pagtalardan fabriklerde ýüplük egirilýär. Ol ýüplüklerden mata fabriginde her hili matalar we ýaglyklar hem başga zatlar dokalýar. Ol matalardan geýimler tikilýär.

Zawodda pagtanyň çigidiniň gabygy aýrylyp, maňzy alynýar. Maňzyndan ýag çykarylýar we sabyn edilýär. Ýagyň galyndysyndan we çigidiň gabygyndan sarun we künjara edilýär. Sarun we künjara mallar üçin örän ýokumly iýmit bolýar.

Pagtanyň biderek zady ýokdur, ol örän peýdaly ekindir.

1. Daýhanlar ýygan pagtalaryny näme edýärler?
2. Pagta nirede arassalanýar?
3. Sen nähili matalary bilýärsiň?
4. Pagtanyň çigidinden nämeler öndürilýär?

BERDI KERBABAÝEW

(1894–1974)

XX asyr türkmen edebiýatynyň halypa ýazyjysy Berdi Kerbabaýew dürli ýyllarda çagalara niýetläp, ençeme kämil eserleri döretdi. Onuň «Japbaklar», «Jonruk batyr» ýaly gyzykly powestleri, ertekileri, «Kim bilmeşek» ady bilen neşir edilen tapmaça – matallary türkmeniň ýaş nesliniň ençemesini terbiýeläp gelýär. Gadym zamanlarda durmuşyň agyr günlerinde kynçylyga döz gelen dört doganyň ugurtapyjylygy, şadyýan hereketleri her döwrüň okyjysynda-da ruhubelentlik duýgusyny oýarýar.

Türkmen edebiýatynyň kerwenbaşysy, meşhur ýazyjy Berdi Kerbabaýew 1894-nji ýylyň mart aýynyň 15-inde Tejen etrabyňyň Gowkyzereň obasynda dünýä inýär. Ol on ýaşlarynda mekdebe gatnap ugraýar. Oba mekdebinden soň, ol Tejen, Kaka, Gorjaw, Buhara medreselerinde okuwyny dowam etdirýär.

Onuň ilkinji goşgusy 1923-nji ýylda «Türkmenistan» gazetinde peýda bolýar. Berdi Kerbabaýew 1926-njy ýylda beýik Magtymgulynyň eserlerini toplam, neşire taýýarlaýar, oňa giňişleýin sözbaşy ýazýar.

Ol 1927-nji ýylda Leningradyň (häzirki Sankt-Peterburg) Gündogary öwreniş institutynyň türkologiýa bölümine okuwa kabul edilýär, emma saglyk ýagdaýy sebäpli okuwy doly tamamlap bilmeýär.

Meşhur ýazyjynyň örän baý we çylşyrymly ömür we döredijilik ýoly bar. «Aýgytly ädim», «Nebitdag», «Gaýgysyz Atabaý», «Suw damjasy – altyn dänesi» romanlary oňa çeper sözüň ussady hökmünde uly şöhrat getirdi. Olar we ýazyjynyň beýleki eserleri dünýä halklarynyň ençemesiniň dillerinde neşir edildi. Ýazyjynyň «Aýgytly ädim» romany boýunça döredilen çeper kinofilm hem eseriň özi ýaly halkyň uly söýgüsini gazandy.

Berdi Kerbabaýew Zähmet Gahrymanydyr. Iki gezek Döwlet baýraklarynyň, Magtymguly baýragynyň hem eýesidir. Berdi Kerbabaýew Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň akademigidir.

JAPBAKLAR KIM?

I

Mundan ýüzlerçe ýyl ozal Durun obasynda atadan ýaşlykda ýetim galan dört sany doganjyk ýaşaýardy. Olaryň ulusynyň ady, Japbak, beýlekisiniň ady Ýapbak, üçünjisiniň ady Mapbak, iň kiçisiniň ady bolsa Topbakdy. Olaryň dördüsi hem biri-birine bassaş, biri-birine meñzeş, ine-

dördül togalajyk çagalardy. Olary ilkitabada görenler haýsy-haýsydygyny biri-birinden seljeribil-meýärdiler. Japbagy görenler Ýapbak, Ýapbagy görenler Mapbak, Mapbagy görenler Topbak, Topbagy görenler Japbak diýip, olaryň atlaryny çalşyrýardylar. Gartaň aýallar:

– Wah, sizi näme biri-biriňizden saýgaryp bolýamy?... Ekizlerem görýädik, sekizlerem görýädik, biri-birine şeýle meňzeş dörän çagalary biz-ä henize çenli görmändik! – diýip haýygýardylar.

Şonuň üçin kim olardan biriniň adyny tutsa, hemmesi birden:

– Haw! – diýip jogap berýärdiler.

Emma siňe seretseň, olary biri-birinden aýyrýan aýratyn tapawutlar hem ýok däldi.

Japbagyň bir gaba gulagy ulurakdy, maňlaýy ýasyrakdy, burny biraz elguşuňka çalym edýärdi, aşaky dodagy salpyrakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Ýapbagyň ýuka gulaklary çürüräkdí, maňlaýy tüňňüräkdí, burnunyň uýy çowlurakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Mapbagyň ýañaklary ýumrurakdy, gözleri çukurrakdy, burny ýemşigräkdí, boýny bokurrakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Topbagyň burnunyň ujy tommaklyrakdy, dodaklary biraz dommalýardy, ýeňsesi çüwdeliräkdí, boýny bokurrakdy. Emma garaja gözleriniň enaýyja bäbenekleri ýeserlik bilen oýnaýardy.

Olary biri-birinden saýgarmasyny kynaldýan, ylaýta-da, şol enaýyja bäbenekleridi.

Hatda ejeleriniň çenden: «Topbak jan!» diýip, Mapbagy, «Ýapbak jan!» diýip, Japbagy gujaklaýan wagtly hem bolýardy.

II

Şol döwürde durmuş örän agyrdy: goňşy ýurtlardaky patyşalar az sanly türkmenleri öz ýurtlarynda arkaýyn ýaşamaga goýmaýardylar. Has beteri, obanyň baýlary, süýthorlary, dindarlary-da garyplaryň üstüne atlaýyn münüpdiler. Eneleriniň aýtmagyna görä, Japbaklaryň kakasy hem şol agyr ýüke tap getirmän, olary ýaşlykda ýetim galdyrypdyr.

Dört çagaly dul oturan, girdeji gözünü ýitiren, bar ünsüni iýmíte ataran ene çagajyklaryny açlyk belasyndan goramak üçin gije-gündiz ondan-oňa sümsünipdir, olary wagtly-wagtynda timarlamagada ýagdaý tapmandyr. Şonuň üçin Japbaklar ata mährini görmän, ene terbiýesini alman, esasan, öz peýwagtlaryna ösüpdiler.

Olar oʻynanlarynda bile oʻynapdyrlar, gezenlerinde bile gezipdirler, gürrüñ edenlerinde bile edipdirler, iýenlerinde bile iýipdirler, oturanlarynda bile oturypdyrlar, suwa düşenlerinde bile düşüpdirlar, hatda ýatanlarynda-da bile ýatypdyrlar. Olaryñ birisiniñ aýdanyny ikinjisi, ikinjisiniñ diýenini üçünjisi, üçünjisiniñ aýdanyny dördünjisi, dördünjisiniñ diýenini birinjisi makul bilipdir. Olar hemme ýerde, hemişe Japbagyñ yzyna düşüp ýörenleri üçin, oba oqlanlary olara «Japbaklar» diýip at goýupdyrlar.

Emma oba oqlanlary olary örän gowy görýär ekenler, olaryñ geñ-enaýy gürrüñlerine gülüşýän ekenler, hatda käte iýýän çöreklerini hem olar bilen bile paýlaşýan ekenler. Japbaklaryñ çaga gülküsiz, çaga oýunsyz wagtyna miýesser gelmek örän kyn eken.

Emma Kelekbaýyñ mölegöz ogly, Allak süýt-horuñ kellesini hyrt-hyrt gaşayan kel ogly, Golak söwdagäriñ täzeje gyzył don içinde ýagyrnysynyñ küýküsini bildirmezlige çalyşýan ýemşik ogly, Ýalak işanyñ burnunyñ suwuny saklap bilmeýän erni ýalama ogly – şolar Japbaklary söýmeýän ekenler. Olar asyl Japbaklary adam hasabyna-da goşman, olar bilen bile oýnaşman, gülüşmän, olary öz peýwagtlaryna gümürdeşip ýören gümra hasap edipdirler, ýeri gelende olary masgaralamakdan hem çekinmändirlar.

Emma Japbaklar olara üns bermän, söze üns beripdirler, baý ogullaryny çendan-çendan kinaýaly sözler bilen duzlapdyrlar. Olaryň söýýän zatlarynyň esasy agzybirlik bolsa, ikinjisi söz ussatlygy bolupdyr.

Japbaklaryň ýaşan döwründen bəri birnäçe ýyl geçen hem bolsa, olaryň agzybirligi, dostlugy, ötgür sözleri, gülküli wakalary henize çenli hem ýitmändir. Japbaklar baradaky gyzykly gürrüňler halk agzynda henize—bu güne çenli hem ýaşaýar.

Japbaklar bilen tanyşmak üçin olaryň başlaryndan geçen birnäçe wakalaryny okalyň.

Hekaýany okaň we gürrüň beriň.

ELIME TÜYKÜREÝIN

I

Ýaz aýlarydy. Howa hoştapdy. Ýeriň ýüzi gök öwüsýärdi. Guşlar jürrüldeşýärdi, öýde oturmaga ýürek takat bermeýärdi. Janly-janawar meýdandady, dört dogan hem aw awlamak maslahatyny edýärdi.

Japbak: «Duzak gurup, sülgün awlaýyn» diýdi. Ýapbak: «Gapan gurup, towşan tutarys» diýdi. Mapbak: «Hepbik gurup, torgaýlaryň aýagyndan ýapyşalyň» diýdi. Emma Topbak başga bir teklipti: — Geliň, biz janly-janawarlary jibrindirip ýörmäliň-de, ýumurtga gözlemäge gideliň!

«Ýumurtgadan bir doýsakdyk» diýip, arzuw edip ýören doganlar Topbagyň sözünü makul bildiler. Emma ýumurtgany näme salyp getirjeklerine birbada akyllary ýetmedi. Japbak aýtdy: «Meniň köýnegime salarys». Onda Ýapbak aýtdy: «Seniň köýnegiň aşyklynyň eti ýaly sal-sal ýyrtyk, ýumurtgany meniň köýnegime salarys». Onda Mapbak aýtdy: «Seniň köýnegiň Kelekbaýyň öýüniň tärimi ýaly ala gözenek, halan ýeriňden ýumrugyňy sokaýmaly. Ýumurtgany meniň köýnegime salarys». Onda Topbak aýtdy:

– Seniň köýnegiň diňe ýagyрнишлги galypdyr. Meniň köýnegimiň bolsa ýakasy bilen bagjygy galypdyr. Ýumurtgany, iň ýagşysy, ejemiň suwluk torbasyna salarys.

Doganlar ony makul bildiler.

Biraz böwrüni diňirgän Japbak aýtdy:

– Suwluk torbada suw durmaz!

Onda Mapbak aýtdy:

– Biz suw дәл, ýumurtga saljak ahyry!

– Ýumurtga-da suwdur.

Onda Ýapbak aýtdy:

– Ýok, ýok! Ýumurtgany biz ejemiň süýt kädisine salarys.

Onda Topbak aýtdy:

– Ine, bu söz makul. Süýt kädini bolsa torba salarys.

Japbaklaryň pikiri bir ýere jemlendi.

II

Doganlar süýt kädili suwluk torbanyň her haýsy bir bagyndan tutup, ikibir-ikibir gezegine göterip gitdiler. Birdenkä öňlerinden bir topbak ýylgyn çykdy. Japbak onuň sagyndan ýöredi. Ýapbak onuň çepinden ýöredi. Süýt kädili suwluk torba ýylgyna germelidi. Japbak öňe bakan dyzady. Ýapbak öňe bakan dyzady, ýylgyn olary goýbermedi.

Mapbak bilen Topbak olara töwella etdi.

Onda Japbak aýtdy:

– Men ätlän ädimimi yzyna gaýdyp alman!

Onda Ýapbak aýtdy:

– Men ätlän ädimimi yzyna gaýdyp alman.

Iň soňunda, kimiň güýji zor bolsa, beýlekisini ol öz yzyna eýertsin diýen karara geldiler... Mapbak Ýapbaga kömekleşdi.

Olar çekdiler, çekdiler, ýene çekdiler: ne Japbak ökde çykdy, ne-de Ýapbak. Ýamaşgandan ýene çekdiler, ýene çekdiler, ýene çekdiler... Iň soňunda Japbak bilen suwluk torbanyň bir ýan bagyny alyp gitdi. Japbak Topbagyň üstüne ýykyldy. Yzyna bakan zyňlan suwluk torbadaky süýt kädi bolsa, töňňä degip, çym-pytrak boldy.

Tozana bulaşyp galan doganlar biri-birlerine çişerilişdiler, biri-birlerini aýyplajak ýaly göründiler.

Birdenkä bolsa, el çarpyşyp gülüşdiler. Emma Topbak birdenkä inçise gitdi. Mapbak sorady:

- Ýeri-ow, Topbak, näme, bir ýeriň agyrdymy?
- Hawa agyrdy.
- Niräň?
- Akylým.

Ýapbak bilen Mapbak el çarpyşyp gülüşdi. Emma Japbak olary saklady.

– Duruň entek, duruň! Munda aýratyn bir syr bar. Ýeri, Topbak akylýň näme üçin agyrdy?

Biz birwagt sygyr edinäýsek, ejem onuň süýdüni nämä sagar?

Japbak bir eli bilen Ýapbagyň, beýleki eli bilen Mapbagyň maňlaýyna pitikledi.

– Doganlar, siziň, ine şujagaz ýeriňiziň ýetmezi bar. Topbak dogry aýdýar ahyry!

Onda Ýapbak aýtdy:

– Dogrulygyna şek ýok ýöne welin, Japbaklaryň sygyr gelyänçä, birnäçe süýt kädiler, birnäçe suw kädiler ýañadan bitip, ýañadandan döwölüp, ýene ýañadandan bitseler gerek. Şonuň üçin Topbaga akylyny agyrdyp ýörmäge-de hajat ýokmukan öýd-ýän.

– Ine, bu-da makul!

III

Doganlar ýene gülşüp, aşagy gök otly, gül pürli çoganlaryň, ýandaklaryň, gyrymsy

ýylgynlaryň arasynda sümdüler. Olar birnäçe çirlentgi ýumurtgasyny tapdylar, olary diriligine ýuwutdylar. Ondan soň birnäçe torgaý ýumurtgasyny tapdylar, olary gabyksyzja ýuwutdylar. Doganlar sülgün ýumurtgasyny, kepderi ýumurtgasyny tapmadylar. Emma ýuwaýelmikden agyzlaryny gögertdiler. Heniz ýaşmagyny oňat sýrmadyk gelinkömeleklerden suwluk torbalaryny-da gabartdylar. Olar nireden hem bolsa çakmakdaş alyp gaýtmadyklaryna ökündiler. Kömelegi duzlap, bişirip iýseň, mazasy baryp asmana çykardy!

Şol lezzeti olar oraçalaryna gaýdyp bararlaryna galdyrdylar.

Olaryň ýoly köne gurrugyň üstünden düşdi. Şol gurrukdan birnäçe gökwarryk uçup gitdi. Olar onuň içinde bir höwürte gördüler. Ony çybyk bilen aljak bolanlarynda, aşak gaçyrdylar. Heniz tüýi ýetmedik gyzyletene çaga guşlaryň naýynjar jüýpüldeşýän sesleri eşidildi, gurrugyň düýbünde pasyrdaşýanlary-da görüldi. Doganlaryň çaga guşlara gözleri gyýmagy, olary gurrukdan çykarmak maslahatyny etdiler.

Japbak Ýapbaga: «Sen sallan» diýdi. Ýapbak Mapbaga: «Sen sallan» diýdi. Mapbak Topbaga: «Sen sallan» diýdi. Topbak Japbaga: «Sen sallan» diýdi. Emma kimi-de bolsa gurruga sallamak üçin suwluk torbadan ýolup alan ýüpleri ýeterlik bolmady. Iň soňunda Topbak Mapbagyň aýagyna

ýapyşdy. Mapbak Ýapbagyň aýagyna ýapyşdy. Ýapbak Japbagyň aýagyna ýapyşdy. Japbak bolsa gurrugyň gyrasynda orulyp galan utun düýbüne ýapyşdy.

Topbagyň aýagy ýere ýetmedi.

Dört dogan gurrugyň içinde gerlip galdy.

Olar guş çagalaryny gurrukdan çykarmakdan geçdiler, özleriiniň gurrukdan çykjalary hylalla bolup galdy.

Eliniň ysgyny gaçan Topbak Mapbaga: – Çek-sene! – diýip gygyrdy.

Eliniň ysgyny gaçan Mapbak Ýapbaga: – Çek-sene! – diýip gygyrdy.

Eliniň ysgyny gaçan Ýapbak Japbaga: – Çek-sene! – diýip gygyrdy.

Japbak Ýapbaga: – Aýagymy goýber, çeke-ýin – diýdi.

Ýapbak Mapbaga: – Aýagymy goýber, çeke-ýin – diýdi.

Mapbak Topbaga: – Aýagymy goýber, çeke-ýin – diýdi.

Doganlaryň elleri büs-bütün gurady.

Aşakdan ýokaryk: – «Çekde-çek» bolup, gykylyk etdiler.

Gurrugyň agzynda Japbagyň sesi ýaňlandy.

– Duruň onda men bir elime tüýküreýin!

Japbak eline tüýkürmäge yetişmänkä, doganlar aşaklygyna güpürdeşip gitdiler. Topbagyň aýaklary

tä baldyryna çenli gury çägä çümdi. Mapbak Topbagyň boýnuna atlandy.

Topbak aşakdan boguk ses bilen gygyrdy.

– Waý, düşseňiz-le! Gözüm çykdy-la!

Mapbak syrylyp düşdi. Japbak syrylyp düşdi. Üçüsi birigip, «Göterde-göter» bolşup, Topbagyň aýaklaryny ürgün çägeden sogrup çykardylar. Gurrugyň düýbünde olaryň özleri çaga guş bolup galdylar.

Topbak Japbaga çişerildi.

– Sen gardaş, näme üçin, doganlaryň ynanjyny ödemediň?

Japbak ýylgyrldy.

– Näme sizi gurrugyň düýbüne itekläp, ýeke özüm daşynda galdymmy?

Sen näme üçin ujuny sypdyrдыň?

– Öz doganlarym meniň aýagymdan asylar diýen oý meniň kelläme gelmese nätjek? Men elime tükürmekçi boldum.

– Hä, tükürdiň-de, gönendirdiň!

– Odun çykamyzda, ýüpi berkräk çekmek üçin hemişe şeydýärdik ahyry!

IV

Dogrudan-da Japbaklaryň günleri kynaldy. Olar näçe gygyryşsalar-da, daşky dünýäden kömek talap etseler-de, olaryň sesleri hiç ýere ýetmedi.

Eýsem-de bolsa, olar howsala düşmediler. Giň gurrugyň düýplerinde basgançaklar ýasamaga durdular, biri-birleri degişdiler, gülüşdiler.

Olaryň depelerinde diňe höwürtgelerini aldyran gökwarryklar gaýmalaşdylar, garkyldaşdylar. Japbaklar olara heň bilen ýüz tutdular:

Gökwarryklar, gökwarryklar,
Size degmän geçsin oklar!
– Gurrukdadyr Japbaklar–diýp,
Habar beriň, gökwarryklar.

Warryklaşýan gökwarryklar birsyhly köne gurrugyň depesinde aýlandylar. Japbaklar hiňlendiler. Gökwarryklar warryklaşdylar.

Japbaklardan başga-da ýumurtga gözleýän, kömelek çöpleýän oylan meýdanda gyt dälidi. Gökwarryklaryň aljyraňňy gaýmalaşýanlary birdenkä dört oglanyň gözüne ildi, warryklaşýan gozgalaňly sesler-de eşidildi. Şol dört oglanyň biri Mölegözdi, ikinjisi Kel, üçünjisi Ýemşik, dördünjisi Ýalamady. Gökwarryklaryň bir ýerden aýrylman köwsar urmagy, jöwlan urmagy olaryň ünsüni özüne çekdi. Olar: «Belki, gökwarryklar hüwiniň ýa-da baýguşuň gözünü görendirler» diýip düşündiler.

Olar dört bolup gurrugyň agzyna geldiler. Gör-seler, gurrugyň düýbüňde Japbaklar ýer köwýärler.

Olar Japbaklara el çarpyşyp gülüşdiler.

- Japbaklar pällerine göre tapdylar.
- Japbaklary gurrukdan çykarmalyň.
- Goý, Japbaklar çaga guşlara dönsünler.
- Goý, olar gury gurrukda gönensinler!
- Japbak, gap! Mapbak gap! –diýip, olaryň üstünden owunjak kesekler hem okladylar.

Japbak olara herrelmekçi boldy, Ýapbak olara ýalbarmakçy boldy. Mapbak olary garbamakçy boldy. Topbak olara duzak gurmakçy boldy.

- Hä-jik... Hä-äjik!.. Bulary siz tapmarsyňyz, Japbaklar tapar, Japbaklar!

Mölegöz gözlerini petredip seretdi.

- Näme tapdyňyz?

- Altyn guş tapdyk, altyn guş!

Topbak elindäki guşy güjeňledi. Ýapbak elindäki guşy güjeňledi. Mapbak elindäki guşy güjeňledi. Japbak elindäki guşy güjeňledi.

Ýemşik olara mekirlik bilen seretdi.

- Wiý, olar-a gyzyletene.

- Altyn guş ýetdirmez her ýetene!

Baý ogullarynyň altyn guşlara nebisleri otukdy. Olar altyn, kümüş barada öz atalarynyň tükeniksiz gürrünlerini diňleýärdiler. «Altyn guş» sözi olaryň akyllaryna täsir etdi. Olar biri-birine seredişdiler, pyşyrdaşdylar. Japbaklara ýüz tutdular.

- Sizi çykarsak, bizem şärik edermisiňiz?

- Size biri, bize üçüsi.

- Ýok. Size-de ikisi, bize-de ikisi.

– Emma altyn guşlaryň emele gelyän ýerini hiç kime hiç wagtda aýtmazlyk şerti bilen. Ýogsam siziň kakalaryňyzyň, nebsine doýmak ýokdur: altynyň tohumyny tükederler.

Mölegözler aýtmajaklaryna şert etdiler. Japbaklary ýeke-ýekeden çekip çykardylar.

Aldanan baý ogullarynyň uruşmaklaryndan howatyr eden Japbaklar olara abaý-syýasat urmakçy boldular.

Topbak Mölegöze ýumrugyny görkezdi.

– Saňa altyn guş gerekmi? Ine! Mapbak Ýemşige ýumrugyny görkezdi.

– Saňa altyn guş gerekmi? Ine! Ýapbak Ýalama ýumrugyny görkezdi.

– Saňa altyn guş gerekmi? Ine! Japbak Keliň başyny sypady.

– Ýok, beýle däl. Japbaklaryň her hili oýny bardyr. Siz göwnüňize zat getirmäň. Altyn guşlar entek sap altyna öwrüländirler, olaryň entek miş gatyşygy bar. Olar öz reňklerini durlaýançalar, entek olara degmezlik kararyna geldik.

Kel Japbagyň goltugynyň aşagynda myrryldady.

– Altyn guşlar altyn bolanda, siz olaryň ýarysyny bize berermisiňiz.

– Hökman! Ýöne welin, hiç kime aýtmazlyk şerti bilen. Japbaklar bilen Mölegözler gülşüp-gürleşip gaýtdylar.

HALK DÖREDIJILIGINIŇ DÜRDÄNELERI

MÖJEKLERI GORKUZAN GEÇI WE GOÝUN

Bir bar eken, bir ýok eken. Gadym eýýamda bir adamyň bir geçisi bilen bir goýny bar eken. Bu adam bulary bagda bakyp, semredip ýören eken. Bir günü geçi eýesiniň öldürjek diýen gürrüňini eşidip, goýnuň ýanyna ylgap baryp:

– Goýun dost, eşitdim, eşitmedim diýme, eýämiz biziň ikimizem öldürjek, biziň gaçmagymyz gerek – diýipdir.

Onda goýun gözlerini mölerdip:

– Geçi dost, onuň ýaly bolsa gaçaly – diýen.

Ikisi ogrynlyk bilen çykyp ugranlarynda, geçi ýüzüniň ugruna eýesiniň ot çekýän haltasyny şahyna ildirip, göterip giden. Bu ikisi çöl-beýewana çykyp gaçyp barýarkalar, bir möjegiň kellesiniň üstünden barypdyr. Geçi möjegiň kellesini görkezip:

– Goýun dost, hol ýatan seniň duşmanyň kellesi, sen ýüňli batyrsyň, bar-da, şol kelläni alyp, şu halta sal – diýip, özi gorkup gaýra çekilip duran.

Onda goýun:

– Her niçikde bolsa, dost, sen sakgally batyrsyň, sen bar-da ony haltaňa sal – diýen.

Onda geçi:

– Gel dost, onda her haýsymyz haltaň bir ýanyndan tutup, kelläni içine ataly-da göterip gidibereli-diýen.

Goýun hem:

– Bolýar dost – diýip möjek kellesini halta salyp, hersi bir taýyndan tutup alyp gidenler.

Şol baryşlaryna bularyň öňlerinden bir depe çykan:. Olar depä çykyp, töwereklerine seredip, bir ýerde ot görüp, şol oda garşy gidiberipdirler. Baryp görseler, ynha, ýedi möjek palaw bişiren bolup oturan. Geçi bilen goýun bulara salam berip baran, möjekler:

– Heýjan, palawa et geldi – diýşip, begenişip, aýak üstüne galyp başlanlar. Onda geçi möjeklere garap:

– Dostlar, siz gaýgy etmän, et bizde näçe diýseňiz tapylar, siz ýöne palawy tizräk bişiriberiň – diýipdir.

Möjekler:

– Hany onda et – diýenler.

Geçi:

– Goýun dost, bar, ol haltadäki möjek kelleleriniň birini alyp gel, bularyň palawyna ataly – diýipdir. Goýun derrew haltadäki kelläni alyp gelipdir. Onda geçi:

– Dokuz möjek kellesiniň içinden saýlap alyp gelyäniň şumy, bar, uluragyny alyp gel – diýipdir

weli, möjekler: «Bä, bular-a tüýs kellekeser ekenler, biziñem kellämizi alar» diýip, howsala düşüp, gorkuşyp, her haýsy bir tarapa gaçyp giden.

Geçi bilen goýun hem palawy iýip, aýaklaryny uzadyp rahat ýatypdyrlar.

1. Geçi bilen goýun nämäni gorkuzypdyr?
2. Olar halta nämäniñ kellesini salypdyrlar?
3. Ertekiniñ soñky wakasyny gürrüñ beriñ.

Pirli Körpäýew

BASNYALAR

JIKJIKI

Bir bilbil süýji dilde,
Saýrap otyrды güldе.
Jikjiki geldi uçup.
– Geldiñ nämеден
gaçyp?
– Şahada, baldaklarda,
Otlarda, ýandaklarda.
Uçup-uçup gezdim kân:
Ine, birden bilbiljan:
Ekinçilige geçip,
Ýeri gyratlap uçup,
Gonmaga ýer peýlämde,
Pişik busup beýlämde
Çemlenip duran eken.

Gonanyм gören eken.
Birden üstüme bökdi.
Guýruk perimi dökdi.
Guýruksyz erbet görküm,
Dost, maña güler her
kim,
Gynan halyma sen hem,
Tap derdime bir melhem.
– Çykarmy-çykmaz
guýruk.
Sen diliñe et buýruk.
Jik-jik ädip jikjerseñ,
Her bir ýere sokjarsañ,

Gonalgaňy ýitirseň,
Başa bela getirseň.
Saňa iň gowy derman.

Diýdi bilbil ýüz görmän:
Her ýere sokma burnuň,
Az sözle, dost, ýum
erniň.

ÝOMAKLAR

Nämä dymýaň, agzyňa gurşun guýlan ýaly.
Aýagyň nähili, egri söwüt agajy ýaly.
Bolup gelşiň nähili, doňuz ýaly.
Bolup gelşiň gursun, kendirlän mal ýaly.
Burnuň nähili, erjeşik bilen çekilen çil ýaly.
Gözüň gursun, düýeden gaçan düz ýaly.
Göz dikip seredişiň nähili, gümrükhananyň garawuly
ýaly.
Gözleriň nähili, okara ýaly.
Ýüzüň nähili, ýedi ýuwan mata ýaly.
Ýygrylyp oturşyň gursun, ýagşa ezilen towuk ýaly.
Nahara topulyşyň nähili, Hajymelligiň ýegeni ýaly.
Eliň nähili, ters saplanan palta ýaly.
Eliň nähili, tamdyr kesewisi ýaly.
Näme sollarýaň, suwa batan syçan ýaly.

Ýomaklarda adam agzalary nämelere meňzedilýär?
Gürrüň edip beriň.

Ýomaklary ýat tutuň we öýüňizde şuňa meňzeş
ýomaklardan ýazyp geliň!

MATALLAR

Adamyň elinde, şeýtanyň dilinde, alty aýagy bar guýrugy bilinde (*el terezisi*).

Birje matal aýdaýyn, içiň ýakar aýdaýyn, dişiň döke aýdaýyn, üsti buzlap dursa-da, agzyň ýakar aýdaýyn (*mäşewe*).

Daşy gara, içi ak, wakyр-wukur wak-wak (*alýumin kündük*).

Dört tüpeň daş guýa ok atar (*sygryň emjegi*).

Gündiz bogaz, gije gysyr (*ädik*).

Takyr ýerde taý oýnar (*gowurga*).

Eýesinden ýüz görmez, adam hataryn bilmez (*terezi*).

Bir ýüpüň bar ujuny ýygşyryp bilemok (*araba çygyр*).

Üç gözi bar göregen, ýoly salgyt beregen (*swetofor*).

NAKYLLAR

Az iýen – arassa, köp iýen hassa.

Bir elde iki garpyz tutdurmaz.

Gawun gawundan reňk alar.

Gawunuň gowusyny şagal iýer.

Işlemedik – dişlemez.

Nakyllary ýat tutuň!

ÝAÑYLTMAÇLAR

Arpa nany iýseň ysytmalatmazak bolar.
At özünü sakyratgalatmazak bolar, towşan özünü
mütüriketmezak bolar.

Sagymçy Saryýewa Sapargül sagatda sekiz
sygyr sagýar.

Ýañyltmaçlary tiz okamagy öwreniň!

HÜWDÜLER

Allalasam ýatypdyr,
Gül ýassygyna batypdyr.
Oýandyрмаň gyzymy,
Ýaňy uka gidipdir.

Allan-allan edeýin,
Baga seýran edeýin,
Bagyň gyzyl gülüni,
Saňa gurban edeýin.

Meniň jigim bal ýaly,
Saýraýar bilbil ýaly.
Okuw bilen başagaý
Bir eýjejik gül ýaly.

Goşgyny ýatlaň!

ERTEKILER DÜNYÄSINDE

DAYHAN BILEN SYÇANLAR

I

Bir bar eken, bir ýok eken, bir dayhan bar eken. Ol dayhan ýerine güýzlük bugdaý ekip, her ýyl köp hasyl alar eken. Alan bugdaýlaryny haltalara gapgaryp, öýüň dulunda söýäp goýar eken.

Günlerde bir gün şol bugdaýly haltalaryň arasynda iki sany syçan hin gazynypdyrlar. Haltalaryň böwrüni deşip, içindäki bugdaýlardan hinlerine çekip başlapdyrlar. Olar hinleriniň iki-üçüsini doldurypdyrlar. Şonda olaryň biri, gel dost, indi bes edeli. Şunymyz bilen hem arkaýyn gyşdan çykarys. Galanynam soň göribereris-dä diýipdir. Onda ýoldaşy: «Ýok beýle däl. Üstüne gelen wagtymyz tä ömrümüz ötyänçä iýerligimizi edinmeli» diýýär.

Ýoldaşy bolsa oňa «Ýok beýle däl, gardaş. Her zadyň öz çaky ýagşy. Ýogsam käbir nebsine buýrup bilmän, ahyry bir bela duçar bolýanlar ýaly, biz hem pälimizden tapaýmaly. Birden dayhan biläýse, bu alanjamyzdan hem dynarys» diýýär.

II

Onda beýleki gysganç syçan: «Gorkmasana dost, beýlekisi ýok-la, bardy-geldi biläýse-de bir deşikden girip, beýlekisinden çykarys» diýýär. Onda ýoldaşy, Ýok dost, eger sen ýene aljak bolsaň, onda men bu ýerden gitjek» diýip hinine girýär-de ýatyberýär. Beýleki gysganç syçan bolsa: «Gitseň, gidiber, men-ä aljak» diýip, ýetişibildiginden däne çekmäge başlaýar.

Bir gün daýhan degirmene gitjek bolup, haltalaryny barlap görse, düýbi deşik eken. Onsoň ony syçanlaryň edendigini bilip olaryň gelyän ýoluna gapan gurýar. Häлки gysganç ýene bugdaý daşamaga gelyär weli, birden gapana düşýär. Beýleki syçan bolsa, diri galýar. Gözi zatdan doýmadyk gysganç syçan bolsa, nebsiniň ugrunda ylgap, ölüp gidýär.

1. Daýhan nämeden köp hasyl alýardy?
2. Ol bugdaýlaryny nirede goýýardy?
3. Syçanlaryň biri näme üçin öldi?
4. Tekstdäki syçanlaryň gürrüň eden ýerlerini tapyp okaň.

HAÝWANLARYŇ JEDELI

At, sygyr we it: – Biziň haýsy birimizi eýämiz gowy görýär – diýip, özara jedel edipdirler.

At:—Elbetde, meni. Men onuň ýerini sürýärin, odunyny daşayaryn. Özi bolsa, nirä gitse üstüne münýär. Mensiz ol ýaşap bilmez, — diýipdir.

Onda sygyr: — Ýok meni gowy görýär, men onuň maşgalasyny süýt, gatyk, süzme bilen bakýaryn— diýipdir.

It bolsa:—Men eýämiň hemme zatlaryny go-
raýaryn, şonuň üçin hem ol meni gowy gör-
ýär—diýipdir. Bu jedeli eýesi eşidip:

Jedeliňiz näme, siziň hemmähiz hem maňa gerek, her haýsyňyz öz ýeriňizde gowusyňyz, — diýipdir.

1. Haýsy haýwanlar jedel edipdirler?
2. Olaryň jedel edişlerini gürrüň edip beriň.
3. Näme üçin haýwanlaryň eýesi olaryň hem-
mesini gowy görýär?

GÜNDELİK

(Hekaýa)

I

Sylap soňky günlerde oýna kän gyzykdy. Sapaklaryndan pes baha alyp başlady. Jeren eje oglunyň gündeligini görüp oturşyna:

— Hi, şeýle-de okamak bolarmy? Gündeligiň ikilikden doly. Oýna kän gyzygýaň. Men saňa näçe gezek aýtdym — diýip käýindi.

Agşamlyk kakasy hem oglunyň gündeligini görüp:

– Hemişe oñat okap, gowy baha alyp ýörensoň arkaýyn bolaýypdyrys. Görýän welin şu günden beýläk gündeligiňi her gün agşam görmesek boljak däl öýdýän–diýdi. Sylap ejesidir kakasynyň öňünde müzzerilip oturşyna sesini çykarmady.

Ertesi mekdebe barýarka-da onuň ynjalygy ýokdy. «Agşam meniň käýenligime gündeligim sebäp boldy. Gündelik ýüzümi ýere saldy» – diýdi. Oýlandy. Birdenem karara geldi...

Ol özüniň eden hereketine begendi, töwereğine ýalt-ýult edip, synpa girip gitdi, hiç kimiň görmänine begendi. Matematika sapagy dowam edýärdi. Mugallym mysal işletmek üçin Sylaby tagta çykardy. Ol mysaly ýalňyşsyz işledi. Mugallymyň beren sowallaryna-da oñat jogap berdi.

II

– Bu gezek sapaga taýýarlykly gelipsiň. Hany, gündeligiňi getir! 5-lik goýaýyn. Sylap sesini çykarmady. Ol ýüzüni aşak salyp durşuna, hálki eden işine ökündi. «Gündeligim bolan bolsa, 5-ligi görüp, kakamam, ejemem begenerdi»–diýip oýlandy. Onýança gapy ýuwaşlyk bilen açyldy. Synpy arassalaýjy Soltan eje girdi. Ol gündeligi mugallyma uzadyp:

– Durdyýew Sylap diýen okuwçy gündeligini gaçyrypdyr, ýaňy hapa süpürüp ýörkäm tapaýdym, ynha, ol–diýdi.

Okuwçylaryň hemmesi tagtanyň öňünde müz-zerilip duran Sylapa seredişdirdi. Mugallym bolsa:

Gündelik zir-zibilleriň arasyna nädip düşüp ýör, Durdyýew? – diýdi. Sylabyň ýene başy egildi. Emma eden gödek işini aýtmaly boldy.

Mugallym başlik baha goýup, gündeligi Sylaba uzatdy. Köpüň öňünde mazaly gyzaran Sylap gündeligini alyp, ýerine geçdi. Ol pikirlenip oturşyna: «Jaň basymjyk bolsady, men Soltan ejä sag bolsun aýtsamdym» diýýärdi.

1. Sylap näme üçin ikilik alypdyr?
2. Ol özüne käýilenini nämeden görüpdir?
3. Sylap kime sag bolsun aýtmaga howlугýardy?

AKYLLY ÝIGIT

Birwagtlar bir ýurda agyr kerwen bolup söwdagärler ugrapdyrlar. Ol söwdagärleriň kän hyzmatkärleri hem bar eken. Sowdagärler barýarkalar, öňlerinden çykan bir derýadan geçmeli bolup, gämä münýärler. Derýa bilen barýarkalar ýolda bir gaý turup, tolkun gämini daşa urup döwüpdür. Adamlar gark bolupdyr, emma söwdagärleriň hyzmatkärlerinden bir garyp bir bölek tagtanyň üstünde diri galýar. Tolkun tagtany ahyr kenara çykarýar. Ol garyp ýigit şonlukda derýadan çykyp ýüzüni bir ugra tutup, ýola düşýär. Az ýöräp,

köp ýöräp barýarka daşdan bir şäher görnenden adamlar çykyp oňa baka ýüzlenýär. Onuň ýanyna ýetip, hasyr-husur ezeneginden tutup, alyp gidenler. Ýigit: «Meni bular näme etjeklerkä?» diýip, gorkup sazanaklaýar.

Märeke ýigidi alyp baryp, patyşa tagtyna çykyryp, şahana lybaslar geýdirip oturdýarlar. Ýigit:

– Bu näme boldugy, bu nähili waka? – diýip, daşyna üýşen jemagatdan soraýar. Ol jemagatyň içinde garrylaryndan, ýaşy çenden çykyp, eňekleri hemperip, durşuna çuw-ak tüý ak bolup duran bir goja:

– Inim, sen gulak as. Bu biziň ýurdumyzda öten ata-babalarymyzdan bäri gelýän däbimiz. Biz şäherimizden toplanyp çykýarys. Şol wagt öňümüzden pete-pet çykan her bir mysapyr hem bolsa, biz ony getirip patyşa edinýäris. Bir ýyl dolandan soň ol patyşany tagtdan düşürüp pylan dagyň içinde bir ýylanlyk-içýanlyk ýerimiz bar. Şoňa eltip taşlaýarys. Ýene-de ýaňky edişimiz ýaly edip, patyşa tutýarys. Ine bu saparkymyza sen gabat geldiň–diýipdir.

Onda ol ýigit:

–Onda men patyşa bolup, bir ýyla çenli näme etsem ygtyýarym barmy?–diýip sorapdyr.

Garry:

– Bir ýyla çenli sen näme etseň hakyň bar, mülk hem, ähli jemagat hem seniň ygtyýaryňda – diýipdir.

Ol ýigit patyşa bolan gününden başlap, şol ýylanlyk-içýanlyk ýere goşun sürüp baryp, ýylanlary, içýanlary gyryşdyryp weýran edýär. Gorkuly mör-möjekleriň hem öleni-ölen, ölmedigi hem gaçyp giden. Şondan soň ol ýigit şol gorkunç meýdana ýap çekdirip, ol yeri ekerançylyk, bagçylyk meýdana öwürýär. Şonuň bilen birlikde ol ýerde şäher saldyryp, bir ýyla çenli ol ýurdy kemsiz gurap, köne ýurtdaky gerekli zatlary hem şol ýere çekdirýär.

Bir ýyl dolandan soň ýaňky patyşany «Ýylanlyk-içýanlyk ýere taşlalyň» diýip, göterip alyp gidýärler. Baryp görseler, ol ýerde ne ýylan bar, ne içýan. Bütün ýer gül öwsüp duranmyş. Ilat ol ýigidiň bu ýeri gülüstanlyga öwrenini görüp, ýene ony patyşalykda galdyranmyşlar.

1. Kerwenler nähili ýagdaýa düşýärler?
2. Garyp ýigidi nirä alyp gidýärler?
3. Adamlar oňa nähili şertler goýup, özlerine patyşa edinýärler?
4. Täze bolan patyşa howply ýerlerde nähili işleri durmuşa geçirýär?
5. Şu ertekiden özüňiz bir netije çykaryp, gürrüň edip beriň.

TILKI BILEN ŞAGAL

(Garagalpak halk ertekisi)

Gadym zamanlarda bir tilki bilen bir şagal dost bolupdyrlar. Bular bir ýana tirkeşip gidip barýarkalar, öňlerinden bir doň ýag çykypdyr. Tilkiniňem, şagalyňam işdäsi açylyp, ony lak-luk ataýyslary gelipdir. Şagal tilkä:

– Muny sen iýäýsene dost: – diýip, mürähet edipdir.

Tilki mekirlige salyp:

– Meniň agzym oraza-da, dost! Ýagy sen özüň iýäýsene! – diýipdir.

Ondan, soň şagal ýagy iýjek bolupdyr. Ol tumşugyny uzadan çagy, boýny gapana düşüp, ýag bolsa honda uçup gidipdir. Tilki derrew ýagy kakyp salypdyr.

Şol wagt şagal:

– How, tilki dost! Seniň agzyň oraza dälmi? – diýipdir.

– Indi oraza seniň boýnuňa düşdi – diýip, tilki öz ugruna gidiberipdir.

1. Näme üçin tilki gapanyň üstündäki ýagy özi iýmän, ony şagala mürähet edýär?
2. Şagalyň gapana düşmegine näme sebap bolýar? Ol tilkä garap näme diýýär?
3. Şu ertekiden nähili netije çykarmak bolar?

KITAP AKYL NURUDYR

KITAPHANA

Biziñ mekdebimizde kitaphana bar. Kitaphanada her hili kitaplar bar. Biz kitaphanadan kitap alýarys. Men kitaphanadan kitap alýaryn. Men köp kitap okaýaryn. Kitap maña köp zatlary öwredýär. Kitap biziñ dostumyzdyr. Kitaby köp okamak gerek.

1. Siziñ mekdebiñizde kitaphana barmy?
2. Sen kitaphanadan kitap alýarmyň?

A. Kekilow

OGLANLAR WE KITAP

Alyp kitap eline,
Okap berýär Çaryjyk
Gulajygyny keýerdip,
Diñläp otыр Nuryjyk.

Töwerekden diñleýärler,
Ogланjыklar gülüşip.
«Sag bol» diýýärler Çara,
Gyzjagazlar gülüşip.

Her wagt okap otыр,
Kitapjygyn taşlaman.
Şatlanypjyk öz-özi,
Gaýgy-gamy ýatlaman.

Goşgyny labyzly okaň.

K. Gurbannepesow

KITAP

Ynha meniñ kitabym,
Çigit ýalyjak kiri ýok,
Her gün okap
ýörsem-de,
Zaýalanan ýeri ýok.

Kitabymy hemişe
Tämiz saklajak ýörjek.
Ikinjä geçen ýylym
Jigim Jerene berjek.

Goşgyny ýat tutuň.

ÝATDA SAKLAŇ!

Kitaby tämiz sakla, hapalama.
Kitaby okamazdan ozal, elleriñi ýuw.
Kitabyň sahypasyny epleme. Bir ýerini bellejek
bolanyňda, bölejik kagyz goý.
Kitabyň arasynda zat goýma.
Kitap okaýarkaň ony gözleriňe has ýakyn ýa-
da daşda tutma.
Kitap okaýarkaň dogry otur.
Kitap okaýarkaň yşyk çep tarapyňdan düşer
ýaly bolmagyna çalyş?
Kitap biziñ maslahatçymyzdyr.
Kitap okamagy endik ediň.
Kitap–çygdan, ýagly zatdan hapalanýandyr.
Şoňa ägä bol.

Kitaby diňe okajak çagyň ulan. Sahaby
kirlemez ýaly daşyna kagyz ýa-da polietilen tut.

ATA ATA JANOW

Türkmenistanyň halk ýazyjysy Ata Atajanow 1922-nji ýylyň 15-nji dekabrynda Mary etrabyňyň Gökje obasynda doguldy. Ol ilki bilen Daşkentde mugallymçylyk tehnikumyny, soňra bolsa Moskwada ýokary okuw jaýynda okaýar.

Şahyryň çagalar üçin döreden «Aman okuwa gidýär» atly ilkinji poemasy 1953-nji ýylda aýratyn kitap bolup neşir edilýär. Soňra «Permanyň mamasy», «Üçleriň syýahaty», «Atçapar», «Alma şahasy» ýaly kitaplary ýörite çagalara niýetlenip çap edildi. Ata Atajanow 1989-njy ýylda aradan çykdy.

Ata Atajanow

EÝERJEK BOL NAKYLA

Gulak salsaň, men saňa
Ençe öwüt bereýin.
Eziz inim, eliňde
Günde kitap göreýin.

Eneň-ataň sarpasyn
Başdan belent saklagyn.
Emen süýdüňi halal
Lebziň bilen haklagyn.

Başarsaň, batyr inim,
Ýata suwy içmegin.
Özüňden ula duşsaň,
Salam bermän geçmegin.

Görseň gaçan çöregi,
Alyp ýüze salgynyň.
Ýowuz günde derdine
Ýarajak bol il-günüň.

Goşgyny labyzly okaň.

Allaberen Kadyrow

TÜRKMENIM

Oguzhanyň neslinden,
Dünýä ýaýran,
türkmenim.

Mongol söweşlerinde,
Akly haýran,
türkmenim.

Gürrüň etsem ozalyň,
Işlän sürüp azalyn.
Nowaýynyň gazalyn,
Söýüp okan,
türkmenim.

Sylap öz myhmanyňy,
Aýamaz aş-nanyňy.
Il-gün üçin janyňy,
Eder gurban,
türkmenim.

Goşgyny ýatlaň.

Magtymguly, Azady...
Halkymyň – göwün
şady.

Dünýä ýaýrady ady,
Kalby asman,
türkmenim.

Ýasa, toýa bir gelen,
Deň aglaşyp, deň gülen,
Dogany özbek bilen,
Bir ten-u jan,
türkmenim.

Garaşsyz sen –
bagtyýar,
Öz eliňde ygtyýar.
Saňa baky howandar,
Özbekistan, türkmenim!

Allaberen Kadyrow

ENE DILIM

Türkmen dili meniň dilim,
Mähriban hem ajaýyp.
Bilseň—bu dil söze baý,
Bilmedige-de haýp,

Ak süýdi dek enäniň,
Siňdi bu dil kalbyma.
Ýaltanmazdan okadym,
Öwretdi köp zat maňa

Türkmen diliniň kadasyn
Okaň gowuja biliň.
Başga dili bilmeseň,
Öwrenmeseň öz diliň.

Goşgyny labyzly okaň.

HAKYKY ÝOLDAŞ

Meret, Batyr we Baýram üçüsi dost. Bularyň üçüsi-de üçünji synpda okaýarlar.

Bir gün mugallym olara hekaýa okamagy we mysal işlemegi tabşyrdy. Meret hekaýany okady, emma mysaly işläp bilmedi. Meret ertir ir bilen mekdebe gelip, ýoldaşlaryndan kömek sorady.

Onda Baýram oňa öz depderini berdi-de:

–Me, göçürip al, meniňki dogrudyr–diýdi.

Onda Batyr

–Meret, göçürip ýazma, iň gowusy men oňa düşündireýin weli, sen özüň işle–diýdi.

1. Oglanlara nähili ýumuş tabşyryldy?
2. Meret ýumşy nähili ýerine ýetirdi?
3. Merede Baýram nähili kömek etjek boldy?
4. Merede Batyr nähili kömek etjek boldy?

A. Kekilow

KITAP

Dünyä inip dil açanda,
Many aňlap, dür saçanda,
Ertir-agşam göz açanda,
Ýan-ýoldaşyň gürrüňdeşiň,
Ýatla dostum, kitap dälmi.

Ilki gezek irden galyp,
Sumkajygyn gola alyp,
Mekdep sary nazar salyp
Ugranyňda agyr ýüküň,
Ýatla dostum, kitap dälmi.

Zähmetiňde, söweşiňde
Alyp barýan her işiňde
Kömekleşýän akyl öýüň,
Oýlan dostum, kitap dälmi.

Goşgulary labyzly okaň.

1. Bu goşguda kitabyň ähmiýeti barada nämeler diýilýär?
2. Şahyr akyl öýüň diýip nämäni nazarda tutupdyr?

GYŞ

R. Seyidow

GYŞ

Gyş-da gelip, çöke düşüp,
Gapymda heñin çalýar.
Ýeller oýnap, garlar galgap,
Meýdan sowuk dem alýar.
Emma bu ýaş ýüregimde
Bahar heñi saz edýär.
Gözel-gözel hyýallarym
Gyş gününü ýaz edýär.

Goşgyny labyzly okaň. Gyş paslyny ös sözleriňiz bilen teswirläp beriň.

HALK ÝORGUTLARY

«Eger gargalar gyşyna daglara tarap uçup gitse, basym maýylyk boljakdyr»

«Eger gargalar dag tarapdan açyk meýdana uçup gelseler, onda sowuk aýaza garaşyber»

Ýu. Haýydow

GAR

Gökde mele bulut bar, Ýalaňaç agaçlara
Mele bulut gar seçýär. Bulut akja don biçýär.

Üsti garly agačlar
Çybyklarny egip dur.
Una meñzeş ýumşak gar
Dynman gökden ýagyp
dur.

Goşgyny labyzly okaň

Bulduň akja keçesi
Büredi dag-düzi hem.
Edil ak mata döndi
Bütün ýeriň ýüzi hem.

ÖZBEGISTAN RESPUBLIKASYNYŇ KONSTITUSIÝASY

Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiýasy 1992-nji ýylyň 8-nji dekabrynda kabul edildi. Konstitusiýa sözi bellemek, ornatmak manylary aňladýar. Konstitusiýa Respublikamyzyň esasy maksadyny görkezýär. Häzirki we gelejek nesiller öňünde uly jogäpkärçiligi aňladýar.

Kanunyň ileri tutulmagy, döwlet garaşsyzlygy, halk häkimiýetçiligi, adam hukuklary we azatlyklarynyň ileri tutulmagy Konstitusiýanyň baş maksatlary bolup hasalanylýar. Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiýasy kabul edilen günü dynç alyş günü diýip hasaplanýlar.

1. Konstitusiýa – bu näme?
2. Konstitusiýanyň baş maksady näme?
3. Haýsy gün dynç alyş günü hasaplanýar?

Muhammetjan Köşekow

BAGTYMYZYŇ KANUNY

Mübärek bolsun dostlar,
Bagtymyzyň kanuny!
Barymyza nur saçýan
Gün hasap edýäs ony!

Zähmet çekiň dynç alyň,
Höwes edip okaň – diýr.
Saglygyňy dikeltmek,
Hemmä okuw deň – diýr.

Her babynda ýazylan
Hukugymyz borjumyz.
Ondan gudrat, güýç alyp,
Ýaşa, ene ýurdumyz:

Mübärek bolsun, dostlar,
Bagtymyzyň kanuny!
Barymyza nur saçýan
Gün hasap edýäs ony!

Goşgyny ýatlaň!

OBADA GYŞ IŞLERI

I

Gyşyň düşmegi bilen howa has sowaýar. Meýdandaky ekinleri we beýleki ösümlikleri sowuk urýar. Açyk, güneşli, mylaýym howaly günler az bolýar. Bulutly, ümürli, ygally günler bolsa köpelyär. Meýdanda işlemek kynlaşýar. Meýdanda işläp ýören maşynlar we daýhanlar seýregräk görünýärler. Daşyndan syn edip seretseň, meýdan işleri gutaran ýaly bolup görünýär. Emma bu hakykatda beýle däl. Gyş aýlarynda meýdanda köp işler edilýär. Täze ýylyň hasylynyň düýbünü tutmak işleri geçirilýär.

Ekin ekiljek ýerler tekizlenilýär. Dökün dökülýär. Ekiljek ýerler sürülýär we suwarylýar. Şeýlelik bilen ekinlerden köp hasyl almak aladasy edilýär.

Gyş paslynda agaçlaryň guran we döwlen şahalary kesilip aýrylýar. Hatar aralarynda hapa-haşal otlar ýygylp aýrylýar. Hatar aralary sürlüp, düýpleri depilip goýulýar. Olara gyş suwy berilýär.

Obalaryň teplisalarynda pomidor, hyýar, sogan we başga gök önümler ösdürilip ýetişdirilýär.

II

Obada meýdan işleriniň hemmesi diýen ýaly maşyn bilen ýerine ýetirilýär. Ýeri tekizleýän, sürýän, ýap gazýan, çil çekýän, pagta ekýän, otaýan, ýygýan, körek arassalaýan, ot ýygýan, arpa, bugdaý orýan, döwýän we başga şular ýaly köp dürli maşynlar bar. Bu maşynlar gyş paslynda köp ulanylmaýarlar. Olar remont edilýär. Gyş wagtynda MTP-nyň ussahanasynda iş has köpeliýär. Maşynlar geljek ýylyň ýazynda, tomsunda, güýzünde oňat işlar ýaly edilip abatlanýlar. Olar arassalanyp, ýaglanyp ýaz ekişine we beýleki meýdan işleri üçin birkemsiz taýýar edilip goýulýar. Olar aýratyn tämiz jaýlarda saklanýlar.

Bulardan başga-da daýhanlar ýaz we güýz ekinleri üçin gerek bolan her hili tohumlary taýýarlaýarlar. Olary arassa, gury jaýlarda goýýarlar.

III

Obalarda mallaryň sany ýyl-ýyldan artýar. Mallaryň sany köpeldigiçe-de iş aladasy hem artýar.

Gyşda obanyň maldarçylyk fermalarynda iş köpeliýär. Daýhanlar mallary wagtynda iýmitlemek, suwa ýakmak, ýyly jaýlarda saklamak, jaýlary arassalamak ugrunda köp işler edýärler.

Gyş paslynda-da ýylyň beýleki pasyllaryndaky ýaly, sygyrlardan süýt sagyp alýarlar. Süýtten mesge ýagy, gaýmak, gatyk, süzme we peýnir edilýär.

Gyzylgumuň uzak öri meýdanlarynda bakylýan goýunlara-da gyş wagtynda edilmeli işler köpeliýär. Çöle gar köp ýagan mahalynda goýunlary iýmitlendirmek kynlaşýar. Şeýle bolan wagtynda ol öri meýdanlaryna öňünden taýýarlanylýp goýlan ot-ýimleri daşalýar. Mallar hor edilmän gyşdan çykarylýar.

Häzir hemme obalarda diýen ýaly guşçulyk fermalary bar. Gyşda bu fermalarda-da iş köp bolýar. Guşlar köp dürli däne iýmitlelerini talap edýärler. Olar bugdaý, arpa, jöwen, mekgejöwen ýaly däne iýmitleleri bilen iýmitlelendirilýär. Bulara wagtly-wagtynda iým, suw berilýär. Saklanýan ýerleri arassalanýar.

Daýhanlar mallaryň we guşlaryň hemmesini gyşdan horlaman çykarmak üçin jan aýaman işleýärler.

1. Sowuk, bulutly günler ýylyň haýsy paslynda bolýar?

2. Gyşda daýhanlar ekin meýdanlarynda nähili işleri ýerine ýetirýärler?
3. Häzir obanyň ekin meýdanyndaky işleriň köpüsi näme bilen ýerine ýetirilýär?
4. Siziň obaňyzda bolan ekin maşynlarynyň adyny aýdyp beriň?
5. Näme sebäpli obalarda ekin maşynlaryny gyşda remont edýärler?
6. Siziň obaňyzyň mal fermalarynda nähili mallar bar?
7. Gyşda daýhanlar mallary näme bilen we nähili idedýärler?
8. Siziň obaňyzda nähili öý guşlarynyň bardygyny we olaryň näme bilen idedilýändigini aýdyp beriň?

Mämetnazar Hydyrow

GYŞDA

Howa barha sowuk bolup,
Ýapda suwlar doňar gyşda.
Ýer üstüne ak don ýapyp,
Gar-ýagmyrlar ýagar gyşda.

Ördek-gazlar her ýan uçar,
Uça-uça ýollar geçer.
Yssy söýýän guşlar göçer,
Ganat ýaýyp gider gyşda.

Oglaň-gyzlar buzda taýyp,
Aýazbaba ak don geýip,

Alagarga ganat ýaýyp,
Gagyldaşyp geçer gyşda.

Oglan-gyzlar gar atyşyp,
Bir-birine söz gatyşyp,
Oýnar olar gol tutuşyp,
Köp hezillik bolar gyşda.

1. Gyş paslyna haýsy aýlar degişli?
2. Şahyr «Ýer üstüne ak don ýapyp, Aýazbaba ak don geýip» diýmek bilen nämäni göz öňünde tutýar?

HAÝWANLAR NÄHILI GYŞLAÝARLAR

Adamlar öý haýwanlaryny bedde, saman, künjara bilen idedýärler. Olar ýyly jaýlarda saklaýarlar. Adamlar öý haýwanlary üçin iýmiti, ýyly jaýy tomusdan taýýarlaýarlar.

Birentek guşlar sowuk ýerlerden ýyly ýerlere uçup gidýärler. Möjek, tilki, şagal ýaly çöl haýwanlary gyş aýlarynda gaty horlanýarlar. Olar käwagtlar aç galýarlar. Açlygyň derdinden goýun, geçi, towuk ýaly öý haýwanlaryny iýjek bolup, obalara-da gelýärler.

Keyikler, towşanlar bolsa çöp-çalam, agaç we ot köklerini iýip naharlanýarlar. Ýylan, pyşdyl ýaly haýwanlar gyşyna ýeriň aşagynda gymyldaman ýatýarlar.

1. Adamlar haýwanlaryny gyşyna nähili idedýärler?
2. Çöl haýwanlary we guşlar nähili gyşlaýarlar?

Ahmet Mämmedow

GARLY GÜN

Ýagyp dur garly gün,
Bu gün – garly gün.
Her haýsy akbaşyň
Güli ýaly gar
Topragyň ýüzüne
Gaýyşyp düşýär.
Olar ýadap gelen
Myhman mysaly.

Tirsekläp ýatyrlyr,
Sag bilen soly.
Ak pamyga meñzeş
Ýeriň jemaly.
Sabyn köpürjigine
Çümdirlen ýaly.

Begenjine ak gar
Oýnaýar gaýyp.
Bizem ýaýnap ýörüs,
Ak garda taýyp.

Şatlygymyz çäksiz,
Guş boldy göwün.
Gardan kän geň zatlar
Ýasadyk bu gün.

Oýnap ýadaýarys,
Uzyn garly gün.
Şeýle hezil bolýar,
Dostlar garly gün.

1. Goşguda garyň düşüşi nähili beýan edilýär?
2. Şahyr garyň düşüşini, ýerde ýatyşyny haýsy zatlar bilen deňeşdirýär?
3. Siz gar hakda döredilen matallary bilýärsiňizmi?
4. Goşgyny labyzly okamaga taýyarlanyň?

GAR ÝAGÝAR

Gar ýagýar-a	Ýeriň ýüzi
Gar ýagýar.	Agarýar.
Özem örän	Ýerem ýitdi,
Zor ýagýar.	Gögem ýitdi.
Agarýar-a	Hany olar
Agarýar.	Nirä gitdi?

Goşgyny labyzly okaň.

WEPALY DOST

I

Kerim aga altmyş baş ýaşapdyr. Onuň saçy sakgaly gojaman Köpetdagyň depesindäki ak gara çalym edýärdi. Ýörände esasy daýanjy – hasasy. Emma ol öz deň-duşy Weli agany görende, ýigdelen ýaly bolýar, gözleri ýitelyär, gujagyny giňden açyp, öňünden çykýar.

–Gel, gel, Weli, gel mähriban dostum. Bir gün görmesem, ýüregim birhili howsala düşüp dur. Weli aga-da kümüş reňkli sakgalyny sypalap, gülümsireýär.

–Aý, Kerim, dost diýilýän adamyň belli bahasy bolmaz eken. Iki ýürek bir ýürege birleşäýýär öýdýän. Bu gojalaryň hersi bir obadan. Ýöne olar ýedi ýaşlaryndan bäri bireg-birege wepaly dost. Olaryň bir döwüm çörege zar bolan wagtlary

hem boldy. Çabga ýaly ýagýan okuň astynda ganyň duşman bilen-de çaknyşdylar. Uruşdan soň Weli aga kolhoz başlygy, Kerim aga bolsa ýönekeý kolhozçy bolup işledi. Emma hemişe şol ýürekdeş, çynlakaý, pugta dostluk olara kuwwat berdi.

II

Körpe jigim, bu ýönekeýje mysal. Şeýle mysallaryň ýene-de müňlerçesini getirmek boljak. Dostluk ýaşyňa, milletiňe, ara daşlygyňa parh goýup durmaýar. Ol işde, durmuşda, ýaşayyşda ýüze çykyp, adamlara güýç-kuwwat berýär, abraý getirýär. Ol satylanogam, satyn alnanogam, gerek diýeniň bilen ony edinip hem bolmaýar. Ol ýürekleriň maksadynyň, ýol-ýodasynyň birliginden döreýän beýik baýlyk. Hakyky adam hemişe şol baýlyga sarpa goýýar, ony aýap saklaýar.

Belki sen, häzir lagerdesiň. Seniň töweregiňde dürli milletden bolan körpeler kändir. Sen olardan wepaly dostlary tapmagy başar! Belki, sen öýüňizde, öz obaňyzda, şäheriňizde dynç alýansyň. Sen synpdaşlaryň bilen, goňşy obadaş deňduşlaryň bilen ýygy-ýygýdan duşuşýansyň, oýnaýansyň, gezelenje çykýansyň. Olaryň arasynda hem wepaly dostlaryň näçe köp bolsa, şonça gowy. Dosty köp adam özüni dünýäde iň bagytly adam saýyp bilýär. Bu zatlary her ädimiňde ýatda saklagyn jigim!

1. Hekaýatda dostluk hakda näme maslahat berilýär?
2. Hekaýatdan Kerim aga bilen Weli aganyň sözlerini tapyp okaň.

Çalym edýärdi – meňzeýärdi. Kuwwat berdi, güýç berdi. Saýyp biler – hasap eder.

TÄZE ÝYL

Biz 31-nji dekabir gününe sabysyzlyk bilen garaşyrys. Sebäbi bu gün täze ýyl baýramyna taýýarlyk görülýär. Täze ýyl baýramyny çagalar uly şatlyk bilen garşy alýarlar. Ähli mekdeplerde, öýlerde ýolkalar gözüni gamaşdyrýan dürli oýna-
waçlar hem-de zerler bilen bezelýär. Çagalar mundan gaty hoşal bolýarlar. Ýolka baýramyna uzak-uzak ýurtlardan Aýazbaba hem-de Garpamyk özleriniň sowgatlary bilen gelip, çagalary täze ýyl baýramçylygy bilen gutlaýarlar. Bezelen ýolkanyň daşynda çagalar bilen el tutuşyp öwrenen aýdym-
dyr, goşgularyny aýdyp, baýramy şatlykly geçirýärler.

Täze ýyl baýramy uly-kiçiler üçin iň oňat baýram hasaplanýar. Bu baýramy her kim öz ýakynlary bilen dürli tagamlar bişirip garşy alýarlar, birek-birege gowy arzuwlar edilýär.

Başga-da dünýäniň köp ýurtlarynda täze ýyl baýramy özleriniň urp-adatlaryna görä dürlüçe bel-lenilýär.

Aman Annamyradov

SALAM TÄZE ÝYL!

Batly gadam urup gözel diýara,
Hoş geldiň, Täze ýyl,
Salam, täze ýyl!

Maksatlaryň dönsün mydam ak gara
Hoş geldiň, Täze ýyl,
Salam, täze ýyl!

Sen gelende şatlyk bilen seslenýäs,
Ýolka bezäp gülüp, oýnap şatlanýas.
Süýji-süýji arzuw bilen beslenýäs.
Hoş geldiň, Täze ýyl,
Salam, täze ýyl!

Baş arzuwym ýaman gylyk kemelsin,
Teşne göwün gül mährinden, nem alsyn,
Dünýä mydam päk howadan dem alsyn,
Hoş geldiň, Täze ýyl,
Salam, täze ýyl!

1. Şahyr täze ýylda nähili arzuwlar edýär?
2. Täze ýyl baýramy beýleki baýramlardan nähili tapawutlanýar?
3. Goşgyny ýat tutuň!

WATAN SAKÇYLARY

Köpeý Artykow

TIZ BERLEN KÖMEK

I

Uzynly gijeläp maýdalap ýagan gar ertesem dynmady. Ähli ýere ak mata ýapylana döndi. Jaýlaryň üsti, agaçlaryň pudaklary petde-petde gardy. Şemal öwüsmäninden soň garyň düşüşi birtekizdi.

Adamlaryň aýtmaklaryna görä, şular ýaly gar on-on baş ýyldan bäri görülmändir. Elbetde, gar malgara, guş-gumrusy üçin kynçylyk döretmän durmaýardy. Ýöne garyň gowy taraplaram az däl, ýerleriň çygdan ine-gana paýyny aljagyna, ot-çöpleriň bol boljagyna bil baglamak mümkindi. Her kim pildir-kätmen, uzyn sübse alyp, tamynyň daş-töweregini ýollary arassalap, ýörär ýaly edýärdiler. Mekdebiň daş-töweregini arassalap gar ýagmadyk ýaly etdiler. Bu gün şeýdilenem örän gowy boldy. Sebäbi ertesi agşam howa hetden aş sowady. Garlar doňup ýere ýapyşyp galdylar. Arassalamak welin mümkin däl... Çerkezleriň

tamynyň aşak ýüzünden uly asfalt ýol geçýärdi. Ol şähere barýardy. 3-nji synpda okaýan bu okuwçy elmydama mekdebe şol asfalt bilen barýardy.

Çerkez şol pursatdan üç gün geçensoň mekdebe gidip barýardy. Birden yzyndan çykan aýyl-ganç sesi eşidip, ol yzyna öwrüldi. Görse bir ýeňil maşyn asfaltda taýyp, ýoluň gapdalyndaky çukura agdarylypdyr. Ol derrew ýetip bardy. Görse maşyn düňderilipdir. İçindäkiler görünmeýärdiler.

Çerkez ýola golaý bolany üçin ilki öýüne ylgady. Bu hadysany atasy Hudaýberdä duýdurdy-da soň okuwyna ugrady. Hudaýberdi 20–30 adamy ýygnamagy başardy. Maşyny bir gapdala galdyryp, içindäki adamlary alyp çykdylar. Soňra ol adamlara derrew betbagtlyga uçranlary göterip öz öýüne eltmegi tekliپ etdi. Şeýle edilmese boljak dälди. Sebäbi howa biçak aýazdy.

Ýeňil maşynda Italmazyň aýaly we ogly bar ekeni. Italmazyň eli döwlüpdіr, ýüzi-gözi gara gan. Aýalynyň hem ýüzi sypjyrylypdyr. Maňlaýyny bir zat sürüp, ganjaryp dur. Ogluna welin hiç zat bolmandyr. Hudaýberdi şu obada ady-gan lukmandy. Ol ilki betbagtlyga uçranlara ilkinji şepagat kömegini bermek isledi. Jaýlaryny ýylatdy. Kömekleşmäge gelenler ýyly suw bilen olaryň bedenindäki ganlary ýuwdular. Hudaýberdi döwlen ýerleri seýikledi. Mümkün bolan ilkinji kömegi berip bolanyndan soň ol gelenlere garap:

–Hudaýa şükür, amançylyk. Maşynyň bolup ýatyşyny göreniňde bularyň diri galanyňa ynanjak gumanyň ýok. Maşyn tapylar emma adam tapylmaz. Ýene bir-iki güne galman, bular gül ýaly bolup giderler. Hemmähiziň hyzmatyňyza taňry ýalkasyn. Gaýdyberiş diýdi. Hudaýberdi sagadyna seretdi. Ondan soň keselhananyň baş lukmany Kakabaýa jaň etdi. Bu hadysany bolşy ýaly gürrüň berdi. Ejir çekenleri gelip görmegi, keselhana äkidip ýerleşdirmegi haýyş etdi.

«Tiz kömek» maşyny bilen gelen Kakabaý Hudaýberdiniň ilkinji kömegine ýokary baha berdi. Şeýlelikde, heläkçilige uçranlar şäherdäki keselhana ugradyldy. Ertesi Hudaýberdi iýer-içer ýaly zat alyp, olaryň yzyndan baryp gaýtdy.

II

Aradan bir aý ötdi. Italmazyň ogly bilen aýaly ganymatlaşyp, keselhanadan çykyp gitdiler. Italmaz bolsa entegem ýatyrdy. Şu aralykda Hudaýberdi, Enar gelneje bularyň yzyndan birnäçe gezek bardylar. Onda-da kä towuk, käte bazara baryp, dürli miwelerden, şire-şerbetlerden satyn alyp elterdiler. Gaýtjak bolanlarynda Italmazyň aýaly:

–Geleniňize taňry ýalkasyn. Hyzmatyňyzy aňry ýany bilen gaýtarjak bolarys. Bizden bolmasa alladan gaýdar – diýişip aýdardy. Bularam

göwünlik berip hoş sözünü aýdyp derrew yzyna dolanmak bilen bolardylar. Bu gezegem Italmaz hoşlaşjak bolanynda Hudaýberdiniň aýalyna garap, damagy dykylyp hamsygyp gepläp bilmedi. Enar gelnejemem gamgyn halda çykyp gaýtdy.

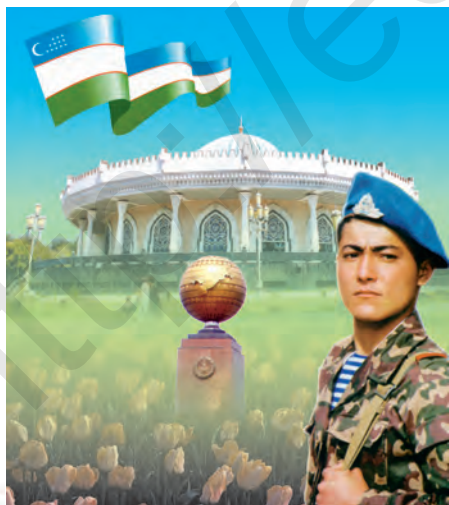

1. Hekaýada garyň ýagşy, ondan soňky pursat nähili suratlandyrylypdyr?
2. Hudaýberdi betbagtçylyga uçranlara nähili kömek berýär?
3. Enar gelneje baranynda Italmaz näme üçin hamsykdy?
4. Italmazyň aýaly näme maksat bilen lukmanlara gelýär?
5. Hekaýa gatnaşýan gahrymanlary aýdyň we olar kimler?

Teksti gürrüň beriň.

G. Çöliýew

MENIŇ ESGER AGAM BAR

Meniň esger agam bar,
Gulluk edýär goşunda.
Meniň esger agamyň
Papagy bar başynda.

Papagynda, döşünde
Çym gyzylyja ýyldyz bar.
Meniň esger agam hem
Watanymyzy goraýar.

Goşgyny labyzly okaň.

Rejep Gurbanmäadow

ÇAGALAR HALAS EDILDI

Edil şu günki ýaly ýadymda.

1943-nji ýylyň noýabrydy. Howa aýaz bolsa-da, oňuşmazça dälidi.

Rota komandiri kapitan Abdylla Ysmaýylow meni ýanyňa çagyrdy-da:

– Mahanowka obasyna aýlanyp gelmeli. Şol ýerde faşistleriň elinden sypyp galan üç çaga bolmaly. Tapyp alyp gaýtmaly. Tokaýyň içindäki ýoda bilen gidersiňiz. Gaty seresaply hereket etgin. Alnan maglumatlara göre, Dnepre ýakyn ýerde duşmanlaryň höwürtgese bolmaly – diýdi.

– Men buýrugy berjaý etmek üçin haýal etmän ýola düşdüm. Sähel şygurdy bolsa diň salyp durýardym.

– Tokaýdaky ýoda beletdim. Megerem komandir şonuň üçin bu işi maňa ynanan bolmaly.

Tokaýdan çykan badyma, howa ýagtylyp gitdi. Men obanyň gözgyny ýagdaýyny görüp gaty gynandym. Öýler takyrap galypdyr. Diňe garry, sandan galan gojalar pejiň goltugynda ýaplanyşyp ýatypdyrlar. Obada çaga gözümüz düşmedi. Mahanowkanyň gapdalyndaky ýene bir oba aýlananymyzda şol üç çaga sataşdyk. Biz olary alyp gaýtdyk. Garaňky düşmänkä ýene yzymyza dolanyp geldik.

Işi ýerine ýetirenligimi Abdylly mälim etdim. Ol arkama kakdy-da «Berekella, neressejikleriň sogabyňa galdyň. Şu gije bular esgerleriň arasynda bolarlar. Ertir çagalary öýlerine ibereris» diýdi.

1. Rota komandiri Abdylly esgere nähili tabşyryk berdi?
2. Esger oba geleninde nähili kynçylyga göz ýetirdi?
3. Hekaýany okap gürrüň beriň.

Beki Seytâkow

ATA PENDİ

Il-ulusyn ýada sal-da	Parhyn bilme üçüň-
Göroglydan tälîm al-da	dördüň
Üzeňniňe mäkäm galda	Gurt bolmaly ogly gurduň
Är gylyjyn çalyjy bolma.	Görer gözüň—ata ýurduň
Arslan kimin topul	Jeňde kesgir gylyjy bol!
ýowa,	
Atylmasyn okuň sowa	Ganymlaryň ady ýitsin,
Sürenine kowa-kowa	Ýyldyz görse, ýaraň bitsin
Duşmandan ar alyjy	Bu aýralyk bizden ötsin,
bol!	Sag git, aman geliji bol!

Goşgyny labyzly okaň!

1. Şahyr goşun gullugyna gidýän ýigide nähili öwüt-nesihat berýär?
2. «Göroglydan tälîm al-da...» diýen setirleriň manysyna nähili düşüňärsiňiz?
3. «Atylmasyn okuň sowa» sözlerine öz garaýşyňyzy aýdyň. Goşgyny ýatlaň.

R. Seyidow

YAS SERHETÇI

Ol haýbatly,
Barýar atly
Bakyp obañ öñüne.
Öýne gaýdýar,
Aýdym aýdýar
Goşup toýnak heñine.

Gün dogan çak
Iki gulak
Arasyndan görünyän—
Daýhan ili,
Ol ýüz hili
Öwşün atýar mähriban.

Atyna bak,
Galam gulak
Inçe beden, dik boýun.
Garap daşyn,
Silkip başyn,
Barşyna edýär oýun.

Ýaş serhetçiň paýyna iň
Uly hormat düşüpdür.
Oñ saklaýan
Oñ ekleýän
Baglary ýetişipdir.

Goşgyny labyzly okaň we ýatlaň!

K. Nurbadow

ARAÇÄKDÄKI YZLAR

Hanha gelyär üç atly,
Aralary – at salym.
Gelyärler araçäkden,
Ünsi sowman az salym.

Boýun syryp gelyärler,
Tämiz sürden şerbetin.
Yhlas bilen guýrugy,
Işilipdir her atyň.

Diýseň wepaly ýoldaş,
Laçyn bakyş bedewler.
Üstlerinde ýadawlyk
Duýmaz asla bedenler.

Gapdalyndan serhetçä,
Seredip mähriň ganýar.
Serhetde diňe-diňe,
Serhetçiň yzy galýar.

1. «Serhetde diňe diňe, serhetçiniň yzy galýar». diýen setirleriň manysyny siz nähili düşünyärsiňiz?
2. Serhet ýakasyny syrpy gelýän üç atlynyň maksadyny aýdyň.
3. Goşgyny ýatlaň.

Nakyllar

Il başyna düşeni

Är başyna düşeni.

Ýigidiň batyrlygyny meýdanda syna.

Dynçlyk bolsa il baýar, ýagmyr ýagsa ýer.

Uruş apat, dynçlyk parahat.

Parahatlyk urşy ýeňer.

DOSTLUK DIÝMEK NÄME?

BIR DESSE GÜL (Hekaýa)

I

Bu gün Aýnabadyň doglan günü. Muny synpy-myzyň ähli okuwçylary bilýärdi. Biz synpdaşlar bolup, Aýnabadyň gelerine garaşýardyk. Ony üýşüp gutlamagy hem-de oňa bir desse gül gowşurmagy maslahat edipdik.

Şol gün Aýnabat adatdakylaryndan giç geldi. Ýüz-gözünde bolsa hiç hili şatlyk alamaty ýokdy. Biz okuwa gijä galyp gelmegine geň galdyk. On-dan ilki mugallymymyz sorady:

– Aýnabat, näme üçin gijä galdyň? Henize çenli giç gelen günüň ýokdy-la?!

Ol birbada hiç zat diýmän, ýüzüni aşak sallap durdy. Aýnabadyň jogabyna diňe bir mugallym däl, бүтін synpymyz garaşýardy. Onuň sapaga wagtynda gelip bilmändigi bizi-de gyzyklandyrman duranokdy.

Ýene-de mugallyma Aýnabada ýüzlendi:

– Synpdaşlaryň seni doglan günüň bilen gutla-jak bolup garaşyp otyrlar.

Aýnabat başyny galdyrdy. Ol öýlerinde bolan ýagdaýy aýtmaga başlady.

– Ejem näsaglap keselhana düşdi. Jigilerimi naharladym, mallara ot-suw berdim. İçerini ýygnaşdyrdym. Okuwa-da ýetişerin öydüp gijä galdym. Indikide gijä galmaryn.

II

Biz Aýnabadyň ýüzüne seredip, oňaýsyz ýagdaýda galdyk. Synpdaşmyzyň şeýle ýagdaýa düşendigidinden birimiziň hem habarymyz ýok eken.

Şol gün okuw gutaran badyna, synpdaşlar bolup Aýnabatlara gitdik. Ähli işlerine kömekleşip bolanymyzdan soň, oňa, doglan gününü gutlap, bir desse gül gowşurduk. Soňra hem ählimiz Aýnabadyň ejesiniň yzyndan gitdik.

Keselhana baranymyzda, Aýnabadyň ejesi bizi görenden ýylgyryp başlady. Ol biz bilen salamlaşdy. Gelenimiz üçin minnetdardygyny aýtdy. Gaýtmakçy bolup durkak bolsa şeýle diýdi:

– Gyzym, eliňdäki bu güller näme?

Aýnabadyň ýüzüne şatlyk çaýyldy. Ol güllerini ysgap gördi-de, ejesine jogap berdi.

– Muny maňa synpdaşlarym sowgat berdi. Şu gün doglan günüm.

Aýnabadyň ejesi özüniň kesellidigini unudan ýaly boldy. Ol oturan oturgyjyndan turdy-da:

– Berekella, balalarym. Hemişe agzybir boluň. Ynha, haý diýmän men gutulyp öýe bararyn. Siz arkaýynja gaýdyberiş – diýip, bizi ýola saldy.

1. Nāme üçin synpdaşlary Aýnabada garaşýardylar?
2. Aýnabat näme sebäpli gijä galypdyr?
3. Nāme üçin synpdaşlary Aýnabatdan utandylar?
4. Aýnabadyň ejesi näme üçin okuwçylara hoşallyk bildirýär?

BÄŞLIK

Maýa ikinji synpda okaýar. Ol höwesli, yhlasly okamagy bilen derrew özüni tanatdy. Okuw gutaransoň, Maýa joralary bilen gülşüp, oýnaşyp öýlerine gaýdýar. Arassaja geýnip Maýajyk ejesini gören badyna ýylgyrypjyk eliniň barmajyklaryny görkezýär. Bu onuň «Bu gün hem başlik aldym» diýip, buşladygydy. Ejesi ony gujaklap, garaja saçlaryny sypalaýar.

Agşam işden gelende, kakasy hem körpe gyzynyň üstünligine guwanýar.

Başlik. Gör, bu nähili gowy baha. Ol seniň bilimiňi, başarnygyňy, hatda edepliligiňi aýna ýaly görkezip duran hakykatdyr.

Ol baha bilen sen ene-ataňy, mähriban mugallymyňy, beýik Watanyňy begendirip bilersiň. Sebäbi ol seniň:

– Men elmydama 5-lik alyp okaryn, gözel watanyma örän köp hyzmat ederin – diýip, ynanç bilen aýtdygyňdyr. Başlik seniň köp zähmetiň, uly geljegiňdir. Muňa her bir okuwçy pugta düşünmelidir. Muny ýerine ýetirmek ugrunda çalyşmalydyr.

1. Maýa nähili okuwçy?
2. Siziň synpyňyzda Maýa ýaly okuwçy barmy?
3. Siz hem Maýa ýaly edepli we tertipli boluň!

TILKI WE DURNA

(Erteki)

Bir tilki bilen bir durna ikisi dost bolupdyrlar.

Tilki durna:

– Dostum, bize bir myhmançylyga gel. Gör, men saňa nähili söwüş ederin! – diýipdir.

Durna tilki dostunyňka myhmançylyga barypdyr. Tilki oňat nahar bişiripdir. Nahary bolsa bir telper tabaga guýupdyr-da:

– Al, durna dost, iý, örän süýji nahardyr – diýipdir.

Durna çünki bilen tabakdaky nahardan iýjek bolup, tyk-tyk edipdir weli, onuň aňyrsyna zat barmandyr. Tilki naharyň hemmesini dili bilen ýalap iýipdir-de:

– Durna dost, aýyp etmäň, başga-ha iýer ýaly zat ýok – diýipdir.

Durna hem:

– Sag bol, dost, ýöne sen hem bize myhman-
çylyga geleveri. Men hem saňa örän süýji nahar
bişirip bererin – diýipdir.

Şeýlelikde, tilki hem ertesi durnanyňka myh-
mançylyga barypdyr. Durna hem bir süýji nahar
taýýarlap, ony küýzä guýupdyr-da:

– Tilki dost, iýeweri, örän süýji nahardyr.
Meniň-ä şundan başga berere zadym ýok–diýipdir.

Tilki küýzäniň daşyna aýlanyp, eýdip iýjek
bolupdyr, beýdip iýjek bolupdyr, emma küýzäniň
agzyna onuň burny sygmandyr. Ysgap görüpdür.

Onda durna:

– Iý, dosdum tilki, örän süýjüdür – diýipdir-de,
uzyn aýaklarynyň üstünde durup, uzyn çüňküni
küýzä sokup, onuň içindäki nahary ýeke özi iýip
gutarypdyr.

Soňra:

– Tilki dost, başga-ha berere zadym ýok –
diýipdir. Şeýlelikde, tilki öýüne aç gaýdypdyr we
ikisiniň dostlugy hem tamam bolupdyr.

Nakyl:

♦ Myhman ataňdan uly.

KERAMAT

Japbaklar hatar-hatar syryp barýarkalar, Doý-
dugyň ak öýüniň duşundan geçip, garaja öýüň
gapdalynda aýak çekdiler. Onuň içinden hyrryň-
hyrryň ses eşidildi.

Japbak Ýapbakdan sorady:—Bu nämäniň sesikä?
Ýapbak Mapbakdan sorady:—Bu nämäniň sesikä?
Mapbak Topbakdan sorady:—Bu nämäniň sesikä?
Onda Japbak aýtdy:

—Garaja öýüň içinde it hyňranýan bolaýmasyn?
Onda Ýapbak aýtdy:

—Ýok. It beýle hyňranmaz. Ussaň törpüsiniň sesi bolaýmasyn?

Onda Mapbak aýtdy:

—Ýok! Törpiň beýle soňsuz sesi bolmaz.
Doýdugyň öz horruldysy bolaýmasyn?

Onda Topbak aýtdy:

—Ýok! Doýduk eje ýaňyja şu öýe girdi ahyry!
Ol eýýäm horlamaga ýetişen däldir. Bu arwah-jynyň hyrryldysy bolaýmasyn?

Nämälim zady bilmän galdyrmak Japbaklaryň gylygyna laýyk däldi. Olar durmuşyň her bir owunjak zatlaryna çenli bilmäge synanýardylar. Olar iň soňunda şol sesi içerik girip barlamak kararyna geldiler.

Japbak Ýapbagy itekledi. Ýapbak Mapbagy itekledi. Mapbak Topbagy itekledi. Topbak Japbagy itekledi. Olaryň dördüsi birden içerik kürsäp urdular.

Olaryň näme üçin ýykylyp-sürşüp gelenlerini ýeser Doýduk derrew aňlady. Ol Japbaklaryň gözüne güýdüşip, degirmeniň sapyny aýlap oturan aýala

göz ümledi. Onuň şol yşaraty «Sesiňi çykarma-da, edil doňan göwre ýaly, birsyhly aýlap dur» diýip beren tabşyrygydy.

Japbaplaryň el degirmenini birinji gezek görüşleridi. Tegelek, çalymtyk daş dynuwsyz aýlanýar. «Hyrryň-hyrryň» ses edýär. Doganlar ony, hakykadan-da, arwah-jyn hasap eden ýaly, kem-kemden arkan çekildiler.

Onda Doýduk aýtdy:

–Ýeri, Japbaplar nämeden gorkýarsyňyz? Ýapbak aýtdy:

–Doýduk eje, bu näme?

Doýduk myssa ýylgyrdy. Ol birnäçe wagt mundan ozal ýogalan towugyny Japbaplardan görüp, olardan ýaňa içi kituwlidi: olary nähili-de bolsa bir awundyrmak küýüne düşüp ýördi. Kim bilýär, belki, onuň towugyny gije şagal alandy.

Doýduk pursady ganymat bildi.

–Muňa, hanym, keramat diýerler. Onda Mapbak aýtdy:

–Keramatyň näme häsiýeti bar?

–Ony togap eden adam baý bolýandyr. Onda Topbak aýtdy:

–Doýduk eje, senem şuny togap edip baý bolduňmy?

–Men ony her günde bir gezek ýüzüme sylýan. Onda Japbak aýtdy:

–Her bir adam hem togap etse bolýarmy?

–Hemme adamy ol päk ruha goýberjek gümany

barmy? Siz ýetim oglanlar bolanyňyz üçin, ýekeje gezek rugsat bermegim mümkin. Goý, siziň hem birneme dowaryňyz bolsun!

Doganlar biri-birine seredişip: «Biz hem togap edeliň» diýen karara geldiler.

Japbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.
Ýapbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.
Mapbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.
Topbak oňa alnyny degrende, maňlaýyny sypjyrtdy.

Doganlar biri-birine çişerilişdiler. Olaryň hemmesiniň maňlaýy gyzaryp göründi.

Onda Japbaklara gülen Doýduk aýtdy:

–Gutly bolsun, balalarym! Keramatyň size tüýs ýokdugydyr!

Maňlaýynyň awusyna çydamadyk Japbak tokmagy aýlap saldy.

–Ýok! Keramat däl, arwah-jyn!

Degirmeniň sapy bir ýana, süýbegi bir ýana zyňlyp gitdi. Onuň har-hary bolsa, tapba kesildi.

Maňlaýynyň awusyna çydamadyk Ýapbak tokmagy aýlap saldy.

–Bu keramat däl-de tüýs arwah-jyn ekeni! Maňlaýynyň awusyna çydamadyk Topbak tokmagy aýlap saldy.

–Bu keramat däl-de tüýs arwah-jyn ekeni! Degirmeniň daşy çym-pytrak boldy. Doýduk gykylyk etdi.

–Heý, ylahym ýaşıňyz kesilsin, ýaşy kesilenler!
Siz keramaty syndyrdyňyz – meni baýlygymyň
soňuna sogan ekdiňiz!

Onda Japbak jogap berdi.

–Ýok, Doýduk eje, biz seniň öýüňe keramat
ekdik. Indi seniň gum diýip garbanyň gyzyly bolar.

Japbaplary awundyran Doýdugy Japbaplaram
awundyrdylar.

Teksti okaň we gürrüň beriň.

Italmaz Nuryýew

GYŞ BILEN GÜRRÜŇ

Togsan günläp gazaply,
Gaşyň çytyp geldiň sen.
Togsan günläp gamçylap
Atyň çapyp gezdiň sen.

Haýbat atdyň ak

buzdan

Don geýdiň-de egniňe.
Kimi gorkuzjak bolduň,
Kim degdi seň

göwnüňe?

Ýöne ýerden dälidir bu,
Bir sebäb-ä bardyr,

gyş?

Aýt syryňy, çekinme,
Şeýtseň derdiň
ýeňlärmiş.

Bir gün aýaz getirdiň,
Bir gün getirdiň syrgyn.
Guşsuz galan baglara
Ezýet berdiň sen

her gün.

Buz örtdüň-de ýollara
Gizläp gezdiň Güni sen.
Kimi doňdurjak bolduň,
Ýykjak bolduň kimi sen?

Ýa «Gyş günü kyrk
tüýsli,

Baram gylyksyz
bormuş»

Diýip gadym eýýämden
Gelýän myş-myş çynmy,
gyş?

Birden şeýle bolsa-da,
Gorkma, saňa käýinmen.
Has dogrusy, günäňi
Geçmeklige taýyn men.

Goşgyny labyzly okaň.

NAN

Ejesi Maýsanyň ýasan kökesini ilki goparyp, ony gyzyna uzatdy. Maýsa gyzgyn kökäni, ol ekinden bu eline geçirdi.

–Eje, nanyň nähili tagamly! Nähili oňat ysy bar!
Soňra gyzjagaz eli kökeli köçä ýüwrüp gitdi. Oňa ilki duşan goňşulary Baýram boldy. Maýsa ýyljak kökäniň ýarsyny döwüp uzadanda, Baýram elinden gaçyrdy.

–Nany galdyr! – diýip, Maýsa aýtdy.

–Ol hapa guma gaçdy ahyry.

–Galdyr diýýän! – diýip, Maýsa gaharlandy.

Baýram ýere gaçan nana seretmek hem islemedi. Şol wagt onuň kakasy geldi. Baýramyň kakasy Ata aga daýhan birleşiginiň şofýorydy. Ata aga ýarty kökäni ýerden galdyrdy. Soň biraz pikirlendi-de:

–Hany, maşyna münüň! – diýdi.

Ata aga ilki çagalary bugdaýyň ösüp outran atyzyna, soňra ammara alyp bardy. Dänäniň üwelişi bilen tanyşdyrды. Gyzgyn peçde nanyň bişirilişini

görkezdi. Diñe şondan soñ Ata aga çagalary öýlerine getirdi. Ol Baýramyň ýüzüne seretdi:

– Nan bişýänçä, näçe elden geçmeli bolýanyny, näçe adamyň zähmet çekýänini gördüň dälmi? Maýsanyň näme sebäpden gaharlanýanynda indi düşünen bolsaň gerek?

– Kaka, düşündim – diýip, Baýram uludan dem aldy – Maýsa, sen bagyşla!

Maýsa Ata aga ýüzlendi:

– Ata aga, sag boluň! Nany hormatlamalydygyny öňem bilýärdim. Indi men nany zaýa etmeli daldigine mazaly düşündim.

Ol ylgap öýlerine gitdi-de ýarty nany alyp geldi:

– Ata aga, alyň, iýiň! Baýram, me, senem iý! Ýyljakdyr, muny ejem ikimiz bişirdik.

Teksti okaň we gürrüň beriň.

Gurbannazar Ezizow

IKI DOST

Owlajygym, oglanjygym,
Baga gidip oýnaşaly.
Kowalaşyp ikijigmiz,
Ot üstünde ýaýnaşaly.

Ýör sen meniň eýjejigim,
Her dürlüje zat bereýin.
Owlajygym, yzyna düş,
Saňa terje ot bereýin.

Goşgyny ýat tutuň!

ATA WATAN

Japbaklar Hywadan alyp gelen harjylary bilen öý tutunmak küýüne düşdüler. Emma garyplykdan galyndyrmadyk oraçanyň ýerinde tutmagy makul bilmediler. Olar kän oýlandylar, az oýlandylar, iň soňunda uzak bir obada ak eşikli akja öý tutundylar.

Olaryň birinji ýurt tutan ýerleriniň howasy belent bolsa-da suwy gyt boldy.

Onda Japbak aýtdy:

–Garyp nämä garyp – odun bilen suwa. Geliň, biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Ikinji baran ýurtlarynyň, suwy bolsa-da, oduny gyt boldy.

Onda Ýapbak aýtdy:

–Garyp nämä garyp – odun-suwa. Geliň biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Üçünji baran ýurtlarynyň, oduny, suwy bolsa-da, gallasy bolmady.

Onda Mapbak aýtdy:

–Garyp nämä garyp – galla garyp. Geliň biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Dördünji baran ýurtlarynda suw-da boldy, odun-da boldy, galla-da boldy, emma parahatlyk bolmady. Onda Topbak aýtdy:

–Parahatlyk bolmasa, odunyň hözüri ýok, suwuň tagamy ýok, gallanyň gurby ýok. Geliň biz bu ýurtdan göçeliň, bereketli bir ýurda baralyň.

Onda Japbak aýtdy:

–Biz gezibem gördük, göçübem gördük, hiç ýerde özümiziňkiden gowy yurt görmedik. Geliň, biz ata watanymyza gaýdalyň.

Doganlar ony makul bildiler.

Japbaklar oba gaýdyp, gelyärkäler, Topbak öz pikirini mälim etdi.

–Biziň öýümüz bar. Emma ata ýok, ene ýok, gelneje bolaýsa näderkä?

Öýlenjek ýigit Japbak sesini çykarman, sülmüräp ýöredi. Onda Ýapbak bolsady ekdi.

–Gelneje bolsa, akja öýüň içi ululy – kiçili haly bilen gül pürkülen ýaly bezener. Biziň çöregimiz özümizde bişer, gazanymyz özümizde atarylar. Toýumyz özümizde tutular. Gapymyzda at kişňär. Agylda erkek lummurdar. Myhmanyň biri gelip, bir gider. Japbaklaryň dabarasy il içine dolar. Şonda biziň murtumyzy palta kesmez!

Mapbak gümürtik gepledi.

–Gelneje ýat ilden, ýat öýden gelmelidir. Japbaklar bilen onuň mäşi bişişermi, ýokmy? Birden Doýduk ýalyň biri düşüp, Japbagyň burnundan çöp ötürip, biziň agzymyzy alardaýmasyn?

Japbak ýumrugyny duwdi.

–Biziň agzymyzy alartjak bolsa, men onuň ...

Topbak Japbagyň eline ýapyşdy.

–Dur naýynsap! Gelmedik gelnejäň birdenkä gözünü gögerdäýme!

–Mapbak, senem agzyňy haýyr aç, haw! Nädersiň biziň bilen äbede-jüýbe bolaýsa!

Ýapbak hem öz göwnündäkini daşyna çykardy,
–Birinji gelneje göwnümüzden tursa, öýe ikinji gelneje-de gelmeli bolar.

Mapbak hem öz göwnündäkini aýtdy:

–Ikinji gelneje göwnümüzden tursa, üçünjisi hem gelmeli bolar.

Topbak hem olaryň pikirine goşuldy.

–Üçünji gelneje göwnümüzden tursa, dördünjisem gelmeli bolar.

Doganlaryň pikiri Japbaga kem ýaramady.

–Japbaklar dört, gelnejeler dört. Bir öýde sekiz baş.

Ýapbak Mapbakdan sorady.

–Her gelnejäniň dört sanyjyk mele gupak og-lam bolsa, bir öýde näçe bolýas?

Mapbak iki egnini ýygrydy.

–Men-ä gumalak sanaýmasam, onuň hasabyna ýetip biljek däl.

Japbaklar gyzykly gürrüň bilen oba ýetenlerini duýman galdylar.

Japbak oraçanyň ýurduny ogşady.

Ýapbak oraçanyň ýurduny ogşady.

Mapbak oraçanyň ýurduny ogşady.

Topbak oraçanyň ýurduny ogşady.

Dodaklaryny tozana bulap galan Japbaklaryň dördüsi dört ýerden seslendi:

–Seniň topragyňa gurban!

Japbaklaryň ak eşikli akja öýi gümmezekläp galdy. Durun obasy şol gün Japbaklaryň hatyrasyna toýa aýlandy.

Teksti okaň we gürrüň beriň!

GÜNÜŇ ÝAŞYŞY

Saralyp giden deprege çalymdaş gün tegelegi bentli-pesli gum deňziniň üstünde ýuwaş-ýuwaş sallanmaga başlady. Gün uzynly gün töweregi jyzyrdadyp, ýakyp-ýandyrany üçin asman aksowult-çal perde bilen örtüldi. Ýöne günüň ýaşmazynyň öňüsyraşy weli, asman gök reňke geçip, yssam salkyn ýel bilen ornuny çalyşdy.

Çäge depeleri ýylpyldady. Uzynly gün, wulkany ýatladyp, çilimiň tüssesi ýaly çalaja tütän alaňlaram günüň gyzaryp ýaşmazynyň öň ýany doňup galdy. Garagumuň depesinde ýene-de ýeller oýnap, alaňlar çalaja sygyrar, sazagyň baldaklary bilen selniň inçejik gulpagy bir zatlar barada söhbet gurar.

Mazaly agşam düşende, gündogar asmanynyň goçak üzüm ýaly bulduraşýan ýylдыzlary Garagumuň üstünde sallanyşar. Häzir bolsa töwerek-daşymyz

dym-dyrslykdy. Ýöne, göwnüme bolmasa, bütin tebigat doňup durdy. Bir zar günüň ýaşyşyna syn edýän ýalydy.

Gün bolsa iň ahyrky alaňyň depesine degip, gyzgylt nazaryny giň Garaguma ýene bir sapar dikdi-de, aňryk aşdy. Ýene sanlyja salymdan agşam düşer. Gündogar eýýäm garaňkyrap başlady. Şeýdip, gün ýaşanda gije bolýar, gün parlap doganda-da – gündiz. Muňa çölde syn etmek aýratynam hezil.

Teksti okaň we gürrüň beriň!

KIM HAKLY?

Soltansöýün bir söý bilen ýazyň günü Horasanyň beýik dagynyň başyna çykanda, tas özüni sowuga aldyran eken. Ol şol dagyň baýlygyndan peýdalanyp bilmän, haýsy ýol bilen şol dagda adam ýaşar ýaly edip bolarka, diýip oýlapdyr. Iň soňunda, gyşyň günü jar çekdiripdir.

–Kim Horasanyň beýik dagynyň üstünde, kyrk ýorganyň içinde bir gije ýatyp, ertire ölmän çyksa, şol adama Soltansöýün boýy bilen altyn berjek.

Altyna gyzygan birnäçe adam şol dagyň üstünde janyny gurban beripdir. Myraly bir gün:

–Soltanym, şoňa men hem bir synanyp göreýin

– diýipdir.

Soltansöýün oña:

–Myrally, sen akmak bolma, men seniň janyňa dözemok, sen maňa gerek adam! – diýip, ony ibermekden boýun towlapdyr. Myrally meseläni kesgin goýupdyr:

–Soltanym, jan meniňki. Men öz janymy seniň meni söýüşinden birnäçe esse köpräk söýýän. Meniň hem ölesim gelenok. Men diňe seniň niýetiňi ýüze çykarmak isleýän. Sen ýa-ha meni şol dagyň üstünde ýatyp turmaga goýber, ýa-da şertiňi yzyna gaýdyp al.

Soltasöýün Myrala rugsat bermekden başga çäre tapmandyr.

Myrally dagyň üstüne çykyp, kyrk ýorganyň otuz dokuzyny aşagyna düşäpdir-de, birini üstüne ýapynypdyr. Gije onuň: endamy hem tikeneklemän, ertir turanda, gaýta çygjaryp, oýanypdyr.

Soltansöýün ol waka haýran galyp, Myrala sowal beripdir:

–Myrally, sen dogryňdan gel. Gije ýataňda ot gördüňmi?

–Hawa, bir mezil çenli günbatar aşak gapdalymda bir ot ýalpyldap görünýärdi.

–Hä, saňa onuň howry bilen özüni gyzdylanja adam diýerler. Sen meniň şertimi ýerine ýetirmänsiň! – diýip, Myrala altyn bermekden ýüz dönderipdir.

Günüň bir gününde Soltansöýün üçin Myrally gyssag gerek bolupdyr. Myralynyň yzyndan adam iberende, Myrally oňa:

– Soltansöýüne aýt: men ýaňyja tüňçe oturdym, şol gaýnandan soň, çay içip bararyn – diýipdir.

Soltansöýün gyssanyp, yzly-yzyna näçe adam iberse-de, olaryň hemmesi şol jogap bilen gaýdyp gelipdir. Mahlasy, ýüz tüňçe gaýnar salym geçse-de, Myrally gelmändir. Iň soňunda Soltansöýüniň özi onuň üstüne barmaga mejbur bolupdyr. Ol baranda, Myrally oduň üç ädimlik beýlesinde tüňçe goýup, aýbogdaşyny gurup oturan eken. Soltansöýün oňa gaharlanyp:

– Eý akmak adam, heý üç ädimlikdäki tüňçä-de oduň gyzgyny ýetermi! – diýip igenipdir.

– Eý soltany, bir menzillikdäki ýanan ot meni gyzdyranda üç ädimlikdäki ot tüňçäni gaýnatmazmy?

Soltansöýün özünüň utulanyny boýun alyp:

– Myrally, men seniň haklydygyňy bilýärdim, emma şoňa näme jogap taparkaň diýip, seni synap görmek üçin etdim. Altyn näçe gerek bolsa, açary seniň eliňde! – diýipdir.

Myrally oňa:

– Soltany, sen altyndan doýmaýşyň ýaly, Myralyny synamakdan hem doýmaýan ekeniň. Soňra ahmyr çekme. Myrally ölýänçä näçe soraýyň bolsa, beriber – diýipdir.

Okaň we gürrüň beriň!

Ata Atajanow

DOSTLUK DIÝMEK NÄME?

–Dostluk diýmek näme?

–Päkize wyždan,

Ejizi goldaýan

Wepaly ynsan.

–Dostluk diýmek näme?

–Dostuňa hormat.

Dostluk – baky bereket,

Biliňe gurbat.

–Dostluk diýmek näme?

–Deňlige kaýyl,

Al şapakly daňyň

Mährine maýyl.

– Dostluk diýmek näme?

– Berk arkadagyň.

Göwne ganat berýän

Miweli bagyň.

– Dostluk diýmek näme?

– Rahatlygyň,

Ertire ak ýol açýan

Parahatlygyň.

Goşgyny labyzly okaň we ýatlaň.

Nakyl:

El-eli ýuwar,

Iki el birigip ýüzi.

Hakyky dost işde belli.

BÖWENJIK

Türkmen halk ertekisi

I

Bir bar eken, bir ýok eken. Bir Böwenjik, bir Dalajyk, bir Bówrejik bar eken. Bularyň üçüsi dost bolup, bir ýana gezmäge gidipdirler. Barýarkalar ýollarynda bir suwly ýap çykypdyr. Bular bu ýapdan böküşmeşek we bökmekde yza galany iýmeşek edýärler. Öňürti Böwenjik bökýär, pök edip honda düşýär, yzyndan Dalajyk bökýär. Onuň aýagy suwa degýär. Bówrejik bolsa böküp, jülp edip, suwuň içine gaçýar. Böwenjik bularyň ikisini hem lak-luk atyp gidiberýär.

Gidip barýarka Böwenjigiň öňünden bir garga çykýar. Böwenjik oňa:

–Gargajyk, gargajyk, seni iýäýeýinmi? – diýýär welin, garga:

–Sen meni iýjek bolsaň, çüňküm bilen garnyňy ýararyn! – diýýär.

Onda Böwenjik:

–Tak-tak etdim,

Dalak iýdim.

Pök-pök etdim,

Bówrek iýdim.

Seni iýmek nämejik!

–diýip, ony hem lak-luk atyp gidiberipdir.

Barýarka onuň öňünden eşeklije garryja baba çykypdyr. Böwenjik oňa hem:

–Eşeklije baba, seni iýäýeýinmi? – diýýär welin, babajyk:

–Iýjek bolsaň, eşek taýagym bilen urar-da, garnyny ýararyn! – diýýär. Onda Böwenjik:

–Tak-tak etdim,
Dalak iýdim.
Pök-pök etdim,
Böwrek iýdim.
Gagyldap oturan
Gargany iýdim.
Seni iýmek nämejik!

–diýýär-de, ony hem lak-luk atyp gidiberýär.

Böwenjik ýene gaýşaryp gidiberipdir. Onuň öňünden torumlyja Maýa çykypdyr. Böwenjik oňa garap:

–Maýajyk, Maýajyk, seni iýäýeýinmi? – diýipdir. Onda Maýajyk:

–Sen meni iýjek bolsaň, dabanyň bilen garnyňdan basyp ýararyn – diýipdir.

Böwenjik ýene kikir-kikir gülüp:

–Tak-tak etdim,
Dalak iýdim.
Pök-pök etdim,
Böwrek iýdim.

Gagyldap oturan
Gargany iýdim.
Eşeklije babany iýdim.
Seni iýmek nämejik!

—diýýär-de, Maýany lak-luk atypdyr.

II

Ýene barýarka onuň öňünden aşyk oýnap
ýören oğlanlar çykýar.

Böwenjik olara:

—Oğlanjyklar, oğlanjyklar, sizi iýäýeýinmi? —
diýýär.

Oğlanlar bolsa:

—Eger sen bizi iýjek bolsaň kenegimiz bilen
urar-da garnyňy ýaraýarys!—diýýärler. Böwenjik olara
hem:

—Tak-tak etdim,

Dalak iýdim.

Pök-pök etdim,

Böwrek iýdim.

Gagyldap oturan

Gargany iýdim.

Eşeklije babany iýdim.

Torumlyja Maýany iýdim.

Sizi iýmek nämejik!

—diýip, olary hem lak-luk atyp gidiberipdir.

Ýene gidip barýarka, öňünden suwa barýan bir topar gyz duş gelýär. Böwenjik:

–Gyzlar, gyzlar, sizi iýäýeýinmi? – diýýär.

Gyzlar bolsa:

–Eger sen bizi iýjek bolsaň küýzämiz bilen urup garnyňy ýaraýarys!–diýýärler. Böwenjik:

–Tak-tak etdim,
Dalak iýdim.
Pök-pök etdim,
Böwrek iýdim.
Gagyldap oturan
Gargany iýdim.
Eşeklije babany iýdim.
Torumlyja Maýany iýdim.
On oglany orup iýdim.
Sizi iýmek nämejik!

–diýip, bulary hem lak-luk atyp gidiberipdir.

Ýene gidip barýarka, öňünden kerwen çykýar. Böwenjik olara hem:

–Sizi iýäýeýinmi? – diýýär.

Olar:

–Eger sen bizi iýjek bolsaň urup öldüräýeris!– diýýärler. Böwenjik olara hem:

–Tak-tak etdim,
Dalak iýdim.

Pök-pök etdim,
 Böwrek iýdim.
 Gagypdap oturan
 Gargany iýdim.
 Eşeklije babany iýdim.
 Torumlyja Maýany iýdim.
 On oglany orup iýdim.
 Kyrk gyzy gyryp iýdim.
 Sizi iýmek nämejik!

–diýip, olary hem lak-luk atyp gidiberipdir.

Gidip barýarka, bir garryja mamanyň çatmasynyň üstünden barýar. Garryja mama oňa:

–Wah, wah-eý, oglum, gaýsar bolupsyň, sen ýatyp dynjyňy al, men saňa bir ýaglyja kömeç bişirip bereýin! – diýipdir. Böwenjik ýatýar. Garryja mama bolsa gazawasyny otda gyzdyryp, ýagşy gyzaransoň, Böwenjigiň garnyndan basýar.

Böwenjik «tark» edip ýarylýar welin, Böwenjigiň ýuwudan adamlarynyň hemmesi çykypdyrlar.

Olar begenişip:

–Sag bol, garry ene, sag bol, garry ene – bolşup, çykyp gidiberýärler.

Şeýdip, garry mama бүтин janly-jandary açгöz Böwenjikden dyndyryp, arkaýynja ýaşaberipdir.

Ertekini okaň we gürrüň beriň!

AÝHAN BILEN BAÝHAN

Süýdi bişirdi
Sapargül mama.
Gaýmagy saldy
Meleje jama.

Agtygy Baýhan
Gördi gaýmagy.
Halaýardy ol
Gaýmak iýmegi.

Goly uzady
Jama Baýhanyň.
Gözi kaklyşdy
Muňa Aýhanyň.

Jamy özüne
Çekende Baýhan,
—Goý, degme — diýip,
Asyldy Aýhan.

Ýere dökdüler
Iki ýan çekip...
Dur iki dogan
Boş jama bakyp.

Goşgudaky suratlandyrylan wakany öz sözüňiz bilen gürrüň beriň.

JORALAR

Maral bilen Jahan jora. Bular goňşy bolup ýaşaýarlar. Ikisi hem bir synpda okaýarlar. Olar hemişe mekdebe bile gidip, mekdepden öýlerine bileje gaýdýarlar. Portfellerini goýýan ýerlerinde goýup, ýuwunýarlar, nahar edinýärler. Nahardan soň dynç alyp, öý işlerine kömek berýärler.

Sagat dördde öýe berlen ýumuşlaryny ýerine ýetirýärler. Ondan soň öýleriniň ýanyndaky sport meýdançasyna barýarlar. Ol ýerde beýleki çagalar bilen ylgaşýarlar, böküşýärler, top oýnaýarlar we her hili maşklary edýärler. Olaryň sport oýunlary bilen gyzyklanmagy okuwlaryna zyýan etmeýär.

Sport oýunlary olaryň saglygyny berkidýär we sapaklaryna oňat ýetişmegine kömek edýär. Mekdepde geçirilýän sport ýaryşlarynda üstün çykýarlar. Synpyň okuwçylary joralara guwanýarlar.

Siz hem joralardan görelde alyň!

1. Maral bilen Jahan nähili jora?
2. Olar näme bilen gyzyklanýarlar?

HÜNÄR – HÜNÄRDEN RYSGAL ÖNER

GELJEGIMIZ SAÑA BAGLY

Hormatly okuwçy! Garaşsyz Özbegistanyň geljegi diňe saňa bagly. Watanymyzyň gülläp, pajarlap ösmegi, onuň goranyş ukybynyň kämil bolmagy, asudalygy üpjün etmek, seniň geljekdäki wezipäň. Häzirki ýaşy ulular ornuny saňa ynanarlar. Bu tebigatyň kanuny. Seniň şoňa düşüniş, diňe gowy okamagyň gerek. Sen güneşli Özbegistanyň geljekdäki eýesisiň.

Garaşsyz Özbegistanyň adyny geljekde äleme tanatmak seniň häzirki öz borjuňa düşünişiňe, yhlasyna, okaýşyňa bagly. Hany, bir pikirlen. Ekin ekip hasyl alýan daýhanyň-da, mallardan bol önüm almak üçin yssy-sowuk diýmän ylgaýan çarwanyň-da, ýer gowsüni ýaryp, ondan gymmatly kânleri çykarýan magdançynyň-da, dürli-dürli sözleri saýlap, siziň üçin eser döredýän ýazyjynyň-da... zähmeti saňa niýetlenilen.

Dogry, okuw kitaplary entek seni ylym belentliklerine alyp çykyp bilmez. Ol ýöne şol belentliklere barýan ýoly saňa maslahat berer. Ol ýol hem radionyň, telewideniýäniň gepleşiklerinde,

siz üçin neşir edilen kitaplarda, gazet-žurnal materialarynda aýdyňlaşdyrylandyr. Şolardan peýdalanda, köp oka. Okan zadyň barada oýlan, döret.

Seniň ýaşayan güneşli ölkäň, Özbegistan dünýä ylmyna goşant goşan ýurtdur. Özbek doganlarymyzyň al-Horezmi, Biruny, Faraby, Ulugbek, Ibn Sina ýaly alymlaryny bütün dünýä ykrar edýär. Muňa seniň-de buýsanmaga hakyň bar.

Watan öz geljegini diňe saňa ynanyar.

1. Watanymyzyň geljegi barada kimlere ýüzlenilýär?
2. Nähili arzuwlar edilýär? Şolary aýdyp beriň.
3. Siz nähililik bilen garaşsyz Özbegistany güldürdip bilersiňiz?
4. «... ykrar edýär» diýen sözleriň deregine başga nähili söz düzümlerini ulanmak mümkin?

D. Baýrammätow

HALASGÄR

Batyr kitap okap otyrды. Ol käwagt ýylgyrýardy, birdenem gaşyny çytýardy. Edil şol wagtam wyzzyldy eşidildi. Batyr ünsüni şunça bölmezlige çalyssa-da kitapdan başyny galdyrmaly boldy. Wyzzyldy halys ýüregine düşdi. Ol kitaby ýapdy-da töweregine seretdi. Wyzzyldy nireden çykýarka. Birdenem onuň gözleri penjirä düşdi. Aýnanyň

ýüzünde bir ýöräp, birdenem uçjak bolýan iki sany bal arysý daşary dyzaýardy. Bahar paslynyň täsin görnüşi otaga giren arylary özüne çekýärdi. Arylaryň açyk howa çykmagyna penjiräniň aýnasy päsgel berýärdi.

Batyr ýerinden çalasyn turup, penjiräniň ýanyna bardy. Arylary açyk fartočka tarap kowdy. Emma arylar näme üçindir, ýene-de öňki ýerlerine uçup geldiler. Batyr ugur tapanyna begendi. Ol emaý bilen penjiräni açyp goýberdi. Arylar penjiräniň açykdygyna ynanmazlyk edip, birsalym uçman durdular. Soňam penjireden giren tämiz howadan güýç alan ýaly, ak patrak bolup güllän erik, alma, ülje agaçlaryna tarap uçup gitdiler.

Batyr olaryň yzyndan seretdi we begendi.

1. Batyrlaryň öýlerine nämeler giripdir?
2. Bal arylaryny nireden çykarjak boldy?

H. Şirow

BUŞLUK, JIGIM BOLDY!

I

Öýüň ähli aladasy diýen ýaly Gülälegiň başyna galdy. Jigilerini bakja alyp gitmelidi. Içerä-daşara sübse çalyp, arassaçylyga esewan bolmalydy. Gap-gaçlary ýuwup, tämizläp goýmalydy. Kakasy işden

aryp gelende onuň öňüne çay demläp äbermelidi. Garaz, bir işi boldum etdigi beýlekä başlabermelidi. Ol indi sapaklaryna taýýarlanmaga-da zordanjyk wagt tapýardy. Öýde ownuk işiň nähili kändigi ejesi dogtora «bäbek getirmäge» gideli bäri duýuldy. Jigileriniň ýa-da kakasynyň bir iligi üzülse, şo-da iş. Ol: «Ejem, gör, nähili gaýratly eken! Bir gün däl, iki gün däl, elmydama şunça işi edip ýörse-de, «Ýadadym» diýenini men-ä eşidemok» diýip, içinden pikir edýärdi. Jigileriniň bolanyňa welin, çäksiz begenýärdi. «Buşluk, jigim boldy!» diýip, bir ylgawda ähli goňşulara buşlap çykdy. Indi onuň üç sany jigisi bardy: Dört ýaşlyja Aýna, iki ýaşlyja Maýa hem-de täze doglan atsyz jigisi. «Oňa näme at dakarkalar? Maslahatlaşyp, bir gowuja at goýsalar gerek! Maral, Jeren, Jennet... gör, nähili oňatja atlar! Haýsyny daksaňam geliş-

jek durjak! Wah, ejem dogtordan basymrak gelsedi. Jigim jany görsemdim!» diýip, Gülälegiň gözi ýoldady.

Bolýan işe bir seret-le! Gülälelek sygyr sagmagy hem öwrenmeli boldy. Üç dört gün yzygiderli sagmasaň, sygyrlary süýtden çykjak, özem sarç. «Sagyp bereýin» diýip gelen goňşy daýzalaryň ýekejesinem golaýyna goýberenok. Birini depjek bolup, ýene birini süsjek bolup gorkuzýar. Gülälelek ýanyna barsa welin, göwni bir ýaly. Myşlan bolup dur. Ot-suw berende öwrenişipdir. Gülälelek üçin iň kyny süýtden dolan bedräni sygryň aşagyndan aýyrmak hem dyzmaç göläni gazygyna baglamakdy.

II

Ejesi dogtordan geldi. Gülälelek gundaglyja jigisini emaý bilen gujagyna aldy. Ol şonda jigisiniň gülüňki ýaly ýakymlyja ysynyň bardygyny duýdy:

–Nähili eýjejik, nähili gowuja! Eliňden goýasyň gelenok!

Ejesiniň «sowgatly» gelenine Aýna-da begendi. Ol täze gelen bäbegi özi üçin getirilen gurjakdyr öýtdi. Emma ony oýnamaga bermediler. Gurjak şeýle gowuja. Şonuň üçin ony häzir ejesiniň özi oýnaýar. Oýnap-oýnap ýadansoň Aýna berer. Maýa bolsa «ejesiniň elinden alnanyňa» gyananyp aglady. Ejesi Maýa bilen däl-de, dogtordan getiren

aglak gurjagy bilen başagaý. Gülälek Maýajygy diňdirdi:

–Goý, aglama! Indi sen ullakan bolduň! Gör, jigiňem bar! – Ol soňra ejesine ýüzlendi:

–Eje, geliň jigime özüne gelişip duran bir oňat ja atjagazam dakalyň!

Ejesi Gülälegiň başyny mähir bilen sypady:

–Meniň öýde ýokdugymy bildirmänsiň, berekella, gyzym! Şonuň üçin jigiňe seniň tapan adyňy goýjak! Haýsy at göwnüňe ýarasa aýdaý! Gülälek begendi. Bilýänje atlaryny ýatlap çykdy. Emma ozal gowy hasaplap ýören atlary indi ýaramaz bolup duýuldy. Onuň jigisine ýaramaz at dakaýasy gelenokdy. Ol «Nirä, gyzym?» diýlen soraga, «Jigime at tapmaga!» diýip, daşaryk ylgady. Gülälek ýabyň boýuna – gowy görýän ýerine barmakçydy. Ol şol ýerde pugtaja oýlanar-da jigisi üçin at tapar. Dünýäde iň gowy ady tapar!

1. Gülälek ejesi gidenden soň, öýde nähili işleri etdi?
2. Ol ejesiniň köp iş edýänini haçan bildi?
3. Güläleге ejesi nähili sözler aýtdy?

Ş. Satmatow

MARAL

Gyş gününüň çagalar üçin dynç alyş günleriniň biridi.

Howa bolsa entegem sowukdy.

Dynç alynýan günleriň birinde çagalar meýdana gezelenje gitmek üçin irden mekdebe ýygnandylar. Emma Maral gelmedi. Ýoldaşlary Marala köp garaşdylar.

Ahyry onuň yzyndan Jereni iberdiler. Jeren Maralaryň öýüne baryp:

– Maral ýör, gezelenje gideli – diýdi.

Maral oňa:

– Ýok jora jan bu gün men gezelenje gidip biljek däl. Meniň ejem syrkaw ýatyr. Menden başga öýümüzde adam ýok. Menem gitsem ejemi kim sereder? – diýdi.

Ejesi Maralyň ýanyna jorasy Jereniň gelenini we olaryň nämedir birzatlar barada gepleşýändiglerini eşidip:

Sizler dynç günleri şu sowukda nirä gitjek bolýarsyňyz? – diýdi. Men sowukdan grippläp ýatyryn. Eger sizler gitseňiz siz hem meniň ýaly ýatarsyňyz. Çagalara-da, joralaryña-da aýdyň, sowukda hiç ýana gitmesinler diýip düşündirdi...

1. Çagalar dynç günleri nirä gitmekçi boldular?
2. Kimiň ejesi kesel ýatyrdy?
3. Çagalar gezelenje gidipdirlermi?
4. Maralyň ejesiniň aýdan sözleri dogrumy?

ÖÝ GOŞLARY

Ýorgan, düşekçe, ýassyk, polotense, keçe, haly, palas, aýna, sagat, stol, stul, krowat, tumboçka, şkaf, sandyk, radio, telewizor, magnitofon – bularyň hemmesi öý goşlarydyr. Ýorgan, düşekçe, ýassyk – bulara ýorgan-düşek diýiýär. Stol, stul, tumboçka, şkaf, sandyk – bulara mebel diýilýär.

A. Omarow

JIGIM

Gül, oýna, ulal jigim,	Seýle çykaly beýle,
Gurjagyňy al jigim!	Güle bakaly jigim!
Uly ilin öňünde,	Ýürekde gam galmasyn
Abraýly bol jigim!	Läle kakaly, jigim!

Goşgyny ýatlaň.

BU NÄME BILIŇ?

Aýagym ýok, emma ýöreýärim,
 Agzym ýok, emma men:
 Haçan ýatmalydygyny,
 Haçan turmalydygyny,
 Haçan okuwa barmalydygyny
 Aýdyp berýärim.

Tapmaçany ýatlaň!

H. Nurmyradov

ALTYN ENÄNIŇ AGTYKLARY

I

Çagalar aýaklaryny mazalyja süpürdilerde gapyny kakdylar. Ak ýektaýly gyz gapyny açdy. Ol:

–Size kim gerek? – diýip, çagalardan sorady.

–Şu ýer şäher keselhanasymy?

–Hawa.

–Biz Altyn enäniň agtyklary, enemizi görmäge geldik – diýip, bada gepläp başlan Aýlarjyk jogap berdi. Ak ýektaýly gyz ýylgyrды-da:

–Görýän welin Aýlarjyk eneňiz bar öýdýän, tüweleme, agtyklary köp eken – diýdi. Gözleri okara ýaly, garaýagyzy bir oglanjyk:

–Ýok, enemiz gahryman däl, ogly gahryman!

– diýip dillendi. Saryýagyzy bir gyzjagaz bolsa:

–Hawa, ol uruşda gahryman bolupdyr – diýip, gürrüňe goşuldy. Ak ýektaýly gyz güldi-de:

–Gahryman ogluň enesi-de gahrymandyr! – diýip, jogap berdi. Soň bolsa:

–Bolýa, jigilerim! Siz ine şu ýerde oturyňda garaşyberiş, häzir men eneňizi çagyryp geleýin – diýip sözünüň üstüni ýetirdi.

Ol çagalary giň zalyň içindäki oturgyçlarda ýerleşdirip, içki zala girip gitdi. Lukman Altyn enäniň ýatan otagyna baryp, onuň yzyndan agtyklarynyň gelendigini habar berdi.

II

Altyn ene:

O nāhili, meñ agtyklarym?! Meniñ birje oglum bardy... Siz ýalňyşýan bolaýmaň? – diýdi. Lukman gyz:

–Özi hut sizi soraýarlar, hut siziñ familiýaňyzam aýtdylar. Özlerem okuwçy bolmaly – diýdi.

–Wiý, hakydyň bar bolsun diýsene! Olar meniñ işleýän mekdebimiñ çagalarydy. Hawa, olar dogrudanam, meniñ agtyklarym. Men mekdebiň içini süpürýärim – diýip, garry ene lukman gyzyn yzyna düşüp ugrady.

Çagalar Altyn enäni görüp şatlandylar. Olaryň biri ýoldaşlaryndan öňe saýlanyp:

–Ene şu zatlary size getirdik! – diýip, bir desse çigildem gül bilen düýrlengi kagyzy oňa gowşurdy. Ýene biri:

–Ene, biz bu gülleri ýörite küýzejiklerde ýetışdirdik – diýip, düşündirmäge durdy. Altyn ene:

–Berekella, balalam! Berekella! – diýip, düýrlengi kagyzyň gatyny açdy. Ol kagyзда ýylgyryp duran enäniň we günün suraty bardy. Suratyň aşagynda bolsa:

«Altyn ene, sizi doglan günüňiz bilen gutlaýarys! Basym sagalmagyňyzy arzuw edýäris! 3-nji synpyň okuwçylary diýen ýazgy bardy. Altyn ene surata seredip:

–Balalarym, mun-a tüýs maňa meňzedäýipsiňiz. Ýatlap geleniňiz üçin sag boluň!–diýip ýylgyrdy. Dogrudanam, ýylgyryp duran ene-de, ýylgyryp duran Günem Altyn enä gaty meňzeýärdi.

1. Çagalar keselhana kimiň ýanyna we näme üçin bardylar?
2. Çagalaryň we lukmanyň arasynda nähili gür-rüňler boldy?
3. Çagalar Altyn enä nähili sowgat berdiler?
4. Altyn ene çagalara nämeleri aýtdy?
5. Teksti okaň we gürrüň beriň.

GARRY ENE

Bir oglanjyk bilen bir gyzjagaz köçe bilen barýardylar. Olaryň öňünden bir garry ene gelyärdi. Köçe bolsa typançakdy. Birden garry ene taýyp ýykyldy.

–Meniň kitaplarymy sakla! – diýip, oglanjyk kitarlaryny gyzjagaza berdi-de garry enä tarap ylgady. Ol garry enäniň ýanyna baryp, ony goltugyndan tutup galdyrdy. Gyzjagaz oňa:

–Ol näme, ol seniň mamaňmy? – diýdi.

–Ýok! – diýip, oglanjyk jogap berdi.

–Ejeňmi? – diýip, gyzjagaz geň galdy.

–Ýok!

–Onda kim daýzaňmy ýa-da garyndaşyňmy?

–Ýok-la, ol ýöne bir garry ene – diýip oglan jogap berdi.

1. Köçe bilen kimler barýardy?
2. Näme üçin oglanjygyň eden işine gyzjagaz geň galdy?
3. Oglan dogry iş edipmi?
4. Siz oglanyň ornuna bolsaňyz näme eden boldyňyz?
5. Teksti okaň we gürrüň beriň.

GOJA WE ONUŇ AGTYGY

Goja gaty garrapdyr. Onuň dyzynyň ysgyny gaçypdyr, gözleri bolsa görmeýärdi, gulaklary eşitmeýärdi, agzyndaky dişleri gaçyrdyr, nahar iýende agzyndan dökülýärdi. Ogly we gelni ony stoluň başynda oturtmaýardylar. Oňa nahary pejiň ýanynda berýärdiler. Bu gün oňa nahary daş tabaga guýup berdiler. Ol tabagy öňüne süýşürjek bolup, ony gaçyryp döwdi. «Goja öýdäki zatlary döwýär, hapalaýar. Mundan beýläk nahary oňa legende berjek» diýip, gelni käýindi. Goja ah çekip, hiç zat diýmedi. Bir gezek şol öýde ýaşaýan oglanjygyň ejesi-kakasy görseler ol poluň üstünde tagtajyklary üýşürip, bir zatlary ýasap otyrды.

Kakasy:

—Oglum, sen näme edýärsiň?—diýdi.

—Oglan bolsa:

Kaka ejem ikiňiz garranyňyzda, sizi naharlar ýaly agaçdan legen ýasaýaryn — diýdi.

Oglanjygyň ejesi we kakasy bir-birleriniň ýüzlerine garap geň galdylar. Gojanyň göwnüne degenleri üçin utandylar. Şondan soň, stoluň başynda oturdyp, oňa gowy seredip başladylar.

1. Goja kimler bilen ýaşayardy?
2. Ogly we gelni goja nähili garaýardylar?
3. Ogly kakasyňa kimler üçin legen ýasadym diýipdir?
4. Teksti okaň we gürrüň beriň.

M. Seyidow

KIM GÜNÄLI

Kowalady Arzygöl
Böküp gitdi pişijek.
Jamda duran gatygy
Döküp gitdi pişijek.

Gelip görse ejesi
Halyň üsti zaýady.
Muny pişik dökse-de,
Arzygüle käýedi.

Elin çarpdy Arzygöl
Ejem gelse görersiň.
Munuň üçin garagol,
Indi burçda durarsyň.

Näme üçin beýtdikä
Bilýäňizmi siz ony.
Pişikmi ýa Arzygöl,
Haýsy etdi günäni.

Goşgyny ýatlaň!

1. Gatygyň dökülmegine Arzygöl günäkärmi ýa-da pişikmi?
2. Siz nähili pikirdesiňiz?

HAÇAN ADAM BEGENSE

I

Çary agaç ussaçylygyny söýýär. Kakasy oňa agaç ussaçylygy gurallaryny satyn alyp berdi.

Çary agaç bilen işlemegi öwrendi. Özüne arabajyk ýasandy. Ol kakasyna:

– Seret, nähili arabajyk, diýdi.

– Kakasy:

– Erbet däl! – diýip, jogap berdi. Çary meýdança çagalaryň ýanyna çykyp:

– «Serediň, men arabajyk ýasadym», diýdi.

Çagalar:

– Arabajyk erbet däl, oýnaber diýdiler.

Çary arabajygyny münüp oýnaberdi, oýnaberdi, emma oňa sereden adam bolmady. Ol ondan bizar boldy we arabajygyny taşlady. Mekdepde okuwçylar ýazda eker ýaly şitiller ýetişdirmelidiler. Ol şitiller howa maýlanda mekdep uçastogyna ulanmalydylar.

Mugallym ýokary synp okuwçylaryna şitilleri salar ýaly ýaşijekleri ýasamagy tabşyrandygyny aýtdy.

Çary ýaşijek ýasamagy ýüregne düwdi.

II

Ol öýlerine gelip, tagtajyklar tapyşdyrды. Okuwdan boş wagtlary anna, şenbe, ýekşenbe günleri işledi.

Duşenbe günü iki sany ýaşijegi görüp, haýran galdylar.

Mugallym hem görüp Çara:

Sen nähili ussa ekeniň, berekella – diýdi. Çary öýlerine gelende onuň bitiren işini ejesi hem kakasy görüp begendi. Çary kakasyndan:

–Kaka, näme üçin men arabajyk ýasanymda meniň işime hiç kim begenmedi.

–Emma häzir hemmeler maňa ussa ekeniň, berekella –diýýärler.

Kakasy:

–Oglum, sen arabajygy diňe özüň üçin ýasapdyň, emma ýaşijekler hemmeler üçin gerek. Şonuň üçin seniň işiňe hemmeler begenýärler – diýdi.

1. Çary ilki näme ýasapdyr?
2. Çarynyň ata-enesi näme üçin begendi?
3. Çagalar sizler nämeler ýasap bilýärsiňiz?

Teksti okaň we gürrüň beriň.

BAHAR

G. Ezizow

BAHAR ÇAGYRÝAR

Ak öwsüp dursa-da
Daglaryň başy.
Gül bilen beslenýär
Töwerek daşy.

Gün parlap asmandan
Şöhle saçyp dur,
Bak, ýaşlar ýörüşe
Dynman geçip dur.

Ýaşa! Bahar geldi!
Uzalýar günler.
Zähmet bilen joşýar
Atyzlar, peller.

Aýdymlar joş urýar
Misli bir derýa.
Dostlar, ýörüň öňe!
Bahar çagyrýar!

Goşgyny labyzly okaň!

BAHAR GELDI

Ýerler mahmala bürenýär. Bu baharyň gelen-
diginiň alamaty. Gün şöhlesiniň düşýän ýerlerinde
selmedir beýleki otlar gögerýär.

Ülkämizde baharyň gelşi meňzeş däl. Ol daglyk, baýyrlyk, çölly ýerlerde görkünü üýtgedýär. Şeýle-de bolsa mylaýym ýeller öwüsýär. Howa maýlap ugraýar. Agaçlar pyntyk ýarýarlar. Dayhanlaryň aladalary artýar.

1. Siz «Ýerler mahmala büreňýär» diýen sözleme nähili düşünýärsiňiz?
2. Öz obaňyzda baharyň gelşine syn ediň we gürrüň beriň.

G. Welbegow

ILIME BAHAR GELDI

Gyzylgumuň goýnunda,
Ýanbaşgalaň ýerinde,
Bagymyzyň töründe,
Baharyň ysy geldi.

Hatar-hatar tirkeşip,
Goýun-guzy mäleşip,
Düýeleri botlaşyp,
Çölüme bahar geldi.

Çyrypynyp ýylaklary,
Yranyp sazaklary,
Oýanyp gök otlary,
Ilime bahar geldi.

Çöle çykساň hezillik,
Bolmaz başga gözellig,
Her günü bir gazallyk,
Dünýäme bahar geldi.

Goşgyny okaň we ýatlaň.

BAHAR GÜLI

I

Maýa üçünji synpda okaýar. Gündeligindäki bahalaryň hemmesi bolsa başlik. Ol bu gün naharyny iýip, jigisi Maraljk bilen daşarda oýnamak üçin ejesinden rugsat aldy.

Ejem:

–Uzaga gitmän şu töwerekde oýnaň–diýip, gyzzagazlaryny mähir bilen ýola saldy. Maýalaryň jaýlarynyň ýeňse ýüzi giden boşlukdy. Baharyň gelip howanyň maýlamagy bilen bu boş ýatan meýdan haly düşelene çalym edýärdi. Bu gün Maýa daşaryk çykandan, göni şol otluk meýdany küýsedi. Olar Maraljik bilen tirkeşip meýdanyň gyrasyndan girdiler. Otluk meýdan täsinliklerden doludy.

II

Gyzzagazlar ýap-ýaňyja dürterip çykan täsin güle haýran galyp syn etdiler. Az salymlyk bir-birlerine seredip durdular. Birden Maýa begençli seslendi:

–Jigim, gel şol güli ejemize sowgat bereli. Güli ellerine alan gyzzagazlar şeýle bir begenýärdiler. Olar güli çaltrak ejelerine görkezmäge howlugýardylar. Öýlerine golaý gelen ýerlerinde olaryň öňünden eli gazetli Maýanyň mugallymasy çykdy. Gyzzagazlaryň begenjine goşulan mugallyma:

–Ilkinji ýaz güli, nähili owadanja! – diýdi.

–Biz şu gülleri ejemize sowgat bermekçi – diýip, Maýa dabara bilen seslendi.

–Gaty gowy, gaty gowy. Siziň ejeňize «Gahryman ene» diýen at hem dakylpydyr. Men

ony şu gazetden okadym-da gutlamaga gaýtdym.
Siziñ bu sowgadyňyz häzir jüpüne düşer – diýdi.
Gyzjagazlar biri-birlerine seredip ýylgyryşdylar.

1. Maýa gyz jigisi bilen nirä gitdiler?
2. Olar gülleri kim üçin ýygnaýardylar?
3. Tekstden mugallymanyň aýdan sözlerini okaň!

A. Atabayew

BOÝ DEREK

Derek ekdim,
Boý derek.
Boý derege
Boý gerek.

Güne garşy ösýärmä,
Aýa garşy ösýärmä,
Boý deregiñ depesi
Nazarlaýar asmany.

Derek ösdi,
Ulaldy.
Başy göge
Uzaldy.

Agşam düşende baglar
Başyn aşak egip dur.
Boý deregiñ depesi
Bir ýyldyza degip dur.

Goşgyny okaň!

Ahmet Mämmedow

TAPMAÇA

Gün dogsa bes Gün
bile
Halas salamlaşmagy.

Ony gam – gussa batyr,
Soñra Günüñ ýaşmagy.

Gün reňkli gülleri
Ahyr bir gün düşenler.
Başy mydam aşakmy,
Diýmek maňzy bişendir.

Tapmaçany okaň!

Suratyny söz bilen,
Çekip berdim men jigi.
Nämekä ol, nämekä?
Tap adyny sen jigi!

ENELERİN BAÝRAMY

M. Garryýew

GUTLAG

Mart aýynyň sekizi,
Baýramyňyz jan eje.
Bu şatlykly gününüz,
Menem gutlaýan eje.

Bu gün bütün dünýäde,
Iň bagtly Ene siz.
Zähmet bilen ýetdiňiz,
Şu bagtly güne siz.

Size wepaly borus,
Gülleýän ýaşlyk bilen,
Siz hakda aýdym aýdyp,
Okarys başlik bilen.

Goşgyny ýatlaň!

B. Hudaýnazarow

GÖZELLIGIŇ BAÝRAMY

Ýazyn başky baýramy,
Gözelligiň baýramy.
Görklendirdi güläle,
Ýeriň depe baýryny.
Giň sährada gunçalar,
Böwsüp çykdy hanasyn.
Ýazdy bahar zemine,
Müň nagyşly halysyn.
Gülüň gadym aşygy,
Perwaz urýar kebelek.

Ýaryp çykdy boz ýeri,
Ak telpekli kömelek.
Baky juwan baharyň,
Juda täsin baýramy.
Mart aýynyň sekizi,
Gözelleriň baýramy.
Bu gün üýtgeşik dilde,
Saýraýandyr serçeler.
Bu gün garry ýigdelip.
Ulalýandyr nowçalar.

Goşgyny ýatlaň!

Goşguda aýal-gyzlaryň baýramy tebigat bilen baglanyşypmy we ol nähili görkezilen?

J. Orazow

SEKIZINJI MART

Sekizinji mart bu gün,
Gutly bolsun toý enem.
Dörtlük bilen başligi
Sowgat getirdim menem.

Ýumşuň bolsa buýr bize,
Ogluň-gyzyň bitirsin.
Agtyklaryň toýuňa,
Çemen baglap getirsin.

Giňräk ýaz saçagy,
Hemme gelsin, goý bu gün.
Heýjanelek jan elek,
Bizde uly toý bu gün.

Goşgyny labyzly okaň!

B. Seyidow

ENÄNIŇ YÜREGI

Enäniň eli iň rehimdar we ýakymly eldir. Onuň ýüregi iň wepaly mähirli ýürekdir.

Onuň ýüreginde çaga, bolan söýgi hiç wagt öçýän dälidir.

Sen näçe ýaşyňda bolsaň-da, saňa elmydama ene gerekdir. Onuň ýakymly we mähri gerekdir. Seniň enä bolan söýgiň näçe köp bolsa, ýaşayşyň şonça şadyýan we röwşendir. «Baýram çagaka, ejesine «Eje jan «diýip, ýakymly sözler bilen ýüzlener eken. Ol ulalyp, uzak ýurtlara işlemäge gidende-de ejesini göresi gelip oýlanyp işleýär eken. Biz köpçülik bolanymyzdan soň ejemizi hiç wagt ýalňyz goýmaýarys. Biziň hiç birimiziň ýüregimiz enäniň ýüregi ýaly bolup bilmez.» –diýip Baýramyň kakasy Döwlet aga ýatlardy. Ejem çagalary aýratynam oňat görşi ýaly meni-de oňat görýär. Ene sözünüň özi guwançly sözdür. Hiç bir ynsan hiç wagt hemişe-de enesini ynjytmaýar diýsek biz ýalňyşmaýan bolarys. Eneleri nähili hormatlasak şonça-da biziň hormatlanymyz azdyr. Hemme wagt eneleriň aýdanlaryny birkemsiz işlemelidir. Enelerimiz ýanymyzda bolsa bize hiç hili kynçylyk ýokdur. Eneler bilen biz bagtly ýaşaýandyrys. Şonuň üçin enä uly sarpa goýmalydyrys. Sebäbi ene seni

dünýä inderse, ulaltsa, hiç kime, hiç zada mä-täç etdirmän garasa, kemala getirse onuň nämesi ýaman?! Eneleri aýawly saklalyň! Ene ýüregi ýaly ýürek hiç kimde tapylmaz. Kowusnamada «Enäni hormatlamak – allany hormatlamak we hatda özüni hormatlamak bilen barabardyr» diýlen ýazgylar hem bardyr.

1. Enäni biz nähili hormatlamaly?
2. Sen ene ýüregi diýlende nämä düşünyärsiň?
3. Okuwçylar siz ejeleriňiziň aýdanlaryny edýärsiňizmi we olara kömek berýärsiňizmi?

AJAÝYP ŞYGYR

Ol gün biz okuwdan soň mekdebimiziň kitaphanasynda ýyrtylan kitaplary ýelimleýärdik. Men goşgular ýygyny köne kitabyň sahypalaryny agdarmaga başladym. Şonda bir goşgy meniň ünsümi çekdi. Men ony okamaga başladym. Onýança synpdaşym Arzygül:

– Sen-ä bir gyzykly zat okaýaň. Nämedir ol? – diýip meniň ýanyma geldi.

– Goşgy okaýan. Özünem ýat tutjak.

– Näme üçin?

– Soň aýdaryn.

Kitaphanadaky iş gutardy men jorama ýaňky goşgyny näme üçin ýat tutjagymyň sebäbini

düşündürdim. Ol muña örän begendi. Bu gün mekdebimiziň kluby okuwçylardan, ata-enelerden myhmanlardan doludy. Biz 8-nji mart baýramyna bagyşlap konsert berýärdik. Gezek maña ýetdi.

Soranmyş bir wagt aý güne bakyp,
Dünýäniň görki nä aýdyp bersene.
Gün hem diýenmişin nuruny döküp,
Dünýäniň bar görki enedir–ene... .

–diýip, men goşgy okap başladym. Ejem üçin taýýarlan sowgadymy – ene hakynda öwrenen täze goşgymy joşgun bilen aýdyp berdim. El çarpyşmalar uzak wagtlap dowam etdi. Ejem tolgunýardy. Şatlykdan ýaňa onuň gözlerine ýaş aýlanypdy.

1. Okuwçylar okuwdan soň kitaphanada näme işlediler?
2. Okuwçynyň myhmanlara ýatdan aýdyp beren bendini aýdyň.

Teksti gürrüň beriň.

A. Atajanow

ATA-ENE ALADASY

Çary bilen Nabat ejäň,
Aman atly ogly bardy.
Gulpajygyny tozadypjyk,
Otly bolup oýnaýardy.

Ylgaşyna begenip, oňa,
Tigir aldy Çary aga.
Tigirläpjik welosipedin,
Aman gidýär oýnamaga.

Ata-ene çagalaryna,
Guwanýardy her bir
zaman.
Ýyllar geçip, ýaşy ýetip,
Mekdebe ýazyldy Aman.

Kagyz – galam kitap,
bukja,
Alyp oña diýdi ata:
«Oka, balam, oňat oka,
Ökde bolgun hemme
hata».

Goşgyny labyzly okaň!

K. Gurbannepesow

ENE

Säher bilen
Hemmämizi oýadyp,
Süýt bişirip,
Çaýymyzy gaýnadýan
Soňra bolsa
Başymyzdan sypalap
Gapa çykyp
Ak mekdebe ugradýan
Mähriban enemizdir.

Ugradyp ýene-de
Seredip duran,
«Üşäýmegin «diýip
Öwredip duran,
Tä garaň ýityänçä
Yzyndan garap
Boýuňa guwanyp,
Syn edip duran,
Mähriban enemizdir.

Beýik arzuwlary
Bitirip duran
Her bir täze daňy
Atyryp duran
Bütün ýer şaryny,

Çagajyk ýaly
Emdirip gujagna
Göterip duran
Bu biziň
Mähriban enemizdir.

Goşgyny ýatlaň!

BAHAR

Bahar gelip baýyrlara,
Sowgat berdi gülli ýaglyk
Has owadan görünýär-le,
Aňyrdaky belent daglyk.

Ýörüň, gyzlar gezelenje,
Gül ýygalyň baýyrlykdan!
Top oýnarys böküşeris,
Arassaja çaýyrlykda.

Gülälekle, jümjümeläň,
Sarygülleň saýlap gowusyn,
Ejesine—mähribanyna
Her kim desse çemen bogsun!

Getireliň täsin sowgat.
Gül çemen—gözel ýaly

Ejemizi eziz görsek,
Has söýgülär olam bizi.

Goşgyny labyzly okaň!

1. Goşgy ýylyň haýsy pasly hakda?
2. Bahar nähili pasyl?

IKI BAÝRAM

Türkmenlerde gadym döwürlerden bäri iki baýram özboluşly ýagdaýlarda bellenilip geçilipdir. Olaryň biri Nowruzdyr. Bu her ýylyň 21-nji martyna dogry gelýär. Nowruz adamlaryň gyş paslyndan çykyp, ýazda, gowulyga, bolçulyga umyt bildirip geçirýän baýramydyr. Munda enelerimiz semeni bişirip, goňşy-golamlara dadyryp çykýarlar.

Nowruz baýramy baharyň gelmeginiň nyşanydyr. Çünki baharyň mylaýym, sergin howasy adamlaryň kalbyny tämizleýär. Bu aýda daýhanlar meýdan işlerini geçirmek üçin taýýarlanýarlar. Telim ýyllardan bäri bu baýram geçirilmändi. Diňe ýurdumyz garaşsyzlygyny alanyndan soňra ýene geçirilip başlandy.

Türkmenleriň ählisi bolmasa-da käbir ýerlerinde güýz harman alnyp bolnandan soňam bir baýram geçirilýär. Oňa Hasyt baýramy diýlip at berilýär.

Onuň belli bir geçirilýän günü ýok. Ol harmanyň ýygnaýşyna baglylykda oktyabrda-da, noýabrda-da geçirilip bilner.

Hasyly baýramyny her kim özbaşdagam, köpçülik bolubam geçirmek mümkin. Ol islege bagly.

1. Bizde nähili baýramlary geçirip gelýärler?
2. Nowruz baýramynyň esasy aýratynlyklaryny gürrüň edip beriň.
3. Hasyly baýramy haýsy aýlarda belenilip geçilýär?
4. Siz Nowruz baýramlaryna degişli nähili goşgulary bilýärsiňiz?

Bellik: Mugallym Nowruz baýramy barada gürrüň bermeli.

BEÝIKLERDEN ÖWRENMEK AKYLLYLYKDYR

Polat Mömin

EMIR TEMUR ÖWÜTLERI

Güýç adalatdadyr.

Birini görüp pikir et, birini görüp şükür.

Bu günki işiňi ertä goýma.

Çyn dost oldurki, dostundan hiç haçan nägile bolmaz, eger nägile bolsa-da ötünç sorap, ony rahatlandyrar.

Yhlasly we wepadar dost oldurki, öz dostundan nägile bolmaz, dostunyň duşmanlaryny-da öz duşmanym diýip biler. Eger gerek bolsa dosty üçin öz janyny hem aýamaz.

N.Artykow

◆ DÖWÜR, ÖMÜR, YNSAN

Ol döwürde gün görüp, güzeran geçirmek muşakgat bolupdyr. Göreniň görgi, edeniň bergi bolýan şol galagoply zamanda biziň ata-babalarymyz ýaşap geçipdirler.

Biziň daýhan birleşigimiziň adyny göterýän Annagylyç Adakgaýew 1886-njy ýylda Dörtgül

etrabynyň Kelteminar obasynda daýhan hojalygynda dünýä inipdir. Her hili kynçylyk bolsa-da, Annagylyç çagalygynda öz döwründäki bar bolan mümkinçiliklerden peýdalanyp, hat-sowat öwrenipdir, örän düşbi bolanlygy üçin döwrüniň öňdebaryjy ynsanlarynyň biri bolupdyr. Göwnaçyk, ajaýyp bu ynsan durmuşdaky kynçylyklardan çekinmändir, darykmandyr, müzzerilip başyny aşak hem salmandyr.

Öz gün-güzeranyňy gowulandyrmak maksady bilen iş gözläp aýlanyp ýören Annagylyç Adakgaýew çymbaýly ýigit Kasym Öwezow bilen dostlaşyp, onuň bilen bilelikde agzybir hereket edip, halkyň ýaşayyş durmuşyny gowulandyrmak ugrunda ýadawsyz zähmet çekýär. Ol ýurdumyzyň gelejegi, bagtly durmuşy ugrunda jan aýaman zähmet çekýänligi üçin hökümetimiz ony işlemesi we alyp barmasy kyn bolan dürli uçastoklara, etraplara, uly wezipelere işe ýollapdyr. Onuň bu bitiren asyly zähmetlerini hökümetimiz hasaba alyp, Annagylyç Adakgaýewy «Hormat nyşany» we Döwlet sylaglary bilen mynasyp bahalapdyr.

Yslam şahyr

GÜNLERIM

Alty ýaşda ajal aldy atamy,
Agyr zähmet ezdi garyp enemi.

Ene-ogul bolup tapmadyk nany,
Azrak nan diýip, aglap öten günlerim...

Ýedi ýaşda artdy meniň külpetim,
Sekiz ýaşda agyr zähmet-ülpetim.
Zähmet üçin synap gördüm kuwwatym,
Dokuz ýaşda aglap ýeten günlerim.

Dokuzymda bil bagladym zähmete,
Çopan boldum, düşdüm ýene gurbata,
Islesem-de eýe boldum minnete,
Azrak nan diýip, minnet çeken günlerim.

Assa-assa ýetip bardym on ýaşda.
Kän sütemler geliberdi bu başda.
On başda hem garnym doýmady aşı,
Aglaý-aglaý köýüp giden günlerim...

Goşgyny ýatlaň.

Aýbek

İŞGÄR GYZJAGAZ

Şäkir atanyň kiçijik tumara çalym edip duran howlusu. Bu ýerde Unsun atly ýetim gyzjagaz iki aýdan bäri ýaşaýar. Şäkir ata we onuň kempiri ol gyzjagazyň göwnüni götermäge jan edýärdiler. Atanyň biri alty, biri dört ýarym ýaşlaryndaky ýetim galan agtyklary-da Unsuny gowy görerdiler. Unsun kempire kömekleşerdi. Çagalary ýuwundy-

rardy, köne-söne geýmilerini ýamap berip, bitin ederdi. Agşamyna bolsa gara çorba, atala-omaç, mäşewe ýaly ýönekeýje naharlary bişirerdi. Şäkir ata baş bolup olaryň orta getirilip goýulmagyny haýyş ederdi. Emma gyzjagaz ony ýumuş-da hasaplamazdy.

Unsun atanyň garyplykda ýaşaýandygyny gowy bilýärdi. Ol gojanyň işini ýeñilleşdirmekçi boldy. Ilki ik egirdi, sapagy mumlap berdi.

Messilere pana kakardy, panadan düşürerdi, owadanlardy, gara kül, lak çalardy. Emma bular bilenem atanyň işi ýeñilleşibermezdi.

Unsun maşgala nähili kömek etmelidigi barada köp oýlandy. Ahyry messi tikmegi öwrenmegi ýüregine düwdi. Ol Şäkir atadan messi tikmegi öwretmegini haýyş etdi. Atasy desläp ony diñläsida gelmedi. Soňra gyzyň berk talap etmegi bilen öwretmäge mejbur boldy.

Goja oňa sapak, biz tutmagy öwrettdi. Işgär gyzjagazyň eli derrew öwrenişip gidiberdi.

Ol aşagyna kiçik kürsi goýup, çerimleri gelşikli edip tartdy. Ilkinji günlerden başlap, çerimi biçip tikişi köne ussa Şäkir atany haýran galdyrdy. Ondan soňra olar işi bölüşip aldylar: goja dükan jaýynda oturyp, çerimi biçip bererdi. Unsun ony içdäki öýde oturyp tikerdi. Şeýlelikde, atanyň işi ep-esli

ýeñilleşdi. Ata indi wagtynyň köp bölegini her kimiň getiren ýamalyklaryny ýamamak bilen ötürdi.

Şeýle durmuş bir garyşlykdan ýoksullyga, zähmete kaýyl bolup ösen gyzjagazy barha taplaýardy.

1. Hekaýada nähili maşgala durmuşy barada gürrüň edilýär?
2. Unsun näme üçin messi tikmegi öwrendi?

Aýbek

ALYŞIRIŇ ÝAŞLYGY

I

Alyşir täze tagtajygy goltugyna gysdyryp, şat we keýpi kök halda atasynyň öňüne düşüp gidip barýardy. Ony enesi yhlas bilen ýuwundyryp, päkize geýindiripdi. Akja selle, mollaýaka köýneginiň üstünden ýeñil ýüpek don geýnipdi, aýagynda ädik bardy.

Kyýasetdinbeg hem sadaja geýnipdi. Üstünde uzyn ýektaý, uly selle, aýagynda messi-köwüş bardy. Ol uly saçaga salnan ep-esli nany we gatlamany göterip barýardy. Özem örän şatdy.

Bular geçelgeden ötensoňlar mekdep göründi. Alyşiriň ýüregi barha joşýardy.

Kyýasetdinbeg oglunyň omzuna kakyp:

– Damla – sylagly adam. Hormat bilen salam berip, elini ogşa! – diýdi.

Alyşir hem:

– Janym bilen aýdanlaryňyzy ýerine ýetirerin – diýip jogap berdi.

II

Kyýasetdinbeg oglunyň elinden tutup, mekdephana girdi. Okaýyş şowhuny derrew togtady. Çagalar salymyny bermän ýerlerinden turdular we «Esselawmaleýkim!» diýip baş egip, ýene ýerlerinde oturdylar. Kyýasetdin Alyşiriň elinden tutup damyllanyň huzuryna bardy, salam berip hormat bilen görüşdi.

Alyşir hem çym-gyzyl boldy-da: – essalawmaleýkim. tagsyrym! – diýip egildi, soň damyllanyň elinden ogşady.

Damylla: – Berekella, okamaga geldiňizmi? Bolýar, oglum! – diýdi.

Şatlykdan ýaňa titräp duran Alyşir-de: – Tagsyr, ýanyňyza geldik – diýip jogap berdi, Ondan soň damylla:

– Örän gowy! Köşegim, tagta getirdiňizmi? Köp ýagşy. Elipbiniň ilkinji harpy alla tagalanyň mübärek ady bilen başlanýar. Muny asla unut-maweri – diýdi.

III

Kyýasetdin damylla garap baş egdi. Ol düwünçegi damyllanyň öňüne süýşürdi we kisesinden bir tylla çykardy-da edep bilen oňa berdi.

Soňra:—Örän minnetdar, tagsyr, eti siziňki, süňki biziňki. Indi biçäräňize jogap beräýseňiz diýip, ellerini göwsüne goýup tagzym etdi.

—Alyşir molla bolgaý! — diýip, gaty we batly ses bilen doga okap, damylla ellerini ýüzüne syldy.

Kyýasetdin hem oňa goşulyşyp yhlas bilen dogga okady. Soň hoşlaşyp, çykyp gaýtdy.

1. Tekstden Alyşiriň daşky görnüşi şekillendirilen ýerleri tapyň we sesli okaň.
2. Kyýasetdin damylla hakynda nähili öwüt berdi? Gürrüň ediň.
3. Alyşir ata pendini nähili berjaý etdi? Pikiriňiz ynançly bolar ýaly mysaly tekstden saýlap aýdyp beriň.
4. Elipbiýiň ilkinji harpy nämeden başlanýan eken?
5. Siz elipbiýiň ilkinji harpyny haýsyndan başladyňyz?
6. Ikinji bölümi okan çaglaryňyzda siz özüňizde bir özgeriş duýduňyzmy?
7. Hekaýanyň üçünji bölüminiň mazmunyny gürrüň edip beriň.

Köpeý Artykow

SYRLY HAZYNA

Synpymyzda «Syrly hazyna näme?» diýen temadan bäsleşik geçirildi. Bäsleşigiň ýeňijisi bolmak üçin soraga dogry jogap bermelidi.

Okuwçylar bir hepdäniň dowamynda şol soraga jogap ýazyp, mugallyma görkezmelidi. Mugallym hem ähli okuwçylaryň göz önünde jogaplary okap, ýeňijini anyklamalydy.

Eýsem, syrly hazyna nämekä? Muňa her okuwçy özüçe jogap agtarypdyr. Bellenen möhlet ýetip geldi. Jogaplar gözden geçirildi. Şolaryň içinde Jumanyň, Maralyň jogaplary dogry bolup çykdy.

Olar syrly hazynany kitap diýip atlandyrypdyrlar. Mugallym ýeňijileri gutlady Soňra ol şeýle diýdi:

–Kitap, dogrudanam, syrly hazyna. Wakalar, adamlar dünýäden ötüp gidýärler. Emma olary biz kitap arkaly bilýäris. Kitap hemmä deň hyzmat edýär. Her kim ony okap, geçmişimizi gowy öwrenip biler. Ol dogry pikirlenmegi-de, gowy ýaşamagy-da öwredýär. Şonuň üçin kitaby arassa saklaň we söýüň.

1. Synpda haýsy temadan bäsleşik geçirildi?
2. Näme üçin onuň möhleti uzaldyldy?
3. Bäsleşikde kimler ýeňiji boldular?
4. Tekstden mugallymyň kitap barada aýdanlaryny okaň we gürrüň edip beriň?

Matallar

1. Süňksüz sopy ýer gazar.
2. Garaňky öýde gaplaň gürlär.

Nakyllar

Dagy-daşy ýel bozar,
Adam arasyny dil bozar.

Haýwan agzyndan semrär,
Adam gulagyndan.

MYRALY

(Nowaýy)

Nowaýynyň ady «Alyşir» bolup, «Mir» ýa-da «Emir» onuň gulluk wezipesi. Gulluk wezipesi hemişe adyň öňünden getirilip, «Mir aly» diýilýär. Türkmen halky şol iki sözi birikdirip, gysgaltmak bilen, oňa Myrally diýýär.

Myrally bilen Soltansöýün barasynda türkmen halky örän köp hekaýalar, nakyllar, şorta sözler döredipdir.

Myrallyny – Nowaýyny türkmen halky özüniň klassygy hökmünde söýerdi. Sowat çykamak üçin

mekdepde okalýan esasy kitaplardan biri Nowaýynyň lirikasy – gazallary bolardy. Sowatly, düşünjeli adamlar öz töwereklerine dilçileri üýşürüp, onuň gazallaryny, «Hamsa»syny hepdeläp okardylar. Nowaýynyň gazallary aýdymlarda, sazlarda ýaňlanardy. Şol aýdymlar henize çenli hem bagşylaryň agzyndan düşenok, bagşylar, adatça, uzak gijäniň aýdym-sazyny Nowaýy bilen başlaýar.

Nowaýynyň dili türkmen diline örän golaý bolup, çendan arapça, parsça gatylan sözleri mollalardan soraýmasalar, onuň esasyny sowatly adamlar, dilçiler terjimesiz düşünerdiler. Nowaýynyň türkmen diline golaýlygy, türkmen halkynyň ony öz klassygy hökmünde söýmegi, türkmen halkynyň, Myraly bilen Soltansöýün barasynda hetdi-hasaby bolmadyk hekaýalar, nakyllar, şorta sözler döretmegine sebäp bolandyr.

Şu ýerdäki hekaýalaryň arasynda, şu günki göz bilen garaňda, belki real bolmadyk, fantastik hekaýalar hem bardyr. Okyjy oňa halk doredijiliginiň, öz döwri bilen baha berer.

1. Nowaýy barada hekaýalardyr şorta sözleriň doredilmegine näme itergi bolupdyr?

MYRALY WE SOLTANSÖÝÜN BARADAKY TÜRKMEN ŞORTA SÖZLERI

NÄME SÜÝJI?

Myralydyr Soltansöýün bir ýaňa ugranlarynda, patyşanyň ýene-de öňküleri ýaly, wezirine degşesi gelipdir:

– Aýtsana, dünýäde iň süýji zat näm-ä?

– Ýumurtga – diýen Myraly, ýetirmän-goýman gaýtargysyny suňsuransoň, ol gürrüň şol taýda galýar.

Aradan üç ýyl çemesem geçýär. Ine, bir günem olar tirkeşip ýola çykanlarynda, wezirini gepde gabamagy ýüregine düwen Soltansöýün: “Näderkäň?” pikiri bilen:

– Näme bilen iýseň? - diýip, şol öňki synagly sözüne dolanypdyr.

Ýyldyrym ýalak ýatkeşligi bilen iň içi güjükli soraga sagynmazdan jaýdar jogaby berip bilmese, wah, ol Myraly boljakmy.

– Duz bilen iýseň, şahym!

Şonda Soltansöýün içinden: «Her gezek şuny uçuryga saljak bolup, uçugymy alsamam, ýene ýoknasyzlyk edýän-ow» diýşine, atyny gandyzlama bilen boluberipdir.

GÜRRÜŇIŇ GUÝRUGY

Soltansöýün patyşa nahar edinip gelyärkä, bir garry onuň öňüni kesip geçäýmezmi? Şonda gany depesine uran hökümdaryň bolmajysy bolýar.

– Heý, sylaşyksyz petit! Idinsiz aýaga çolaşyp, gürrüňiň guýrugynam-a basdyň. Bilip goý! Indi onuň üçinem-ä jogap bermeli borsuň.

Bu ahwalata haýýaty göçen garry görgüli aglap-eňreýşine, garyp çatmasyndaky ýalňyz gyzynyň ýanyna gelyär.

– Käbäm jan, näme ýaman hunabirýan görüňäň-le? Aýt ahyryn! Ýeri, saňa näbelalar ýolugaýdy?

– Wah, jan balam! Meň nämelere dahyl gelendigimi sen sorama, menem aýtmaýyn.

– Näme aýtman! Aýtsana, kaka jan!

– Aýtsam, işigaýdan janym, başymyň salgyna, ýaňy Hüseyin Baýkaranyň öňüni kesip geçäýsem nätjek. Heňkirip ugransoň-a, üstümden gaýnag suw guýlan ýaly boldumam welin. «Soňky tüýkülik sakgal ezyämi» näme? Özem «Bujagaz ýoknasyzlygyň saňa gaty gymmat düşäýmese ýagşydyram» diýdi.

– Ýa heý, käbäm jan! Patyşa halyna tapýany şonuň ýaly tebähetsiz suňşurma bolsa, onuň jogabyny bermek meň bilen. Seň ýasy ýasy

ýanyň ýerde bolsun. Gam iýme-de, nan iý, kaka jan!

Şondan soň geçse bir hepde geçendir-dä. Ine, bir günem heleý öýlesi boluberende agyr sülsadyny eýerdip gelýän patyşa hälki ýaşulynyň işiginde jylawy çekýär.

– A gyz, şujagaz öwsele, hol günki gürrüňiň guýrugyny basan peläkedikimi?

– Hawa, şahym!

– Aýt-da, onda, hany ataň?

– Ol-a, şahym, ýerdölede syçanyň şahyny çarhlap otyr.

– Bo-how! Gyz bar, seň aklyň bir ýerindemi? Heý, syçanyňam bir şahy bormy?

– Ýa heý, kyblaýy älem! Näme, gürrüňiň guýrugy bolanda, syçanyň şahy bolmaly dälmi?

ÝEDI GEZEK ÝYKYLSAŇ SEKIZ GEZEK TUR...

Soltansöýüni bir baý toýa çagyrypdyr. Soltansöýün Myrala ertir daňyň alagaraňkysynda ugrarys, şaýyňy tutup ýatgyn diýip tabşyrypdyr.

Myraly ony geňirgäp:

– Näme üçin alagaraňkyda? – diýip soranda, ol oňa:

– Günün doganyny görmälimiz kân wagt boldy. Güni ýolda doguraly – diýip, jogap beripdir.

Soltansöýün ondan soň hyzmatkärlerine:

– Myralynyň atyna iým bermäň-de, torbasyna gor salyp geýdiriň – diýip tabşyrypdyr.

Myraly Soltansöýüniň jogaby bilen kanagatlanman, garaňkyda ugramakçy bolanyňa bir sebäbiniň baryny aňlap, gije atyna atlanmaga barypdyr. Görse, atynyň erinleri syrtaryp, dişleri ýalpyldap görnүpdir. Myraly onuň Soltansöýünden ýetenini bilip, ahmalyna garap barypdyr-da, onuň münjek atynyň guýrugyny düýbünden kesipdir. Olar daňyň alagaraňkysynda ugrap, günü ýolda dogrupdyrlar. Soltansöýün yzyna gaňrylyp sere-dipdir-de, haha-haýlap gülүpdir:

Myraly seniň atyň nämä ýylgyrýarka?

Myraly oňa:

– Soltanym, seniň atyň guýrugyna ýylgyrýan bolaýmasa – diýip, jogap beripdir.

Soltansöýün atynyň guýrugyna gözi düşenden, atynyň başyny yzyna dolapdyr. Myraly şonda:

– Soltanym, ýakma – bişersiň – diýipdir.

1. Hekaýalardaky düşүнmedik sözlerňizi ululardan sorap öwreniň.
2. Nowaýy we Soltansöýün baradaky hekaýalaryň sizde galdyran täsirleri barada aýdyp beriň.

ÝAGŞY NÄME ÝAMAN NÄME?

W. Maýakowskiý

ÝAGŞY NÄME, ÝAMAN NÄME?

Kiçi ogly öň bir mahal
Kakasynyň ýanna baran.
–Näme erbet näme oňat?
Diýip körpe sorag beren.

Çagajyklar, çaga tabyn
Bilýärin men ýokdur syrym
Men şol ataň öz jogabyn
Kitabyma goşjakdyryn.

Asgyn görüp bir bet oglan
Ursa ejiz bir oglany
Diýip oňa – erbet oglan!
Kitabyma goşman ony.

– El degirme körpelere
Diýip, biri atdy hemle
Ol oglana yöne ýere
Oňat eken diýmez ýene.

Kitabyňy ýyrtyp ýörseň
Pökgileri etseň berbat
– Erbet oglan! – diýer görseň,
Saňa her bir adam.

Bir oglanjyk zähmet söýüp,
Ökde bolsa okaýşynda,
Ol oglana oňat diýip,
Ýazylar hem ine şunda.

Gör ol biri üsti başy,
Hapalaýar ýene gülýär.
Erbet görüp onuň bolşun,
Tüýs hapysa bet diýýärler.

Körpe ösüp şadyýanja
– Bet bolmaryn oňat borun
Diýip ýaňky kindiwanja
Çykarypdyr öz kararyn.

Goşgyny labyzly okaň!

GARYNJA WE KEPDERI

(Erteki)

Garynja ýabyň gyrasyna suw içmäge barypdyr.
Suw tolkun atyp garynjany suwuň içine çekipdir.

Şol wagt bir kepderi agzyna çöp alyp, uçup gelyän eken. Görse garynja gark bolup baryar. Ol agzyndaky çöpi garynjanyň ýanyna oklapdyr. Garynja ol çöpüň üstüne münüp, suwdan çykypdyr we gark bolmakdan gutulyrдыr. Soň bir gün awçy duzak gurup şol kerderini tutjak bolup duran eken. Şol wagt garynja gelip, awçynyň aýagyndan dişläpdir.

Awçy «wah» diýip, duzagyň ýüpüni goýberipdir. Kepderi bolsa pasyrdap uçup gidipdir.

Nakyl:

Söýenişen – ýykylmaz.

1. Garynja nirä suw içmäge barypdyr?
2. Kerderi oňa nähili ýagşylyk edipdir?
3. Garynja kerderä nähili ýagşylyk edipdir?

MENIŇ SUW GETIRIŞIM

I

Geçen ýyl Çary agamyň goşuna baramda ol bir gün şeýle diýdi.

– Köşek, indi seniňem çopan boljagyň çyn bolsa, oduk-buduk işlere kömek ber. Hanha, düýä

iki sany çelek daňdym. Git-de şolary dolduryp, goňşy guýudan agyz suw alyp gel.

Ol guýynyň suwunyň çaýy gowy bolýar. Düýäni çökereýin welin, üstüne münde otur. Guýyny düýäniň özi tapar. Ýöne bir sargydym bar, düýe otlasa-da, dursa-da gapdala sowulsa-da oňa hiç zat diýmegin. Ýa taýaklap gyssajagam bolma, çökerip, düşäýijem bolma. Üstünde otur-da töweregiňe syn et, kitabyňy oka, aýdyma hiňlen. Ol öz işiň. Ýanyňa-da Akbaý kömekçi berýän.

Düýe Akbaý üçimiz gidip otyrys, gidip otyrys. Guýa ýeter ýerde ýetmedik. Soň görüp otursam guýy goşumyzdan on bäş kilometr daş eken. Düýe welin howlугanokdy. Göwnüne ýaran otlary iýip, kä ýapynyň daşyndan aýlanyp gidip barýardy. Akbaýam bizden o diýen uzaklaşman, towşan görse kowalap, ýetip bilmänsoň ýene gapdalymyza gelip otyrды. Birdenkä öňümüzden bir çopan ýaşuly çykды. Ol bizi saklap:

—Oglum, gijara ugur nirä? Sen haýsy goşdan bolarsyň? — diýip soraşдырды.

II

Kimdigimi aýtdym. Ýaşuly bir hili boldy. «Guýy golaý ýöne gün gijigip barýar, bir zadyň üstünden baraýmaň» diýip düýäniň owsaryndan tutup, düýämi çökerjek boldy welin, Akbaý onuň ýagyrnysyna

hopba bolaýdy. Akbaýa haýbat atyp kowjak bolýan welin, ol asla gulagam asanok. Ýaşuly owsary goýberende, Akbaý ýaşulynyň arkasyndan düşdi. Düýe ýene gidiberdi. Akbaýam ugrady. Ýaşuly bolsa guýynyň uzak dældigini, düýäni gyssamasam garaňka galjagymy ýatlatdy. Bor, ýaşuly, gyssaryn diýsemde Çary agamyň tabşyrygyny ýatdan çykarmadym. Basym guýa ýetdik. Goşdan iki sany it üýrüp ylgaşyp geldi, yöne bize golaýlaşyp seslerini kesdiler. Olaryň yzyndan özüme görä baş-alty ýaşuly ýigit çykdy. Men onuň bilen salamlaşdym. Ol äwmezlik bilen «gurgunmy çopan» diýdi. Ahyrdan suw içip bolan soň düýämi «hyh, çök» diýip çökerdi-de çelekleri suwdan dolduryp berdi. Biz ýene üç bolup yzymyza dolandyk. Indi welin düýe kän bir otam otlajak bolup durman, gyssagy özi bilen gaty-gaty ýöremäge başlady. Akbaýam bizden uzaklaşman barýardy. Garaňky gatlyşanda, gös-göni goşa ýetip geldik.

Çary agam garşy alyp berekella berdi:

–Berekella, köşek! Sagja bol, Akbaý siz iş bitiripdiňiz!

Şu ýerde bir zady aýdaýyn. Men bir aý töweregi suw çekdim. Diňe oba gaýtmazymyzyň öň ýany bir zada göz ýetirdim. Men çöle barmankam, suwy düýe bilen Akbaýyň özi adamsyz-zatsyzam alyp gelyän eken. Olar öň öwredilen bolsa nätjek.

1. Çary aga oglana nähili iş buýurdy we näme tabşyrdy?
2. Olara ýolda kim duşdy we näme diýdi?
3. Akbaý ol adama näme üçin topuldy?
4. Oglana guýudan suw almaga kim kömek berdi?
5. Olar gelende Çary aga näme diýdi?

Hekaýany gürrüň beriň.

Ýa. Nasyrly

BAGYMDA

Bagymda zähmet çekdim,
On dürli agaç ekdim.
Gyzyl alma, gyzyl nar,
Salkym-salkym üzüm bar.
Armyt, injir, alçam bar
Tut, igde hem üljäm bar.

Goşgyny labyzly okaň.

M. Galpakowa

GOÝUN

Peýdaly haýwanlaryň biri hem goýundyr. Biziň respublikamyzda goýundarçylyga köp üns berilýär. Özbekistan gymmat bahaly baganalara baýdyr. Ýurdumyzda goýundarçylygyň sany gün-günden

köpeldilýär. Inçe ýüňli, köp et-ýag berýän tohumlary döredilýär Özbegistanyň giň sähralarynda goýunlar ýaýnap gezýär. Aýratynam alabaharda çölüň gök ýylagyndan, dürli otlaryndan doýup, hezil edýärler. Goýunlaryň ýüňi peýdalydyr. Fabriklerde ýüň egrilýär, boýalýar. Taýýar egrilen ýüplerden ajaýyp öwüşginli türkmen halylary dokalýar.

Türkmen gelin-gyzlarynyň dokaýan halylary dünýä yüzünde giňden bellidir. Fabriklerde her hili matalar dokalýar. Matalardan bolsa her dürli gelşikli geýimler tikilýär. Goýnuň ýüňünden dokalan matalar, halylar berk we çydamly bolýar, köp ýyl saklanýar. Goýnuň süýdünden ýag alynýar. Goýnuň eti iýmit hökmünde ulanylýar. Goýnuň eti hem ýagy adam üçin örän peýdalydyr.

1. Goýun nähili haýwan?
2. Goýun bize nämeler berýär?
3. Goýnuň ýüňünden nämeler öndürilýär?
4. Goýnuň peýdasy barada gürrüň beriň.

DORJA TAÝ

Hekaýa

I

Biz obanyň çetinde ýaşaýardy. Kakam çopan bolansoň, dowarlaram açyk sährary, otluk ýerleri

oňat görensoň, şol ýerde ýaşamaklyk bize has amatlydy.

Günleriň birinde ýaňy böküp oýnapjyk ugran dorja taýjagazam ilkinji gezek enesinden aýra düşmeli boldy. Sebäbi kakam taýyň enesini münüp, uzakdaky bazara gitmeli boldy. Uly bazarda atdyr eşekleriň köp ýerinde azaşyp, meni azara goýup ýörmesin diýip, taýjagazy äkitmedi. Kakam baýtala atlanandan dor taýjagaz kiňşňäp, adam boýy dikilen agajyň daşyndan aýlanyp ugrady. Ýüpüni üzere getirip dyzady.

Dogrusy, oňa ýüregim awady. Baryp ýallaryny, boýnuny sypalap köşeşdirjek boldum.

Emma ol köşeşmedi. Birsyhly kişňäp, gazygyň daşyndan aýlanyp durdy.

Ahyry taýjagazyň enesi gözden ýitdi. Şondan soň ol uludan demini aldy, gözlerini balkyldadyp, edil ynsan ýaly maňa seretdi. Onuň gözündäki ýaşy görüp birhili boldum. Hut meniňem aglasym geldi. Haýdan-haý ylgap baryp, onuň boýnundan gujakladym. Ýalyny sypaladym. Gözüniň ýaşymy süpürdim. Maňlaýyndaky akja depelinden ogşadym. Şondan soň ol kişňemesini goýdy.

II

Men onuň ýüpüni çözüp, idip ugradym. Ilki suw görkezdim. Soň otluk ýere eltdim. Ol ähli

zady unudyp otlap ýördi. Men ony günortana çenli otardym. Öýlän salkyn düşensoň otlatmaga hem-de suwa ýakmaga äkitdim. Biz ullakan güjüm agajynyň aşagynda durduk. Şol wagtam uzakda bir ýerlerde at kişnedi. Taýjagaz böküp turdy. Boýnuny dikeldip, gulaklaryny keýerdip, enesiniň giden tarapyna seretdi. Görsem, kakam bazardan gaýdyp gelýän eken.

...Dor taýym enesiniň ýanyna bökjekläp bardy. Enesiniň boýnunyň üstüne boýnuny atdy. Birdenem meniň synlap duranymy bilen ýaly, ýuwaşja ýöräp ýanyma geldi. Meniň elimi ysgaşdyrdy. Soňam egnime boýnuny atyp, eňegini oýkady. Menem onuň ýüz gözünü, ýalyny sypalaşdyrdym.

Hawa, meniň dor taýym diýseň akylyja.

1. Taýjagaz enesi gidenden soň näme etdi?
2. Oglanjyk taýjagazyň bolşuny görüp nähili boldy?
3. Oglanjyk taýjagazy görüp näme etdi?
4. Teksti okaň we gürrüň beriň.

TAÝ

Has ýaşajyk dor taý men,
Kiçem bolsam zor taý men.
Idetseňiz mazaly,
Atylaryn ok ýaly.
Goşgyny okaň!

ENE-ATA HORMAT GOÝMAK HAKYNDÄ

Akyl bilen iş tutan perzent hökman ene-atasyny hormat etmelidir. Çünki olar perzent üçin ölüme hem taýýar durýarlar. Ene-atanyň işi perzendi bakmak we ýagşylyk öwretmekdir.

Perzent akylyly we dana bolsa, ol ene-atasyna mähirli bolýar. Eger perzent ene-atasynyň göwnüne sähelçe bolsa-da degse, olaryň kalbyny azaplan bolýar.

Görşüň ýaly ene-ata seni jan-teni bilen bakyp-ýakyp kemala getirdi. Eger sen olara degişli ýalňyş iş etseň, sen hiç bir ýagşylyga sezewar dälсиң. Çünki her bir adam ene-atasynyň ýagşylygyny bilmese, başganyň ýagşylygyna baha berip bilmez.

«Kowusnama»dan

1. Tekstdä ene-atalaryň mährini beýan edýän sözleri tapyň.
2. Siz ene-atany hormat goýmak diýende nämä düşüňärsiňiz?

ENÄNI RAZY ETMEK HAKYNDÄ

Bir adam Resulalladan «Men kime ýagşylyk edeýin» diýip sorapdyr. Ol adam soragyny

üç gezek gaýtalapdyr. Resulallada «Eneňe» diýiberipdir. Dördünji sapar ýene sorapdyr. Şonda «Ataňa we ýakyn garyndaşlaryňa» diýipdir.

Muhammetmyrat Kömekow

EJEM BOLSA ÝANYMDA

Käýinji-de ýag ýaly,
Ejem bolsa ýanymda.
Gyş bolsa-da ýaz ýaly,
Ejem bolsa ýanymda.

Doýma ýok gül ýüzünden,
Mähir doly gözünden.
Ösýär boýum gün-günden,
Ejem bolsa ýanymda.

Köýnek tikse ogluna,
Taýýar eder şo güne.
Eden işim şowuna,
Ejem bolsa ýanymda.

Güneş çoýýar asmandan,
«Eje» sözün aýdamdan.
Dünýäm doly aýdyndan,
Ejem bolsa ýanymda.

Nakyllar

Atalar sözi – akylyň gözi

Ata-enä nähili hormat goýsaň,
Özüň-de şony görersiň.

Ataň öwüdi bilen alym bolarsyň

Ata sözi hikmet, ene sözi rehnet.

Ş. Satmatow

NAHALJYK

Altyn bilen Gaýrat üçünji synpda okaýardylar. Olar irden mekdebe bile gidýärler. Okuw gutarandan soň, öýlerine-de bileje gaýdýarlar.

Bir gün olar köçe bilen öýlerine gelýärdiler.

Birden Gaýrat köçäniň gyrasynda oturdyylan nahallardan birini döwdi-de, eline aldy.

–Wah, ony nädäýdiň! – diýip, Altynyň nebsi agyrdy.

Gaýrat bolsa:

–Gynanma, bu bir kiçijik nahal ahyry – diýip, Altyny köşeşdirjek boldy.

Onda Altyn:

– Ýok, Gaýrat bu nahaljik däl. Sen muny döwmedik bolsaň, ol birki ýyldan ulalyp, miwe bererdi, diýdi.

Gaýrat nädogry iş edendigine düşündi.

1. Gaýrat mekdepden öýlerine gelýärkä näme etdi?
2. Gaýradyň eden işine Altyn nähili boldy?
3. Gaýradyň nahaly döwmegi dogrumy?

G.Aşyrow

MEREDIŇ GARLAWAÇLARY

Meret her gün ir bilen garlawaçlaryň sesine oýanardy. Garlawaçlar olaryň jaýlarynyň üstündäki şiferiň gyrasynda öý tutunyp, her gün säher bilen jadylda-jugul bolşup oturýardylar. Şolaryň ir bilen çalýan şirin sazlaryna oýanmagy-da Meret endik edinipdi. Bu gün bolsa ony ejesi oýardy.

–Meretjan, tur okuwa gitmeli wagtyň bolup barýar! Meret allaniçiksi bolup gözlerini owkalap turdy. «Men hemişe garlawaçlaryň sesine oýanardym-la» diýip ol içini geplettdi. «Garlawaçlara näme bolduka? Ýa-da olaryň höwürtgelerine pişik aralaşaydymyka?»

Meret haýdan-haý daşary çykyp, garlawaçlaryň höwürtgesine seretdi.

«Bu näme boldugy?! Garlawaçlaryň ýekejeside ýok. Pişik alandyr diýsem, ýelegem-ä ýok diýip, haýran galyp durka ejesi geldi.

–Meretjan näme beýdip dursuň?

–Garlawaçlar ýokla. Olara näme bolduka eje?!

–Wiý munuň gaýgy edip duran zadyny – diýip, ejesi ýylgyryp goýberdi.

–Sen näme bileňokmy güýz geldi ahyryn!

–Gelende näme! – diýip, Meret aňk-taňk boldy. Güýz gelip, çigrek düşdügi, garlawaçlar gyşlamak üçin günorta yssy ýurtlara gidýärler, oglum.

–Indi olar gelmezlermiä?! – diýip, Meret gamlandy.

–Wiý, aýdýanyň näme, oglum?! Olar ynha, ýazy buşlap ir bahar gelerler. Sen olaryň höwürtgelerini oňar-da goýuber.

–Bolýar, eje hökman oňaryp goýaryn – diýip, Meret garlawaçlaryň gaýdyp geljegine begendi.

1. Meret irden nämeleriň seslerine oýanyardy?
2. Garlawaçlar nirede höwürtgä edinyärler?
3. Olar ýylyň haýsy paslynda uçup gidýärler?
4. Hekaýany okaň we gürrüň beriň.

MILLI MEDENIÝETIMIZ

Kowusnamadan

BEDEW EDINMEK HAKYNDÁ

Oglum, at almakçy bolsaň, aldanmaz ýaly, juda seresap bolgun, çünki at bilen ynsanyň tebigaty birmeňzeşdir. Parasatly adamlar aýtmyşlaýyn: «Dünýä ynsan bilendir, ynsanam haýwan bilendir», haýwanlaryň iň gözeli bolsa atdyr. Ony saklamak hem hojalykçylykdyr, hemem mertlikdir. «Atyň lybasyň gowy sakla, at bilen lybasyň hem seni gowy saklar» diýen nakylam bardyr.

Atyň gowusyny, hordasyny tanamak çetindir. Adamy gürledip tanaýarlar, atyň bolsa dili ýokdur, atyň dili – daşky görnüşidir. Atyň nähilidigini bilmek üçin ilki bilen onuň daş keşbine synlagyn, sebäbi onuň gylyk-häsiýetinde ýalňyssaň-da, daş keşbinde ýalňyşmarsyň.

Çünki ýagşy atyň daş keşbi hem gowy bolýar, ýaman atyň bolsa daş keşbi hem ýaman bolýar. Ussat atşynaslaryň aýtmagyna görä, atyň iň gowy sypatlary şular bolmaly: onuň dişleri inçe, berk

we ak, aşaky dodagy salpy, burny dik, giň we uzyn, maňlaýy giň, dik gulaklarynyň arasy açyk tüňni, boýunlary egriden inçe, topuklary, ýaly uzyn, döşi giň, öň aýaklary bilen art aýaklarynyň arasy açyk, guýrugy gür we uzyn, gözleri we kirpikleri gara bolýandyr. Ýörişi messana, topuklary çeyä, bili inçe, sagrasy giň, iki uýlugynyň arasy etlekdir.

Üstündäki kişi gymyldandan, onuň hereketleri düşbi bolýandyr.

Meniň agzan bu sypatlarym her bir atda hökman bolaýmalydyr, şol sypatlar bolan atam gowy at hasaplanýar. Emma bir atda bolup, beýlekisinde duşmaýan sypat onuň reňkidir. Iň gowy reňkli at humaýy öwüsýän dor atdyr. Ol hem owadandyr, hem yssy-sowuga dözümlidir hem-de çydamlydyr. Jeren at güýçsüz bolýar, ýöne onuňam butlarynyň arasy, guýrugy, aýaklary, toýnagy, guýrugynyň aşagy, döşi, alny gara bolsa gowudyr. Al at diýseň altyn öwüsýän atlaryň tohumyndandyr, eger onuň gara menekleri bar bolsa, ýaly, guýrugy, butlarynyň arasy, gözleri, dodaklary gara bolsa ol-da gowudyr. Semen atam şeýle bolmalydyr. Gara at bolsa şar gara bolmalydyr, ýöne onuň gözi gyzy bolmaly däl, sebäbi gözleri gyzy atlaryň köpüsi däli we aýyplydyr. Boz atyň gowy çyk-

ýan halatlary seýrek bolýar, ýüzi menekli boz at erbet bolýandyr, aýratynam onuň gözleri, ardy, butlarynyň iç ýüzi, toýnaklary ak bolanda ýamandyr. Bili gara zolakly, aýaklary gara, jeren atyň sypatlary bolan gyr at hem gowudyr. Ablak (ak ýal) at halanmaýar, olaryň gowy çykýan halatlary juda seýrek bolýandyr.

Atlaryň gowy we ýaramaz taraplary köpdür.

At alsaň beýigini algyn, adam irimçik bolsa-da, ol pesejik atyň üstünde gözgyny görünyär.

Ýene bir zady bilip goýgun: atlaryň sag gapyrgalary köplenç sol gapyrgasyndan bir gapyrga artyk bolýandyr, sanap göreniňde, iki tarapy hem deň bolsa onda bahasyndan gaçman, ony satyn algyn, bir at hem onuň öňüne geçip bilmez.

Teksti okaň we gürrüň beriň!

TÜRKMEN BAGŞYÇYLYK SUNGATY

Bagşylar türkmen halkynyň Milli professional sazandalary we aýdymçylary hasaplanýar. Bagşylar aýdymy hem özüleri ýerine ýetirýär, sazy hem özüleri çalýarlar. Olar halk sazalaryny dutar, gyjak, gyrgy-tüýdük, dilli tüýdük ýaly halk saz gurallarynyň kömegi bilen çalýarlar.

Öz formasy we mazmuny taýdan ösen bagşyçylyk sungaty ýerine ýetirijiden uly professional ussatlygy talap edýär. Gadym zamanlarda bagşy

diýen abraýly ady almak üçin birnäçe ýyl halypalardan hünär öwrenmeli bolupdyr. Birnäçe käte 10 ýyllaryň dowamynda aýdym aýtmagyň sylaryny öwrenipdirler. Öz şägirdiniň ussat bagşy bolup ýetişendigini duýan halypalar olara pata beripdir. Köplenç beýle şanly günlerde halypalar pata bermek bilen birlikde öz saz gurallaryny hem şägirdine sowgat edipdirler.

Ähli dessanlar, eposlar we halk aýdymlary nesilden nesle, halypadan şägirde geçipdir. Şonuň üçin häzirki wagtda hem ösüp halkyň arasynda uly abraýa eýe bolan sungatyň bu görnüşine agzeki halk doredijilik sungaty diýilýär.

DÜNÝÄ HALKLARYNYŇ EDEBIÝATY

Ş. Şamaksudow, S. Dolymow

YNANAN BAGYM, SÖYENEN DAGYM

Ata ýada ene öz perzentlerine köplenç «Ynanan bagym, söýenen dagym»diýen parasatly pikirleri aýdýarlar. Sebäbi ata ýa-da ene garran çagy ony perzendi bakýar. Onuň diregi bolýar. Şonuň üçin hem perzendiň ata-enäni bakyşy «ynanan bagym, perzendiň direg bolşuny «Söýenen dagym»diýen parasatly pikirleri bilen aňladylýar.

1. Ata-eneler öz perzentlerine köplenç nähili parasatly pikirleri aýdypdyrlar?
2. Perzendiň ata-enäni bakyşy, oňa direg bolşy nähili parasatly pikirler bilen berlen?

Abdulla Awlany

ÝAGŞYLYK ÝERDE GALMAZ

Bir ary suwuň ýüzünde uçup barýardy. Ol birden suwa ýykyldy. Ganatlary ejiz bolansoň, uçmaga güýji ýetmedi. Öler halata geldi. Muny

bir kepderi gördi. Ara rehmi indi. Derrew bir çöpi dişläp, suwa taşlady. Biçäre ary bu çöpi gämi edip, suwdan halas boldy.

Bir oylan duzak gurup, kepderini tutmak isledi. Muny ary görüp derrew geldi. Ol oylanyň gulagyndan çakdy. Oylan agyrysyna çydap bilmän duzagy taşlap, gulagyny owkalady. Kepderi wagt gelenini aňyp, uçup gidip ölümden gutuldy.

Ýagşylyk etseňiz bolar janyňyz aman,
Ýagşylykdan hiç kişi görmez zyýan.
Ýagşy söz bilen ýylan hininden çykar,
Söz ýaman bolsa, pyçak gyndan çykar.

1. Näme üçin ýagşylyk ýerde galmaz diýipdirler?
2. Tekstiň ahyryndaky goşgyny okaň we düşündiriň.
3. Tekste degişli nakyllary bilýärsiňizmi?

L. Tolstoý

ÝALANÇY

Bir oylan obanyň golaýynda daýhanlaryň goýunlaryny bakýan eken. Ol möjekleri görmese-de olary gören ýaly bolup «Haý ýetiň, möjekler çozandyr-la haw» diýip gygyryp başlaýar.

Daýhanlar onuň gykylygyny eşidip, ylgaşyp gelseler, ýalan eken, möjek-de ýok, zat-da.

Şular ýaly edip oylan ol daýhanlary iki-üç gezek aldapdyr. Soň bir günü dogrudan-da möjekler çozupdyrlar.

Oylan ýene:

–«Bärik geliň, bärik möjekler çozandyr, haw – diýip, gygyryp başlaýar.

Daýhanlar, ol ýene hemişekisi ýaly aldaýandyr öýdüp, onuň ýanyna gelmändirler. Möjekler hem gorkup oturasy zat ýoklugyna gözleri ýetensoň, arkaýynlykda sürüdüki goýunlaryň baryny zaýalap gidipdirler.

1. Oylan näme üçin ýalançy adyny alan?
2. Daýhanlar onuň sözlerine ynanypmy?
3. Oylan gowy iş edipmi?

Tekstiň mazmunyny gürrüň edip beriň

PARAHATÇYLYK BOLSUN BERKARAR

G. Welbegow

WATAN

Çölünde saz edýär ördegiň-gazyň,
Gyşda-da miweli ösüp dur bagyň,
Baýlygy bagryna gizläpdir dagyň,
Seni taryp etsem ýürekden Watan.

Ýollaryň uzalýar demirden, daşdan,
Adamlaryň asyl ýadamaz işden.
Dünýä göz ýetirýär çagalar ýaşdan,
Seni taryp etsem ýürekden Watan.

Saňa şöhrat bolsun, eý eziz halkym,
Saňa hudaýymdan düşüpdür ýalkym.
Menem şu toprakda taparyn bagtym,
Seni taryp etsem ýürekden Watan.

Goşgyny labyzly okaň!

WATAN HAKYNDAGOŞGY

Doguldym men bu Watanda,
Şeýle ýurt ýokdur jahanda,

Önümlidir topraklary,
 Şaglap akar bulaklary.
 Bir tarapda daglary bar,
 Bol miweli baglary bar,
 Daglaryndan kânler çykar,
 Ýerlerinden dänler çykar.
 Niwelerniň şerbeti zor,
 Köpdür injir, üzümü nar.
 Howasy juda ýokumly,
 Çölleri bar daşly-gumly,
 Daşkent dälür daşgantdyr ol,
 Kesekleri gülkentdir, bil
 Öter günler, öter zaman.
 Eý watanyň, bolma hijran,
 Men gitsem-de sen bol aman,
 Aman – Watan, Watan – Aman.

1. Goşguda watanymyzyň görki nähili wasp edilen?
2. «Şeýle ýurt ýokdur jahanda» sözüň manysyny düşündiriň.

N. Geldiyew

ÝAG, ÝAGANAK

«Ýagyş ýagara geldi,
 Saman suwara geldi.
 Heýjanelek – janelek,
 Gyzlar oýnara geldi».

...Gün çykdy, gül açyldy,
 Kân kömelek eçildi.
 Ýazyň ýakymly ysy,
 Çar tarapa saçyldy.

O'ynadig-a, o'ynadyk,
Hezil edip ya'ynadyk.
Bu aja'yp durmuşda,
Bala batyp ba'ynadyk.

Yagybersin yaganak,
Gu'yubersin gu'yanak.
Şe'yle ajap durmuşdan,
Çagajyklar do'yanok.

Goşgyny labyzly okañ we ýatlañ.

A. Atabayew

AÝNA

Kiçijik Aýna
Alyp eline
Kiçijik aýna,
Diýýär: –Aýnada
Aýna bar eken.
Şo mahal dogany
Garagol Esen

Aýnanyň elinden
Alyp aýnany,
Agladyp gitdi
Jigisi Aýnany.
Goý, alsa alsyn
Aýnaňy Esen,
Aglama, Aýna gyz,
Özüň aýna sen.

Goşgyny labyzly okañ we ýat tutuñ.

GÜN WE ÄLEMGOŞAR

Bir gün güýçli yagyş yagdy. Yagyş diñenden soñ, gün çykdy. Asmanda älemgoşar peýda boldy. Çagalar oña höwes bilen seretdiler. Älemgoşar özüne seredil-yändigini bilip:

Meniñ owadanlygym günden artykdyr – diýip öwümdi.

Bu sözi gün eşidip:

Dogry, sen örän owadan. Emma men bolmasam, seniň görküň hem bolmaz – diýdi.

Älemgoşar bolsa muňa gülüp, özüni ýene öwdi. Gün gaharlanyp, buludyň aňyrsynda gizlendi. Älemgoşar hem gözden ýitdi.

1. Älemgoşar haçan peýda bolýar?
2. Älemgoşaryň reňklerini aýdyp beriň?

Matal:

Tes-tegelek gyzyly daş,
Älem-jahan ondan hoş.

Ýaş gününde orak ýaly,
Orta ýaşda çörek ýaly.

MEKDEBIMIZIŇ EGIN MEÝDANY

Mekdebimiziň ekin meýdany bar. Ol meýdan-dan biziň synpymyza uly bir peli berdiler. Mugal-lymymyzyň ýolbaşçylygynda muny dört sany kiçijik peljagaza böldük. Synpymyz dört topara bölündi. Bu peljagazlaryň her biri aýratyn topar berkidildi. Toparlar bir-birleri bilen ýaryşyp işleýärler. Hasyly köp almak üçin ýerli we mineral dökünleri dökýäris. Soňra suwarýarys, depip agdarýarys, tekizleýäris.

Tejribe üçin her hili gök ekinler: pomidor, hyýar, kelem, sogan, käşir we badamjan ekýäris.

Biz kiçijik pil, dyrmyk, orak bilen işleýäris. Bu gurallary mekdebimiziň ussahanasynda ýokary synpyň okuwçylary ýasaýarlar.

1. Mekdebiňiziň ekin meýdanynda näme ekýärsiňiz?
2. Meýdanyňyzda nähili işler edýärsiňiz?
3. Eden işleriňiz hakda gürrüň beriň.

A. Atabayew

MEKDEBIMIZIŇ BAGYNDA

(Gysgaldylyp alyndy)

Bahar geldi wagt boldy,
Ýerlere bag ekmeli.

Bu gün zähmet sapagy,
Her kim bir iş etmeli.

Mekdebimiziň bagynda,
Abat ekdi almany,
Aşyr ekdi alçany,
Şöhrat ekdi şetdaly.

Erik ekdi Erikgül
Bedre getirdi Baýly.
Durdy dökdi döküni,
Çary çekdi salmany.

Bäşim basdy böwedi,
Suwa ýakdy baryny.
Yhlas bilen ekilse,
Gögerer baglaň bary.

1. Mekdebiňizde nähili miweli ağaclar we gök ekinler bar?
2. Ağaçlary we ekinleri nähili idedyärsiňiz?

G. Burunow

GAZLAR

Gark-gark edip uçar gazlar,
Gökde ganat ýaýar gazlar,
Gök otlary otlamaga
Köp ýerlerden geçer gazlar.
Gazlar uçar owaz eýläp,
Ot iýerler saýlap-saýlap
Gagyldaşyp süýji sözläp
Öz diline düşer gazlar.

Goşgyny labyzly okaň.

Kakabaý Kulbaýew

KEPDERI ÇAGALARY

I

Howlymyzyň günorta tarapynda bir çynar agajy bardy. Onda her ýyl kepderiler höwürtgge edinip çagalaryardylar. Megerem, olar bizi özlerine howandar bilip şeýle edýändir. Onsoň bizem päsgel bermezdik.

Kepderi çagalary höwürtggesinden kellelerini çykaryp daş töwerege syn edýärdiler. Ata-enesi welin azyk getirip, agyzlaryna tutýardylar. Çagalary kem-kemden ulaldylar. Soňra biri töwekgelçilik edip, höwürtggeden çykdy-da agajyň golaýdaky şahalaryna uçup gördi. Onuň uçuşy şowly bolan bolsa gerek. Ol kepderijik uçuşyny günde yzygider gaýtalap durýardy. Soň ondan görelde alan ýaly ikinji kepderijik hem uçmaga hyýallandy. Onuňkam şowuna boldy. Bularyň hereketlerine başga bir çetde görüp duran ata we enesi «jürk-jürk» edişip, öz dilinde enaýy saýraşýardylar.

Bu wakadan soň aradan ep-esli günler ötdi.

II

Kepderijikler ese-boýa galypdylar, çynaryň şahasynda keýp edip saýraşardylar. Olaryň arasyn-da ata-enesi hem bolup, bize seredýärdiler.

Biz bolsak çynaryň astynda goýlan sekide oturyp, dynç alýardy hem-de kepderijiklere syn edýärdik. Şol wagt eli peýkamly goňşymyzyň ogly Aky bezzat gelip ýetdi. Ol bilen salamlaşdyk, gözlerini çynara dikip, kepderijiklere esli salym seredip durdy. Onuň niýetiniň düzüw dældigini duýup, peýkamyny elinden almakçy bolduk.

Aky bizden öňürtkiledi. Ol peýkamyny kepderilere garadyp, çekip goýberdi. Şol wagtam bir kepderi patylap aşak gaçdy. Ony gören itimiz Akbaý ýetip geldi. Kepderini äkidip, iýmekçi boldy. Onýança-da oglumyz Nazar çalasynlyk etdi. Kepderini Akbaýyň penjesinden gutardy, biçäre guşjagazy eliniň aýa-syna salyp, sypalamaga durdy. Peýkam okunyň guşuň aýagyna degip, syndyrandygyny Nazar anyklady.

Ýagmyr bolsa däri-derman bilen bint getirdi. Guşuň synan aýagyny usul bilen sepledi. Soňra gozganmaz ýaly edip seýkledi. Guşy bolsa kapasynyň içine saldy. Gapdalyna iým we derman salnan suw goýdy. Oňa yhlasly seretdi. Ol kepderijikleriň enesidi. Çagalary onuň ýanyndan aýrylmaýardylar. Guş ýagşy bolup gitdi. Kepderiler biz bilen gatnaşygyny kesmediler.

1. Kepderiniň ýaşayyş jaýyna ýakyn ýerde hö-würtge edinmegine siz nähili garaýarsyňyz?

2. Çagalary ulalanyndan soň näme edip başladylar? Ony tekstden tapyp, okap beriň.
3. Aky bilen Ýagmyra nähili baha berse bolar?

Bölümlere sözbaşy goýuň.

DAGLAR

Bahar aýy baýra galdyk,
Jülgelerne seýle geldik.
Aýdym aýtdyk, oýnap güldik,
Gülkümize güldi daglar.

Garry mama depin kakdy.
Dag deprenmän nagra çekdi.
Ümür-duman ýere çökdi,
Öpdi gökde buldy daglar.

Aýaz atyn gamçylanda,
Gyş gorsandy ähli ýanda,
Gördüm şonda akja donda
Gardan düşek saldy daglar.

Tomus baryn syzdyranda,
Gün gaýany gyzydyranda,
Akja donun dozdyranda,
Howlap, derin çaldy daglar.

M. Myradow

DOSTLUK ALTYNDAN GYMMAT

Akyl baba şeýle gürrüň berýär. Bir obada iki aşna ýaşar eken. Biriniň ady, Huseýin, ikinjisiniň ady Muhammet ekeni. Olar juda agzybir eken.

Huseýin kesel bolup, ornundan gozganyp bil-mändir. Ýaş ýigidiň ömrüniň tamamlanyp barýandygyna Ölüminiň nebsi agyryp: «Seniň ýaşamagyň gerek. Hany men iň ýakyn kişiden – eneñden saňa ömür sorap göreýin» diýipdir.

Huseýinrazy bolupdyr. Şondan soň Ölüm ýigidiň enesinden haýyş edip: «Eý ene söýgüli çagaňy ýagşy görseň, ömrüňden azragyny oňa ber?!» diýipdir. Emma ene başga çagalaryny oýlap, bu tekliberazy bolmandyr. Şondan soň Ölüm Huseýinden: «Iň ýakyn kişileriňden ýene kim galdy?» diýip sorapdyr.

Ol: «Muhammet diýen bir dostum bar» diýip jogap beripdir.

Ölüm Muhammediň ýanyna baryp, bolan wakany, gürrüňleri aýdypdyr. Dostuna gynanyp duran Muhammet: «Ömrümiň azragyny däl-de, dostum üçin ýarysyny alaý!» diýipdir. Bu gürrüň Ölümiňde raýyny gowşadypdyr. Huseýni saklap galmaga ant içipdir.

Ölüm durmuşyň ýanyňa baryp: «Durmuş, sen bilen biz owwalahyr duşmandyrys. Emma bir ýigidiň ömri sebäpli seniň ýanyňa geldim. Ol ýigide Muhammet diýen dosty ömrüniň ýaryny bermäge wada etdi. Rehim et, olara köpräk ömür ber. Şonda menemrazy bolaryn» diýipdir.

Bu teklibe durmuşrazy bolupdyr. Muhammediň ömründen karzalmazdan Huseýne artyk durmuş beripdir. Şeýlelik-de iki dostuň biri-birine wepadarlygy we ýoldaşlygy Ölümi bilen çetlenipdir.

Hakykatda bolsa:

Garyndaşlar çyndan bolsa gadyrdan,
Ölümi ýeňmäge tapylar derman.

Hekaýa meýlinama düzüň:

1. Iki dost.
2. Huseýin kesele sataşdy.

Meýilnamany dowam etdiriň we ýazyň. Teksti gürrüň beriň.

Hemra Şirow

ÝALTA OGLANJYGYŇ ARZUWY

Garrap bolýan bolsady,
Garrardym men dessine;
Togsan ýaşy goşardym,
On ýaşymyň üstüne.

Minnetdarlyk bildirip,
Ardynardym çalaja.
Sebäbi men ýüz ýaşly,
Olar entek balaja!

Saç-sakgalym agaryp,
Ýüzüm ýygirt atardy.
Deň-duşlarym deňimden,
Salam berip öterdi.

Salamlaryn alardym,
Başym atyp çalaja.
Sebäbi men ýüz ýaşly,
Olar entek balaja!

Tyrkyldadyp hasamy,
Magazine barardym.
Gatyk üçin nobatyň,
Iň yzynda durardym.

Uzyn-uzyn üsgürüp,
Ünsi çeken badyma.
«Goja geçsin!» diýişip,
Ýeterdiler dadyma.

Awtobusa münemde,
Ýolagçy kän bolaýsa,
Şonda meni bir oylan,
Görmezlige salaýsa,

Synlan bolup şäheri,
Ornun bermän otursa,
Heý, biheppe diýsänim,
Gaharymy getirse,

Utandyryp oglany,
Käýinerdim çalaja,
Sebäbi men ýüz ýaşly,
Olar entek balaja!

Garrap bolsa, hezili,
Okuwa-da barmazdym,
Mugallymyň öňünde,
Dere batyp durmazdym.

Sebäbi men ýüz ýaşly,
Goja kişi bolardym.
Ikiligiň ýerine
Pensiýajyk alardym.

Goşgy labyzly okaň we mazmunyny ara alyp maslahatlaşyň.

ARZUWLAR GANATYND

M. Mämetgurbanow

WATANYMYŇ WASPY

Nebiti bar gazy bar,
Mähriban ülkämiziň.
Sährasy bar lälezar,
Mähriban ülkämiziň.

Gerçek oğlan-gyzy bar,
Şirin aýdym sazy bar.
Baky-bahar ýazy bar,
Mähriban ülkämiziň.

Nandan doly saçagy,
Gülden doly gujagy,
Has gözeldir geljegi,
Mähriban ülkämiziň.

Goşgyny labyzly okaň.

BAGT IÇINDE

Janym tenim,
Mähribanym,
Watany hem halkymdyr
Her bir zaman,

Güýç aýaman,
Oña aýdym düzerin.
Gün nura baý,
Gijeler aý
Durmuş doly ýalkymdyr.
Günde-günde,
Bagt içinde,
Men gulaçlap ýüzerin.

Goşgyny ýatlaň.

G. Daşgynow

MENIŇ KASAMYM:

Diňe gowy bolaryn,	Okuwdan boş mahalym,
Gowularyň nesli men.	Ýygnaryn men metallom.
Başarmajak zadymy,	Derrew doktor getirin,
Ýüregimde beslemen.	Haýyş etse kesellän.

KÄSE

Jahanlaryň owadan gülli käseleri bardy. Ol käsede hemişe enesi çay içýärdi. Bir gün Jahan ol käse bilen suw içjek bolanda, ony elinden gaçyryp döwäýýär. Şonda Jahan:

–Indi näme ederkäm? Emma pişigimiz stoluň üstünden gaçyryp döwäýdi ýa-da özi döwlüpdür diýsemmikäm? – diýip, ol ýanynda duran Maýsa maslahat salýar.

–Ýok–beýle diýme, Jahan. Onda eneňi aldaygyň bolar. Iň gowusy eneňe bolşy ýaly, özüm suw içjek bolanymda birden elimden gaçyp döwläýdi, diýip aýt – diýdi.

Jahan jorasy Maýsanyň maslahatyny dogry tapyp, edil şonuň aýdyşy ýaly hem etdi.

1. Jahan kāsäni näme üçin döwüpdür?
2. Ol kime maslahat salypdyr?
3. Maýsa oňa näme diýipdir?
4. Teksti okaň.

AKYLLYJA ABAT

Hemmelerden öň
Turup hemişe,
Her gün Abatjyk,
Başlaýar işe.

Ýygnap bir gowja,
Ýatan düşegin.
Ýerine ýetir,
Irki maşygyn.

Jigilerini
Kemsiz ýuwundyr.
Saçlaryn darap,
Hem-de geýindir.

Soňam ugradar,
Olary бага...
Şoňa meňzäýse,
Ählije çaga.

1. Abat nähili çaga?
2. Öýde edýän işiňiz barada gürrüň beriň.
3. Çagalar nähili bolmalydyr?

TOMUS ÇAGYNDA

M. Galpakowa

TOMUS PASLY ÝAKYNLAŞÝAR

Tomus gelip başlady. Howa kem-kemden maýlaýar. Günüň yssylygy barha artýar. Dag we düzdäki doňlar çözülip, garlar ereýär. Otlar gögerdi. Agaçlar ýaprak çykardy. Howa gyzyp başlady. Gyşda horluk çeken haýwanlar höweslenýän ýazlaryna ýetdiler. Olar indi garynlaryny gök otdan doýurýarlar. Gök otlaryň üstünde oýnaşýarlar, agynaşýarlar. Goýun-guzular üsti gök ot bilen bezelen baýyrlarda, meýdanlarda otlaýarlar.

Gyşda iň köp horlanan towşanlar gök otdan keýplerini kökläp, onuň içinde oýnaýarlar. Tomusda mör-möjekler ýeriň yüzüne çykýarlar.

Okuwçylar hem basym tomusky dynç alşa çykýar.

1. Sen haýsy pasly halaýarsyň?
2. Tomusky özgerişler barada aýdyp beriň.
3. Teksti okap gürrüň beriň.

Ş. Satmatow

YÜPEK GURÇUGY

Yüpek matalar, yağlyklar, keteni we daraýy köýnekler yüpek gurçugynyň pilesinden emele gelýärler. Yüpek gurçuklary tut ýapraklaryny iýýärler. Olar alty-ýedi günlerden ulalyp, derilerine sygmajak bolýarlar. Derilerini çalşyrjak bolup, zat iýmän 24 sagat ýatýarlar. Ýene baş-alty gün geçensoň derilerini täzedden çalşyrýarlar. Bu hili deri çalşyrmak gurçuklaryň ömürlerinde dört gezek bolýar. Muňa uky hem diýilýär. Şoňa görä yüpek gurçuklarynyň dört ukusy hem baş hem ýaşy bardyr.

Gurçuklar baş ýaşlaryny dolduryp, pile saraýarlar. Soň pileler güne serilip, gurçuklar öldürilýär. Eger tohum alynjak bolsa, pile güne serilmeyär. Pile güne serilmese, baş-alty gün geçensoň olaryň içindäki gurçuklar kebelek bolup çykýarlar. Bular hem yüz çemesinde ýumurtga berip ölýärler. Bu ýumurtgajyklara-da Yüpek gurçuklarynyň tohumlary diýilýär. Bu ýumurtgajyklar örän kiçijik bolup, bir ýyl üstünden geçensoň ýene gurçuga öwrülýärler.

Teksti okaň we gürrüň beriň.

1. Yüpek gurçugy näme bilen iýmitlenýär?
2. Onuň peýdasy nähili?

3. Ýüpek gurçugy barada nämeler bilýärsiniz we onuň peýdasy barada aýdyp beriň.

BIZIŇ TEBIGY BAÝLYKLARYMYZ

Daglar, tokaýlar, Gyzylgum çöli onda ýaşaýan haýwanlar, ösýän ösümlikler we gazylyp alynýan magdanlar we çykarylýan nebit, gaz respublika-myzyň esasy tebigy baýlygydyr. Amyderýa, Synderýa, Aral deňzi, köller, howdanlar we onda ýaşaýan balyklar guşlar hem tebigy baýlykdyr. Bu baýlyklar Halk hojalygynyň esasydyr. Olar biziň ýaşayşymyz üçin uly ähmiýete eýedir. Döwletimiz tebigaty goramak boýunça uly alada edýär. Tokaý agaçlaryny çapmak, aw awlamak we balyk tutmak düzgünlerini bozýanlara garşy göreş alnyp barylýar.

Tebigy baýlyklary köpeltmek hem ösdürmek boýunça hem iş alnyp barylýar. Haýwanat baglarynyň sany artýar. Ol ýerlerde haýwanlaryň, guşlaryň sany köpeldilýär, ösümlikleriň meýdany giňeldilýär. Mekdep okuwçylary hem tebigy baýlyklary goramak işine işeňňir gatnaşýarlar.

1. Biziň tebigy baýlyklarymyza nämeler girýär?
2. Tebigy baýlyklary goramak boýunça nahili işler edilýär?

PÄHIMSIZLIGIŇ NETIJESI

(Hindi ertekisi)

Bir awçy tokaýa tor taşlap, garga, sülgün kepleri we başga dürli guşlary oňa düşürdi. Guşlar salymyny bermän biri-birine:

– Saçylan dänä aldanyp ele düşdük. Geliň nädende gutulyp boljakdygy barada oýlanalyň – diýişdiler.

– Geliň, hemmämiz birden ganat kakyp uçup gideliň. Şonda tory göterip gidibermegimizem ähtimal–diýip olar karara geldiler. Hakykatdan-da, birden ganat göterip, uçup gitdiler.

Awçy görse guşlar tory göterip uçup barýarlar. Ol haýran galyp, yzyndan kowup gitdi. Awçy şol barşyna: «Tora düşen guşlar dürli-dürli. Olar elbetde jenjelleşerler. Şeýle etdilermi – tiz uçup bilmezler. Tor olary aşak çeker» diýip oýlandy. Hut şeýle-de boldy.

Gargalar gagyldaşyp:

– Hiç haýsyňyzam biz ýaly hereket edeňizok! Eger biz siz ýaly mekirlige ýüz ursak, tor eýýäm hemmämizi ýere ýakynlaşdyryp baran bolardy– diýişdiler.

Gargalaryň sözlerini eşiden keplerileriň gahary geldi. Olar:

– Gap sesiňizi gargalar! Biz sizden artyk hereket edýäris – diýdiler.

Dawa başga guşlaram goşuldylar. Dostluk bozuldygyça, iş gowy bolmady. Guşlar jedelleşip ganat kakyşlaryny haýallatdylar.

Onsoň tor, assa-assadan aşaklap başlady...

1. Ertekini dowam etdiriň.
2. Size ertekiniň haýsy ýerleri ýarady?
3. Awçy öz maksadyna nädip ýetdi?
4. Ertekä kybapdaş ýene nähili erteki bilýärsiňiz?
5. Şu erteki esasynda beýannama ýazyň.

N. Baýramow

DÜNYÄ BELLİ ŞÄHER

Samarkant şäheri dünýä belli. Onuň ajaýyp ymaratlary kerwensaraýlary, ol hakda aýdylan rowaýatlar syýahatçylaryň üns merkezinde bolupdyr. Öz gözbaşyny Emir Temuryň höküm süren döwründen alyp gaýdýan baglary görmäge göz gerek ekeni. Hökümdar başy gök direýän baglaryň içinde serhowuzlar, seýilgähler bina etdiripdir.

Şol baglaryň eşretinden hemmeler peýdalanyp bilipdirler. Howanyň yssy wagtlarynda baglaryň içi salkyn bolup, dynç almaga gelenleri üýtgeşik garşy alypdyr. Bütün Mawerannahrda Samarkandyň şöhraty artypdyr. Sebäbi Emir Timur ýeke garyş ýer tapsa bag döretdirip, ekin ekdirip, ony gülzarlyga öwürmäge çalşypdyr. Uzakdan

öwşün atyp görünyän gümmezler, minaralar, kerwensaraýlar, hammamlar we beýleki täsin ymaratlar Emir Temuryň görkezmesi bilen boý dikläpdir. Hökümdar şolaryň çyzgylaryny görüp bellikler edipdir.

1. Samarkandyň dünýä belli bolmagynyň sebäbi näme?
2. Emir Temur nähili işleri durmuşa geçirýär?
3. Hökümdar halk üçin nähili işleri amala aşyrdy?
4. Siz Samarkanda baryp gördüňizmi?
5. Samarkant barada gürrüň beriň.

GOŞMAÇA OKAMAK ÜÇİN

Türkmen halk ertekilerinden

POSSUN TOZDA

Ir zamanda güneşli günleriň birinde bir tilki aw gözleginde seňkildäp ýörkä bir kempudyň kagyzyny tapypdyr-da, ony maňlaýyna ýelmäpdir. Maňlaýy kempud kagyzly ol tilki bir süri tilkiniň arasyna barypdyr. Ony gören tilkiler:

– Aho-ow, dost, seniň bu maňlaýyňdaky owadan zat näme? – diýip, aňk bolup sorapdyrlar.

Onda ýaňky tilki:

– Siziň habaryňyz ýok. Men şu jeledagdaky ähli tilkileriň ine-gana arkaýyn ýaşamaklary üçin mergenleriň başlygyndan möhür basylan hat aldym. Indi siz arkaýyn ýaşap bilersiňiz dostlar – diýipdir.

Tilkileriň iň ulusyndan tä kiçisine çenli ählisi oňa alkyş okap, muňa şatlanyp, tapan-tupanlaryny iýip-içip, seleňe çykyp, gerinjiräp, bir oýrak ýere toplanyşyp, arkaýyn ýatyp dynç alypdyrlar.

Günlerde bir gün bir mergen aw tazylary bilen bu tilki sürüsiniň üstünden geläýipdir. Maňlaýy hatly tilki mergeniň gelyändigini öňünden duýup

gaçyp başlaýar. Zähresi ýarylan beýleki tilkiler hem onuň yzyndan ökje göteripdirler. Mergeniň tazylary hem ala tozan turzup, tilkileriň söbüdine münüp, häli aldym-da şindi aldym edişip, arany barha ýygryp barýarmyşlar. Şol barmana gyssanan tilkileriň arasyndan çepikşiräjigi gaçyp barýan hatly tilkä:

– Dogan, olara hatyňy görkezsene! – diýip gygyrypdyr.

Onda tilki:

– Aýdan kim, diňlän kim, ýöne gatyrap gaçyň – diýip jogap beripdir. Onda ol tilki:

– Onda, dogan, tapyşyk ýerimiz nire bolar? 2 diýip demi-demine ýetişmän sorapdyr. Hatly tilki bolsa:

– Possun tozda tapyşarys – diýip, bar güýjüni jemläp gaçypdyr. Beýleki tilkiler bolsa, tazylaryň demine düşüp, mergeniň elinde galyberipdirler.

EŞEK BILEN ÖKÜZ

Bir bar eken, bir ýok eken, gadym zamanlarda bir daýhanyň iki öküzi bilen bir eşegi bar eken. Bu daýhan her ýyl özüniň çöpli-çalamly gaty ýerini şol öküzleri bilen sürüp, arpa-bugdaý, gawun-garpyz ekýär eken.

Emma daýhan ýer sürýän wagtlary eşegini işletmäge eli degmänsoň, eşek ýatakda dynç alyp mesirgeýär eken.

Günlerde bir gün eşek dynçlygyny göterinip bilmän öküzleriň otuny iýmegiň kastyna düşüp, bir mekirligi ýüregine düwüpdür. Ol agşam ýer sürüp ýadap gelen öküzleriň ýanyna baryp:

– Ýeri, armaweriň, dostlarym, ýer sürmek bilen nädýärsiňiz? – diýip sorapdyr.

– Bar bol, eşek dost, biz-ä şu günler ertirden agşama çenli ýer sürüp, gaty ýadaýarys, ylaýta-da meniň garrylygymdanmy nämemi, agşam ýataga gelenimde ot-iýmimi hem doly alyp bilmeýärim – diýipdir, uly öküz çyny bilen zeýrenipdir.

Eşek bolsa:

– Bilýäňmi, öküz dost, men saňa ýer sürmekden galmagyň ýoluny öwredeýin – diýipdir.

Bu sözleri eşiden öküz begenjinden eşegiň ýanyna ýakynlaşyp, tizräk aýtmagyna garaşypdyr. Eşek soňuny seljermän:

– Ynha, öküz dost, eýäň öňüňe ot döker welin, ondan bir agyz hem iýme, ertir hem ýeriňden galman, ýüzüňi sallap ýatan bol. Eýäň bolsa garry öküz-ä syrkawlapdyr diýip, seni ýer sürmekden galdyrar – diýip öwredipdir.

– Bolýar onda – diýip, garry öküz edil eşegiň öwredişi ýaly edipdir. Daýhan ertir bilen gelip gorse, garry öküzi otuny iýmän, ýüzüni sallap ýatyr eken.

– Ýaman ýerde gaý tutdy diýenleri boldy-how,

sürümiň ortasynda bu öküzüň syrkawlamasy-ha bolmady – diýip, daýhan gynanypdyr-da, onuň öňündäki ot-ými alyp:

– Me, eşek han, sen iýäý! – diýip eşegiň öňüne döküpdür.

Eşek bolsa hiç zatdan habarsyz bolan bolup, garry öküzüň ot-ýmini hezil edip iýipdir.

Daýhan başga alaç tapman:

– Gel, şu gün bu öküzüň ýanyna eşegi goşup, ýer sürüp göreýin – diýip, beýleki öküz bilen eşegi goşup, ýer sürmäge başlapdyr. Öz emeline özi çolaşan eşek ilkibada birazyrak wagt öküzüň aň aýagyna eýeren bolsa-da, soňabaka ýadap, halys bolup, yza galmaga başlapdyr. Şeýle bolsa-da, daýhan ýerini basym sürüp gutarjak bolup, eliniň ýetişdiginden eşegi cigar çybyk bilen saýgylap, ertirden agşama çenli ýer sürüpdir. Agşam eşegiň halys sütüni süýnüp, ýatagyna zordan ýetipdir.

– Ýeri, eşek dost, armaweri, neneň, ýer sürmek kyn ekenmi? – diýip, garry öküz sorapdyr.

Eşegem syr bildirmejek bolup:

– Bar bol, ýer sürmeg-ä kyn däl eken welin, ýöne gürrüň şu gün seniň üstünde gidýär – diýipdir.

Öküz muňa geňirgenip:

– Ol nähili gürrüň? – diýip sorapdyr.

– Garry öküzü öldüräýmesek boljak däl. Ol

syrkawlap işe hem ýaranok diýip, daýhan gürrüň edýär – diýip, eşek jogap beripdir.

Muny eşiden öküz gorkup:

– Onda name edeýin, eşek dost? – diýip sorapdyr.

– Sen mundan gorkma-da, öňkiň ýaly, eýäň beren ot-suwuny iýip-iç, ertir ýanyňa gelende bolsa mesirgäp şallaklan boluber – diýip, eşek aýdypdyr.

Garry öküz ýene-de eşegiň aýdyşy ýaly, berlen ot-ýemi iýipdir, ertir eýesi gelende bolsa oýana-buýana şallaklan bolupdyr.

Daýhan muny görüp begenipdir-de:

– Garry öküz-ä gutulypdyr-ow! – diýip, ýene-de öküzleri bilen ýer sürmek işini dowam edipdir. Eşek bolsa öküz bilen beýle oýun etmekden bütinleý el çekipdir.

PYŞDYLYŇ ARZUWY

Bir bar eken, bir ýok eken gadym zamanda dagyň golaýynda bir pyşdyl ýaşar eken. Ol ençeme ýyl ýaşap gojalyp başlapdyr. Gyş gutaryp, ýaz gelende gyş ukusyndan oýanan pyşdyl hininden çykyp, daş-töweregine seredenmiş. Görse otlar, güller parç urup oturan eken. Ýokaryk seredipdir welin, asmanda bir bürgüt pel-pelläp uçup ýör eken.

Şonda pyşdylyň kellesine bir pikir gelip, öz-özüne şeýle diýipdir: «Şunça ýyl ýaşap şol dagyň depesini, ondan hem ýokaryny görmändirin. Men näme bürgütçe ýokmy? Asmana çykmak arzuwym bar».

Onsoň ol ýöräp-ýöräp daga golaýlapdyr. Şonda öňünden syçan çykypdyr we ondan:

– Ýeri, pyşdyl dost, nirä barýarsyň? – diýip sorapdyr.

Pyşdyl oňa:

– Dagyň depesine barýan – diýipdir.

Syçanjyk bolsa jykyr-jykyr gülüpdir-de:

– Pyşdyl, pyşdyl, pyşbaga,

Pyşyldap gider daga – diýseler hem, ol ýerde sen ýaşap bilmersiň – diýipdir.

Ýöne pyşdyl onuň sözünü diňlemän ýene ýoluny dowam edipdir. Gidip barýarka öňünden hažžyk çykypdyr. Hažžyk ondan:

– Pyşyl dost, nirä barýarsyň? – diýip sorapdyr.

Pyşdyl oňa:

– Arzuwamy hasyl etmäge – dagyň depesini ýakyndan görmäge barýaryn – diýipdir.

Hažžyk bolsa guýrugyny bulap:

– Pyşdyl dost, her jandaryň öz ýaşamaly ýeri bar. Ýnha men dagyň üstüne çykyp güne çoýunsam begenýärim hem-de lezzet alýaryn. Emma ol lezzet maňa howply. Sebäbi bürgüt

ýokardan ýiti gözi bilen görüp, meni tutar öýdüp
öz hinimden gaty daşlaşyp bilemok – diýipdir.

Pyşdyl ony hem diňlemän, ýoluny dowam
edipdir. Az ýöräp, köp ýöräp, dagyň etegine
gelipdir. Şol wagt bolsa, asmanda uçup ýörän
asman şasy – bürgüt onuň golaýyndaky dagyň
üstüne dynç almak üçin gonupdyr.

Pyşdyl ony görüp, öz gapagyndan boýnuny
çykaryp, geň galyp seredipdir. Bürgüdi ýakyndan
görmekligiň uzakdan göreniň ýaly dældigine pyşdyl
düşünipdir-de oňa:

– Eý, asman şasy – bürgüt, men hem dagyň
çür başyny seniň görşüň ýaly, ýakyndan göresim
gelyär. Sen maňa kömek et – diýipdir.

Bürgüt bolsa ganatlaryny kakyp onuň ýanyna
baryp gonupdyr-da:

– Pyşdyl dost, näçe ýaşadyň? – diýipdir.

Pyşdyl:

– Ýüz ýaşadym. Men köp wagtymy uklap
geçirýärim. Bir arzuwym dagyň depesini görmek
– diýipdir.

Bürgüt oňa:

– Pyşdyl, meniň ganatlarym bar, sende bolsa
ganat ýok. Şonuň üçin hem men dagyň islendik
ýerine baryp bilýärim. Onsoň sen pikir et. Seniň
ýaşamaly ýeriň dag däl-de ýerdir. Dag seniň üçin
howply – diýipdir.

Pyşdyl:

– Gorkara zat ýok. Ynha meniň gapagym ýylmanak, ýöne sen onuň aşagyndan iki penjäň bilen berk tut-da, göterip dagyň depesine çykar – diýip, oňa ýalbarypdyr.

Bürgüt oňa dözmän:

– Bolýar – diýip, ylalaşypdyr.

Pyşdylyň aýdyşy ýaly, bürgüt onuň gapagyndan berk tutup, dagyň çür başyna tarap uçup başlapdyr. Olar ýokary galdygyça howa-da salkynlapdyr. Soň sowapdyr. Ahyry bürgüt pyşdyly dagyň çür başyna eltipdir. Agyr-agyr dem alyp, ganatlary bilen öz-özünü ýelpäp, gyra çekilip durupdyr.

Pyşdyl töwereğine seredip haýran galypdyr. Ýerdäki jandarlar ýokardan asla-da görünmändir. Ýöne pyşdylyň ýene ýokaryk galasy gelipdir-de bürgüde:

– Asman şasy, eý burgüt, bu ýer-ä diňe daşlyk ýer eken. Üýtgeşik zat ýok. Heniz men arzuwma doly ýetemek. Mundan hem has ýokaryk gidesim gelýär – diýipdir.

Bürgüt oňa:

– Mundan ýokaryk gitmek diňe bürgütlere bolýar. Çakyňy bil, hetden aşma, artykmaç zat isleme! – diýipdir.

Pyşdyl bolsa:

– Ýok, ýok meni göterip ýokaryk alyp git – diýip özelenip ýalbarypdyr.

Bürgüt oňa ýene dözmän, ony öňki ýaly göterip ýokaryk uçup başlapdyr. Pyşdyl şatlanyp, begenip, özüniň nirededigini hem ýadyndan çykaryp, eýläk-beýläk urnupdyr. Birden pyşdyl bürgüdiň penjesinden sypypdyr we dagyň gaýasyna gaçyp heläk bolupdyr.

Her kim öz çakyny bilse ýagşy.

BAÝYŇ OGLY

Bir bar eken, bir ýok eken. Gadym eýýamda bir atly baý bar eken. Onuň hem bir ogly bar eken. Ol oglanyň aklyly jüýjehorazyňkyça-da ýok eken.

Ol baý: «Meniň ýaşyp gaýdyp başlapdyr. Ölmänkäm şu ýeke oglumyň adam bolup ýetişenini bir görsemdim. Gel, men şu oglumy molla berip okadaýyn. Heý, okasa-dagy etse, onuň aklyly goýalyşmazmyka?» diýip piker eden.

Ol günleriň birinde ogluny molla beripdir. Onuň ogly mollada alty-ýedi ýyl okap, jahyl çykypdyr.

Soň ol baý öz ogluny ýanyna çagyryp, onuň akyl-huşuny barlamakçy bolupdyr.

Baý ogluna görkezmän, bir ýüzügi bir eliniň içinde saklap, iki elini hem ýumup, oglunyň öňünde genje goýup:

– Oglum, meniň elimiň içinden name bar? – diýip, sorapdyr.

Baýyň ogly hem kakasynyň elini tutup:

– Kaka, eliňde özä bir tegelek zat bar – diýipdir.

Kakasy oglunyň öz elindäki zadyň tegelekdigini bilenine begenip, monça bolupdyr. Ol ýene-de:

– Hany, oglum, bir synanyp gör-le. Nämekä? – diýipdir.

Ogly hem pikirlenip, pikrlenip, ahyry name diýjegini bilmän:

– Kaka, şol eliňdäki zat bir bolsa, özi hem tegelek bolsa, onda hökman ejemiň bugdaý üweýän degirman daşlarynyň biridir – diýip, hamala diýersiň, üýtgeşik syryň üstüni açan ýaly, gopbamsyrap ýygşarypdyr.

Oglundan bu sözleri eşiden baý, içiniň ýangynyna başga näme diýjegini hem bilmän:

– Haý, oylan-a ýagşam bir okap, ylym alypdyrow – diýip, käýinipdir.

ÝUMUŞ BUÝURÝAN GELIN

Bir bar eken, bir ýok eken. Gadym zamanda bir adam bar eken. Ol adamyň baş ogly bar eken.

Ola dam güýjüniň yetdiginden ogullarynyň bäsisi hem öylendirip, üstlerine öý dikip beripdir. Özi bolsa aýaly bilen kiçi oglunyňkyda boluberipdir.

Bir günden bir gün ýaňky adamyň aýaly:

– Aýu, kakasy, senior habaryň beri barmy? Ol uly gelniň kim gapysyndan barsa, oňa bir iş buýurýarmyş diýip, uly il gürrüň edýär. Sen onuň ýanyna baryp, haý-küý edäýmeseň, başga adamlara-ha gulak hem asmaýarmyş. Heý, beýle-de bir zat bolarmy? Toba-tagsyr – diýenmiş.

Bu gürrüňiň çyndygyny ýa-da ýalandygyny bilmek üçin ol garry uly oglunyň öýüne ugranmyş. Garry öýe ýetiberende, onuň aýak sesini eşiden gelin:

– Aýu, kimem bolsaň, şol jaýyň syrtyndaky sokyny alyp geleweri – diýipdir.

Ol garry hem sesini çykarman, sokyny gelniň ýanyna eltip goýupdyr welin, ol gelin:

– Wiý, bu asyl sizdiňizmi? Men-ä bir biedepdik edipdirin. Asyl sizdigiňizi hem bilmändirin. Men size iş buýurjak däldim. Sokyny alan ýeriňize eltip goýaýyň – diýipdir.

Garry sokyny alan ýerinde goýupdyr. Şeýdip, ol iki ýumşy bitirmeli bolupdyr.

Garry öýüne gelenden soň, aýaly oňa garap:

– Kakasy, pylanyjanlara bardyňmy? Gelnimiz baran adama bir iş buýurýany çynmy? – diýip, sorapdyr.

Onda ol garry adam:

– Aý, kempir, henizem iller ýarysyny aýdýan eken. «Il agzy keramat» diýlişi ýaly, halk hiç

wagt ýalan sözlemeýär eken. Asyl ol-a barana bir ýumuş buýrany bilen hem oňman, ikisini dagysyny hem buýurýan eken – diýenmiş.

L. Tolstoý

ÜÇ AÝY

(Erteki)

I

Bir gyzjagaz öýünden çykyp tokaýa gidipdir. Ol tokaýda azaşypdyr we öýlerine barýan ýoly gözläp başlapdyr. Ýöne öýüni tapmandyr, oňa derek tokaýda bir öýjagazyň ýanyna gelipdir.

Gapy gulplanmadyk ekeni. Ol gapyny açyp seredipdir, görse, öýjagazda hiç kim ýok. Gyzjagaz öýe giripdir. Bu öýde üç sany aýy ýaşaýan ekeni. Aýylaryň biri kaka bolup, onuň ady Mihail Iwanowicz ekeni. Ol ullakan we tagaşyksyz ekeni. Beýlekisi ene aýy ekeni. Ol kiçiräk bolupdyr we onuň Nastasiýa Petrowna ekeni. Üçünjisi kiçijik aýy bolup onuň ady Mişutka ekeni. Ýöne olar şol mahal öýde ýok ekenler, tokaýa gezelenje gidipdirler.

Öýjagazda iki otag bar ekeni: biri – naharhana, beýlekisi – ýatylýan otag. Gyzjagaz iň

uly çemçäni alypdyr we iň uly jamda nahar iýip başlapdyr. Soňra ortaça çemçäni alypdyr we ortaça jamdan iýipdir. Soňra bolsa kiçijek çemçejiği alyp, gökje jamjagazdan iýip başlaýar we oňa Mişutkanyň nahary hemmesinden gowy ýaly görnүpdir. Gyzjagaz oturmakçy bolýar we stoluň ýanyndaky oturgyçlary görýär. Olaryň biri ullaكان Mihail Iwanowiçiňki, ikinjisi Nastasiýa Petrownanyňky we üçünji gök ýassyjakly kiçijegi Mişutkanyňky.

Gyzjagaz uly oturgyja münýär we ýykylýar. Soň ortaça oturgyçda oturyp görýär welin özüni oňaysyz duýýar, soňra kiçijik oturgyçykda oturýar. Görse, özüne laýyk oturgyç ekeni. Ol gökje jamjagazy dyzyna alýar we nahar iýmäge başlaýar. Oturgyçyk döwүlýär we gyzjagaz poluň üstüne ýykylýar. Ýerinden turup oturgyjy galdyrýar-da başga oturgyja geçýär. Bu ýerde üç sany krowat dur ekeni. Biri ullaكان – Mihail Iwanowiçiňki, ikinjisi ortaça – Nastasiýa Petrownanyňky, üçünji kiçijigi – Mişutkanyňky.

Gyzjagaz iň uly krowatda ýatýar. Ol gyzjagaza giň görnүpdir. Soňra kiçijik krowatjykda ýatyp görүpdir. Welin, göwnejaý bolupdyr we gyzjagaz uklapdyr.

II

Aýylar bolsa öýlerine ajygyp gelipdirler we naharlanmak isläpdirler.

Ullakan aýy öz jamyny alyp, seredip görýär we gaharlanyp arlaýar.

–Kim meniň jamymda nahar iýdi?

Ene aýy öz jamyna seredýär we ondan ýuwaşrak gygyrýar.

–Kim meniň jamymda nahar iýdi?

Mişutka bolsa özüniň boş jamjagazyny görýärde, inçejik sesi bilen pyşşyldaýar:

–Kim meniň jamymdaky nahary iýip gutardy?

Mihail Iwanowiç öz oturgyjyna seredýär we haýran galmak bilen arlaýar.

–Kim meniň oturgyjymda oturdy we ony ýerinden süýşürdi?

Nastasiya Petrowna öz oturgyjyna seretdi we ýuwaşrak arlady:

–Kim meniň oturgyjymda oturdy we ony ýerinden süýşürdi?

Mişutka özüniň döwlen oturgyjyna seretdi we pyşşyldady.

–Kim meniň oturgyjymda oturdy we ony döwdi? Aýylar beýleki otaga geldiler.

–Kim meniň düşegimde ýatdy we bulaşdyrdy?

– diýip, Mihail Iwanowiç arlap, sorady.

–Kim meniñ düşegimde ýatdy we bulaşdyrды?
– diýip, Nastasiya Petrowna ondan ýuwaşrak ses bilen arlap, sorady.

Mişutka bolsa oturgyjyny goýup krowatjygyna mündi we inçejik sesi bilen hyşşyldady.

–Kim meniñ düşegimde ýatdy?

Birden ol gyzjagazy gördi we ejesidir kakasyna gygyrды:

–Ine, ol! Ine, ol! Tutaýynmy?

Ol gyzjagazy tutjak boldy. Gyzjagaz gözlerini açdy, aýylary gördi we penjirä tarap okduryldy. Penjire açykdy, gyzjagaz penjireden atylyp, böküp çykdy we gaçyp gitdi. Aýylar onuñ yzyndan geñtañ bolup, seredip galdylar.

ÝOLBARS WE SYÇAN

Bir ýolbars uklap ýatan eken. Şol wagt onuñ üstünden bir syçan ýörmeläpdir. Ýolbars oýanypдыr we ony tutupдыr. Syçan oña:

«Meni goýber, eger sen meni goýberseñ, men hem saña ýagşylyk ederin» diýip ýalbaryp başlapдыr. Ýolbars syçanyñ «ýagşylyk ederin» diýip wada berenine gülüпdir we ony goýberipдыr. Soñra günlerde bir gün awçylar ýaňky ýolbarsy tutupдыrlar hem agaja daňypдыrlar. Syçan ýolbarsyñ arryldysyny eşidip, ylgap gelip dişi bilen ýüpi kertip üzүпdir we:

«Ýadyňdamy, sen gülen bolýardyň – meni goýber menem bir saňa ýagşylyk ederin diýsem gülen bolýardyň. Syçanyň hem ýagşylyk etjekdigini indi gördüňmi?» – diýipdir.

1. Ýolbars nähili haýwan?
2. Syçan ýolbarsy nähili edip boşadypdyr?

DURNALAR

Yssy-yssy ýurtlar yzlap,
Geçip barýar durnalar.
Halyn-ýagdaýyn bilmän,
Etdik günä, galdyk günä.
Ýüregi, ganaty doňup
Gidip barýar durnalar.
Däne hem watandaş yzlap,
Gidip barýar durnalar.
Ruhy asmany guçup,

Gonmaga jaý gözläp
uçup,
Ýeke-ýeke ýer
bagyrtlap,
Gidip barýar durnalar.
Hoşlaşyp güneş bilen,
Gözi doly ýaş bilen,
Agladyp, özleri aglap,
Gidip barýar durnalar.

Mähir-mylakat sorap,
Süýji söz söhbet

gurap,

1. Durnalar nähili guş?
2. Siz durnany gördüňizmi?
3. Näme üçin durnalar yssy ýurtlara uçup gid-
ýärler?

Göze görünmän uzap,
Gidip barýar durnalar.
Guş däldir bir ýeke
kelam,
Biri babam, biri
mamam,
Jaýlary jenneti gözläp,
Gidip barýar durnalar.
Yssy-yssy ýurtlar yzlap,
Gidip barýar durnalar.

GÜRLEÝÄN DARAGT

(Özbek halk ertekisi)

Bir ýolagçy ullakan agajyň aşagynda dem-
dynjyny almak üçin düşläpdir. Ýadaw bolansoň, ol
derrew uka gidipdir. Birnäçe wagtdan soň oýansa,
ýanynda gapjygynyň ýokdugyny bilipdir. Ýolagçy
näme tejegini bilmän, ah urup, dadyperýat edipdir.
Şol ýere golaý bir oba bar eken. olagçynyň ahy-
nalasyny eşidip, adam bary ýygnanyşypdyr. Olar:

– Ogurlyk biziň ýerimizde boldy, wah, indi munuň üçin hemmämiz jogapkär – diýip, her kim alada galypdyr.

Bu ýagdaýy kimdir biri baryp, kaza aýdypdyr. Kazy gapjygyny ýitiren mysapyry öz huzuryna çagyryp:

– Näme üçin goh-galmagalyň bilen hemme kişiniň dynçlygyny bozup ýörsüň? – diýip, sorag beripdir.

– Eý, adyl kazy, agajyň düýbünde uklap ýatyrkam, meniň gapjygymy ogurlap gidipdirler. Ogryny nireden gözläp tapaýyn indi, şonuň üçin dady-perýat etmekden başga çäräm ýok – diýip, ol jogap beripdir.

Kazy wakanyň nähili bolandygyny anyklandan soň, daragtyň bir şahasyny kesip, sorag edilýän ýere getirmeklerini buýrupdyr. Adamlar şahany getirýänçäler kazy howlynyň ortasynda bir çukur gazdyryp, içine sakçylardan birini salypdyr-da, oňa:

– Meniň soragymy eşideniňden «Eý, adyl kazy, men adamlary gözden geçirip, ogryny tanap bilerin» diýen jogaby ber – diýip öwredipdir. Çukuryň üstüni bolsa bilinmezligi üçin öňküsi ýaly edip goýupdyr. Adamlar şahany kesip getireninden soň, kazy ony ýol ýerde goýupdyr-da, hiç zat bilmeýän ýaly şaha sorag berip başlapdyr. Ýaňky sakçy bolsa soragy eşidip, edil kazynyň öwredişi

ýaly jogap beripdir. Şol wagtyň özünde bütin oba: «Daragt hem gürläp bilýän eken, ol ogryny tapyp bermegi wada etdi» diýip, geň galypdyr.

Gapjygy ogurlan ogry muny eşidip, şeýle bir alada galypdyr, ol: «Syrym ile ryswa boldy, gowusy, özüm eden işimi boýnuma alaýyn» diýen karara gelipdir we ýolagçynyň gapjygyny gizlän ýerinden getirip beripdir. Ile ryswa bolan ogry şondan soň bu işden el çekipdir.

EDEPLI TOWŞAN (Rus ertekisi)

Bir bar eken, bir ýok eken. Gadym wagtlarda bir edepli towşan ýaşapdyr. Günleriň bir günü towşan mellekdäki kelemden mazaly doýup, öýüne gaýtmakçy bolanda, öňünden tilki çykypdyr. Tilki örän gaharjaň ekeni, sebäbi onuň garny açdy. Tilkini görüp, towşanyň ýüregi ýarylara gelipdir.. Gaçmaly, ýöne nirä? Towşan özünü bada-bat gowaga atmak isläpdir. Ýöne gowakda oňa ýene bir duşmany – ýylan garaşyp ýatyrdy. Bu zatlardan towşanyň habary bolmansoň, ol biriniň öýüne girmegi edepsizlige ýorupdyr. Ol «Salam bermeli» diýip oýlanypdyr.: «Ýöne kime salam bermeli? Elbetde, gowaga salam bermeli» diýip pikirlenipdir. Towşan:

– Salam gowak! Eger rugsat berseñ men saña girjek! – diýipdir.

«Gowudygyny, towşanyň sesi gelyärmi, men towşan etini gowy görýän» diýip, begenen ýylan:

– Giriberiň, giriberiň – diýip seslenipdir.

Towşan gowakdan çykan sesiň kime degişlidigini derrew bilipdir.

– Bagyşlaň, men sizi azara goýdum, ýadymdan çykypdyr, bu gün öýe myhman gelmeli, hoş sag boluň! – diýip, ol gowakdan ökje göteripdir.

Towşanjyk hinine gelip, edeplilik bilen pikirlenipdir. Ol özüniň edepliligi bilen ölümden halas bolanyňa gaty begenipdir. «Edeplilik hiç haçan hiç kime zyýan bermeýär» diýip oýlanypdyr.

Gowakdaky ýylan gaharyna:

– Wah, men jogap bermedik bolsam, towşany häzir lak-luk ederdim. Bäh, bu towşanyň edepliligini, girmek üçin rugsat soramak nämä gerekdi diýsene – diýip hüňürdäpdir.

ŞOWUNA DÜŞEN SÖWDA

(Erteki)

Gadym wagtlarda bir daýhanyň iki ogly bar eken. Oglanlar ulalanda, ene-atanyň öňünde çagalaryna hünär öwretmek meselesi ýüze çykýar. Olar mellekde işlemegi gowy görýän uly ogluny

dayhan etmekleri yüreklerine düwüp, ony öýde galdyrmagy makul bilýärler. Kiçi ogullary bolsa söwdagär bolmagy isleýär ekeni. Atasy baş sany at berip, kiçi ogluna şeýle diýýär:

– Söwda edeniňde, saňa haýyr gelmelidir, oglum. Mydama öz bereniňden köp almagy başar. Şonda seniň söwdaň oňuna bolar, düşündiňmi?

Kiçi ogullary ene-atasynyň nesihatyny diňläp, atlaryny bazara satmaga alyp gidýär. Ol ýolda bazara alty sany geçini alyp barýan garry adama duşýar. Garrynyň alty geçisiniň, özünde bolsa baş atynyň bardygyny görüp, ýigidiň ýadyna ene-atasynyň nesihaty düşüp, garra ýüzlenýär:

– Ýaşuly, mende bir tekliپ bar. Siz-ä maňa öz geçileriňizi beriň. Men bolsa atlarymy bereýin, ikimiz çalşaly.

– Akylyňdan azaşdyňmy, ýigit? Sen näme üçin atlaryň geçi bilen çalyşjak bolýaň?

Ol adam näçe garşy çyksa-da, ýigit öz isleginden dänmeýär. Ahyry garry onuň teklibini kabul edip, geçilerini ata çalyşýar. Ýigit bolsa ene-atasynyň diýenini berjaý edenine örän begenýär.

Soňra ýigidiň öňünden ýedi sany towugy bolan bir aýal çykýar. Ýigit begenip pikir edýär: «Şeýle bir şowly gün, mende alty geçi, onda bolsa ýedi towuk bar. Men hökman bulary çalyşmaly».

Ol aýaldan towuklaryny geçä çalyşmagy tekliپ edýär. İlkibaşda aýal ýigidi kemakyldyr öýdýär. ÝOÝöne onuň çynydygyny bilip, ýigidiň teklibini kabul edýär.

Ol ýedi towugy alyp, begenjinden uçaýjak bolýar. «Indi men örän baý bolaryn, doganymyňkydan hem köp baýlygym bolar. Gör, ene-ataňy diňleseň, nähili gowy bolar ekeni» diýip, içinden pikir edýär.

Ýigit biraz ýöränden soň, ol sekiz sany kädini bazara alyp barýan adama gabat gelýär. Ol şeýle pikir edýär: «Sekiz kádi meniň ýedi towugymdan köp ahyry. Ony hökman çalyşmaly». Ol adama ýüzlenip, hälki teklibini gaýtalaýar.

– Näme üçin saňa ýedi towuga derek sekiz kádi gerek boldy? Towuklar kädiden ep-esli gymmat ahyry – diýip, kädiniň eýesi garşy çykýar. Oglan oňa ýüzlenip:

– Boş gürrüň edip durman, çalyşjak bolsaň çalşaly – diýýär. Kädiniň eýesi ýigit bilen razylaşýar.

Kiçi dogan keýpiçag halda öýüne dolanýar. Ene-atasy onuň öňünden çykyp, nähili söwda edendigini soraýarlar. Ýigit derrew öwünmek bilen eden söwdasyny jikme-jik gürrüň berýär.

– Sen nädip baş aty sekiz kädä çalşyp bildiň? Ol kädiler seniň doganyňyň melleginde hem bar ahyryn – diýip, ene-atasy onuň söwdasyndan närazy bolýar. Atasy:

– Sen indi hiç haçan söwda etmersiň – diýýär.

Ýigit uzak pikir edip, öz eden ýalňyşyna düşüňär we gama batýar. Ol her bir işi oýlanyşykly, aňly-başly ýerine ýetirmelidigine düşüňär. Ýigit gaharyna elindäki keser bilen kädileri kesmäge başlaýar. Birden bir kädiniň içinden ep-esli mukdarda altyn dökülýär. Ol altynlary görüp, haýran galýar. Her bir işiň sakasynda bir bähbidiň ýatandygyna, ene-atanyň öwüt-nesihatlaryna eýermegiň hem uly baýlykdygyna şol bada akyl ýetirýär. Ýöne ýere «Sabyryň soňy – sap altyn» diýilmeýär ahyry.

YNSANY BEZEÝÄN HÄSIÝET

(Hekaýa)

Meýdanyň ortasynda bir kiçijik öýjagaz bardy. Ony ýagyşly-ýamgyrly günlerde adamlar ezilmesin, ýyly ýerde oturyp dynç alsyn diýen maksat bilen gurupdyrlar.

Tomus günleriniň birinde güýçli çabga geldi. Şol wagt tokaýda üç sany oglanjyk oýnap ýördi. Olar ýaňky öýjagazda gizlenip, ýagşyň asmandan ýere inişine syn edip başlapdyrlar. Birdenkä tokaýyň ortasyndaky öýjagaza sary yulgap gelýän on ýaşlaryndaky oglanjyga olaryň gözi düşüpdür. Olar oglanjygy tanamaýardylar. Sebäbi ol goňsy

obadandy. Ol ýagşa boýdan-başa ezilip, öl-myžžyk bolupdy. Oglanjyk üşemekden ýaňa gagşap durdy.

Ýagyşdan gizlanip, öýjagazda penаланан oglanjyklaryň ekabyrynyň eşiği gurudy. Ol:

– Seniň ýagşyň aşagynda galanyňa örән gynanýaryn – diýip, oglanjyga göwünlik berdi.

Oglanjyklaryň ikinjisi hem oňa dözümsizlik edip, owadan sözler bilen duýgudaşlyk bildirdi:

– Ýagyşly howada meýdanda galmak gorkunç bolsa gerek. Saňa haýpym gelyär-dä, oglanjyk!

Oglanjyklaryň üçünjisi bir söz hem aýtmady. Ol dymyşlygy bozman, köýnegini egninden çykardy-da, ony üşemekden ýaňa sandyrap duran oglanjyga uzatdy.

Bu wakadan görnüşi ýaly, ynsany owadan sözler däl-de, onuň oňat häsiýetleri bezeýändir.

GURJAK MEKDEPDE

Gaýyk ýüzüp ýör. Golaýykda biriniň ýuwaşja aglanyny hemmeler eşitdi. Tagta sekiniň ýanynda oturyp, Zybanyň gözlerini owkalap, aglaýanyny gördüler.

– Sen näme üçin gaýyga münmediň? – diýip, Aknabat sorady.

– Tiziräk kenara çykmaly! – diýip, Aýgül komanda berdi.

– Barjak дәл! – ди́йп, gyzjagaz ýerde ýatan gurjagyň elinden tutup aýtdy. Gurjak ullakan bolansoň Zybanyň elinden gaçyp, gapdalyny agyrdypdyr.

– Öýkelemek bolmaz! – ди́йп Aknabat körpe doganyňa aýtdy. – Bu gün Aýgöl kapitan bolsa, ertir seniň gezegiň.

– Gurjajyk pahyrjyk bir ýerini agyrdandyr – ди́йп, Aňkar ylgap ýanyňa bardy. Gurjagy aldy-da, kiçijik oturgyçda oturtdy.

– Oňa serediň! Edil okuwça meňzeýär – ди́йп, Aknabat begenip seslendi.

– Geliň, muňa okamany öwredeliň! – ди́йп, Aňkar Aknabada ýüzlendi. Ol bilýänje harpyny ýerde çyzyp görkezdi:

– Seret, şu harpy tanaýarmyň?

Gurjak geplemän, diňläp otyr. Aňkar gurjaga bakyp:

– Bu «A» – ди́йп, ýuwaşja aýtdy.

– Çagalar, sizem «A» harpyny ýazyň – ди́йп, Aknabat Aňkary goldady.

«A» harpyny çagalaryň ählisi çybyk bilen ýere çyzdy.

– Merduwana meňzeş harpyň suratyny çekiň hany! Munuň haýsy harpdygyny kim bilýär?

– Men bilýän! – ди́йп, Aňkar gygyrды «Ny»!

– «Ny» дәл, «En»! – ди́йп, Aknabat doganynyň ýalňyşyny düzetti.

Aknabat ýene-de çybygyny ýere dürtdi:
– Indi hemmäňiz bäräk serediň! Men derwezä meňzeş harpy ýazjak.
– Ep! – diýip, Zyba gygyrdy.
– Dogry diýip, Aknabat ýylgyrdy. – Ýöne ol «Ep» diýlip okalmaýar, «Pe» diýlip okalýar.
Aknabat gurjagyň ýanyna bardy:
– Bolýar, indi gurjagy gaty ýadatmaly. Yzyny ertir ýene öwrederis. Indi olam biraz dynjyny al-syn!

Teksti okaň we gürrüň beriň!

G. Welbegow

YZLARYM BAR

Obam seni gelip gördüm,
Gujak açyp salam berdim,
Çagalygmy ýada saldym,
Gördüm sende, yzlarym bar.

Gök asmana başyn dirän,
Derekleriň uly örän,
Güjüm ýaly saýa berýän,
Erik, alma baglaryň bar.

Käbir ýeriň gür ýylgynlyk,
Göz ýetmez uly takyrlyk,

Töweregini uly gumluk,
Selin-sazan, ojaryň bar.
Köllerinde öser gamyş,
Malyn söýen diýe «gäwmiş»,
Myhman gelse etjek söwüş,
Çarwa-dayhan illeriň bar.

Ýazym geçsin aladaly,
Güýzüm geçsin bol miweli,
Sensiz biz nirä gideli,
Obam sende yzlarym bar.

Goşgyny ýat tutuň.

MAZMUNY

ÖZBEGISTAN-MENIŇ WATANYM

Özbekistan Respublika- synyň döwlet gerbi.....	3
Özbekistan Respublika- synyň döwlet baýdagy.....	5
Bu meniň watany, bu meniň ýurdum.....	7
Daşkent	10

MEKDEBIM – MUKADDES MESGENIM

Salam mekdep.....	10
Ilkinji jaň.....	11
Ertir okuwa gitjek.....	12

GÜYZ

Güyz	13
Güyz geldi.....	13
Güyz gelende.....	14
Altyn güyz	14
Swetofo.	15
Tapmaça.....	16
Pyýadalaryň geçýän ýoljagazy.....	15
Bir döwüm çörek	15
Pagtadan nämeler alynýar?.....	1
B. Kerbabaýew	20
Japbaktar kim?	21
Elime tüýküreyin.....	25

HALK DÖREDIJILIGINIŇ DÜRDÄNELERI

Möjekleri gorkuzan geçi we goýun.....	35
--	----

Jikjiki	37
Ýomaklar	38
Matallar.....	39
Ýañlytmaçlar.....	40
Hüwdüler	40

ERTEKILER DÜNYÄSINDE

Daýhan bilen syçanlar.....	41
Haýwanlaryň jedeli.....	42
Gündelik.....	43
Akylly ýigit.....	45
Tilki bilen şagal.....	48

KITAP AKYL NURUDYR

Kitaphana	49
Oglanlar we kitap.....	49
Kitap	50
Ýatda saklaň!	50
Ata Atajanow.....	51
Eýerjek bol nakyla	51
Türkmenim.....	52
Ene dilim	52
Hakyky ýoldaş.....	53
Kitap	55

GYŞ

Gyş	55
Halk Ýorgutlary	55
Gar.....	56
Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiyasy.....	56
Bagtymyzyň kanuny.....	57
Obada gyş günleri	57
Gyşda	60
Haýwanlar nähili	

gyşlaýarlar	61
Garly gün	62
Gar ýagýar	63
Wepaly dost	63
Täze ýyl.	65
Salam täze ýyl.....	66

WATAN SAKÇYLARY

Tiz berlen kömek	67
Meniň esger agam bar.....	70
Çagalar halas edildi.....	71
Ata pendi.....	72
Yaş serhetçi.....	73
Araçkdäki yzlar.....	73

DOSTLUK DIÝMEK NÄME?

Bir desse gül	75
Başlik.....	75
Tilki we Durna.....	78
Keramat	79
Gyş bilen gürrüň	83
Nan	84
Iki dost	85
Ata watan	86
Günüň ýaşyşy	89
Kim hakly?	90
Dostluk diýmek näme?	93
Böwenjik.	94
Aýhan we Baýhan	99
Joralar.....	100

HÜNÄR – HÜNÄRDEN RASGAL ÖNER

Gelejegimiz saňa bagly	101
Halasgär.....	102
Buşluk, jigim boldy!	103
Maral.....	106

Öý goşlary.....	108
Jigim	108
Bu näme biliň?.....	108
Altyn enäniň agtyklary	109
Garry ene.....	111
Goja we onuň agtygy.....	112
Kim günäli.....	113
Haçan adam begense	114

BAHAR

Bahar çagyryar	116
Bahar geldi.....	116
Ilime bahar geldi.....	117
Bahar güli	117
Boý derek.....	119
Tapmaça.....	119
Gutlag.....	120
Gözelligiň baýramy	121
Sekizinji mart.....	121
Enäniň ýüregi.....	122
Ajaýyp şygyr.....	123
Ata-ene aladasy.....	124
Ene	125
Bahar.....	126
Iki baýram	127

BEÝIKLERDEN ÖWRENMEK – AKYLLYLYKDYR

Emir Temur öwütleri	129
Döwür, ömür, ynsan	129
Günlerim	130
Işgär gyzjagaz.....	131
Alyşiriň ýaşlygy	133
Syrly hazyna	136
Myrally.	137
Myrally we Soltansöýün bara- daky türkmen şorta sözleri..	139

YAGŞY NÄME, YAMAN NÄME

Yagşy näme, yaman näme?.....	143
Garynja we kepderi	144
Meniň suw getirişim	145
Bagymda	148
Goýun.....	148
Dorja taý.....	149
Taý.....	151
Ene-ata hormat goýmak hakynda.....	152
Enäni razy etmek hakynda.....	152
Ejem bolsa ýanymda.....	153
Nahalyk.....	154
Merediň garlawaçlary.....	155

MILLI MEDENIÝETIMIZ

Bedew Edinmek hakynda....	157
Türkman bacşyçylyk sunçaty	159

DÜNYÄ HALKLARYNYŇ EDEBIÝATY

Ynanan bagym, söýenen dagym.....	161
Yagşylyk ýerde galmaz.....	161
Ýalançy.....	162

PARAHATCYLYK BOLSUN BERKARAR

Watan	164
Watan hakynda goşgy.....	164
Yag, ýaganak.....	165
Aýna. Gün we älemgoşar ..	166
Mekdebimiziň ekin meýdany	167

Mekdebimiziň bagynda	168
Gazlar	169
Kepderi çagalary	170
Daglar	172
Dostluk altyndan gymmat.....	173
Ýalta oglanjygyň arzuwy.....	174

ARZUWLAR GANATYNYDA

Watanymyň waspy.....	176
Bagt içinde	176
Meniň kasamym.....	177
Käse	177
Akyllyja Abat.....	178

TOMUS ÇAGYNYDA

Tomus pasly ýakynlaşýar	179
Ýüpek gurçugy.....	180
Biziň tebigy baýlyklarymyz.....	181
Pähimsizligiň netijesi.....	182
Dünyä belli şäher.....	183

GOŞMAÇA OKAMAK ÜÇIN

Possun tozda	185
Eşek bilen oküz	186
Arzuwy.....	189
Baýyň ogly	193
Ýumuş buýurýan gelin.....	194
Üç aýy	196
Ýolbars bilen syçan	199
Durnalar.....	200
Gepleyän daragt	201
Edepli towşan.....	203
Şowuna düşen söwda.....	204
Ynsany bezeýän häsiýet	207
Gurjak mekdepde.....	208
Yzlarym bar.....	210

Abdullaýewa Ş. we başg.

A 76 Okuw kitaby: 3-nji synp üçin derslik. (Ş. Abdullaýewa, G. Welbegow, Ş. Satmatow.)
6-njy neşir. D.: «O'zbekiston». – 2019. – 216 s.

ISBN 978-9943-01-292-9

UO'K 811.512.164(075)
372.41(075)
KBK 84.2 Tur-922

O'quv nashri

Sh. Abdullayeva, G. Velbegov, Sh. Satmatov

O'QISH KITOB

(turkman tilida)

3-sinf uchun darslik

Oltinchi nashr

Original-maket «O'zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyida tayyorlandi.
100011, Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

Redaktor *K. HALLYÝEW*

Çeperçilik redaktory *H. KUTLUKOW*

Tehredaktor *T. HARITONOWA*

Korrektor *K. HALLYÝEW*

Kompýuter ýorstkachysy *B. DUSHANOVA*

Neşirýatyň lisenziýasy AI №158, 14.08.2009.

2019-njy ýylyň 24-nji ýanwarynda çap etmäge rugsat edildi.

Ölçeği 70×90^{1/16}. Ofset kagyzy. «Arial» garniturasy.

Kegel 14,5, 12,5. Ofset usulynda çap edildi.

Şertli neşir listi 15,8. Neşir listi 8,97.

nusgada çap edildi. Sargyt №.

«O'qituvchi» neşirýat-çaphana doredijilik öýüniň çaphanasynda çap edildi. 100000, Daşkent, Yunusabat, Yangişäher köçesi, 1.

Kärendesine berlen dersligiň ýagdaýyny görkezýän jedwel

№	Okuwçynyň ady, familiýasy	Okuw ýyly	Dersligiň alnandaky ýagdaýy	Synp ýolbaşçy-synyň goly	Dersligiň tabşyrylandaky ýagdaýy	Synp ýolbaşçy-synyň goly
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Derslik kärendesine berlip, okuw ýylynyň ahyrynda gaýtarylyp alnanda ýokardaky jedwel synp ýolbaşçysy tarapyndan aşakdaky baha bermek ölçeglerine esaslanyp doldurylýar:

Täze	Dersligiň birinji gezek peýdalanmaga berlendäki ýagdaýy.
Ýagşy	Sahaby бүтін, dersligiň esasy böleginde aýrylmadyr. Ähli sahypalary bar, ýyrtylmadyk, goparylmadyk, sahypalarynda ýazgylar we çyzyklar ýok.
Kanagatlanarly	Kitabyň daşy ýenjilen, ep-esli çyzylan, gyalary gädilen, dersligiň esasy böleginden aýrylan ýerleri bar, peýdalanyjy tarapyndan kanagatlanarly abatlanan. Goparylan sahypalary täzeden ýelmenen, käbir sahypalary çyzylan.
Kanagatlanarsyz	Kitabyň daşy çyzylan, ýyrtylan, esasy böleginden aýrylan ýa-da бүтінleý ýok, kanagatlanarsyz abatlanan. Sahypalary ýyrtylan, sahypalary ýetişmeýär, çyzylyp taşlanan. Dersligi dikeldip bolmaýar.